

DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ ANADOLU KONGRELERİ (1946- 1950)

Kübra GÜRCAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın

EYLÜL 2017

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ ANADOLU KONGRELERİ
(1946-1950)

Hazırlayan
Kübra GÜRCAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

AFYONKARAHİSAR 2017

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*Demokrat Parti'nin İç Anadolu Kongreleri (1946-1950)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça da gösterilen eserlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.09.2017

Kübra GÜRCAN

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Sadiye TUTSAK
: Doç. Dr. Şaban ORTAK

İmza

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi, Kübra GÜRCAN'ın "Demokrat Parti'nin İç Anadolu Kongreleri (1946-1950)" başlıklı tezi, 22.09.2017 günü saat 14.00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal DEMİR
Enstitü Müdürü

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ ANADOLU KONGRELERİ (1946-1950)

Kübra GÜRCAN

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

Eylül 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan kısa bir süre sonra çok partili siyasi hayata geçme teşebbüsünde bulundu ancak başarılı olamadı. II. Dünya Savaşı sonrasında yenedünya düzenine uyum sağlayabilmek için bu konuda önemli adımlar attı. İlk olarak 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi (MKP) kuruldu. Ancak muhalefette başarılı olamayan MKP siyasi hayatta amacına ulaşamadı. Bundan sonra Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) karşı en etkili muhalefet kendi içinden çıkan ve 7 Ocak 1947'de kurulan Demokrat Parti (DP) oldu. Ülkede çok geç oluşturulan muhalefet tam manasıyla DP ile gerçek şeklini aldı. 1946-1950 yılları arasında iktidar-muhalefet ilişkisi sürdürüldü.

Vakit kaybetmeden çalışmalara başlayan DP, kısa zamanda teşkilatlanmasını tamamladı. Daha önce hiçbir partinin yapamadığı tabana yayılma politikasını benimseyerek, hayata geçirdi. Halkın desteğini alan DP, bundan sonra iktidarın yanlış gördüğü her faaliyetini eleştirerek değişikliğe gidilmesi yönünde baskılar yaptı. Belli aralıklarla düzenlediği kongrelerde bölgenin her türlü sorunu ile ilgilenen DP, burada iktidarın halkla ilgilenmediğini ve bu bölgelerde daha fazla çalışma yapılması gerektiğinin farkına vardı. İktidar ise muhalefetin varlığı ile artık uygulamalarında daha temkinli adımlar attı, ülkeyi 23 bölgeye ayıran iktidar bu bölgelere müfettişler tayin ederek bölge hakkında bilgi sahibi oldu.

Uzun alışmalar sonunda 14 Mayıs 1950’de iktidarı ele alan DP, ülkede 27 yıldır devam eden tek parti iktidarını sonlandırmayı başaran ilk parti oldu. On yıl iktidarı elde tutan DP, ülkeyi her anlamda kalkınmasını sağlamak için çalışmalarda bulundu.

Tez çalışmamızın temel konusu 1946-1950 yılları arasında DP’nin İç Anadolu Bölgesi’nde düzenlediği kongreler hakkında dönemin ulusal ve yerel gazeteleri ile arşiv kaynakları ve tetkik eserlerden de yararlanılarak bilgi verildi. Kongrelerin ne amaçla toplandığı, nasıl geçtiği, halkın istek, dilek ve şikyetlerine de çalışmada gösterilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelime: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Genel ve Yerel Seçimler, İ Anadolu Bölgesi, Kongre.

ABSTRACT

THE CONGRESSES OF DEMOCRAT PARTY IN THE CENTRAL ANATOLIA REGION (1946-1950)

Kubra GURCAN

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENS
DEPARTMENT OF HISTORY**

September, 2017

Advisor: Assistant Prof Ayşe AYDIN

Republic of Turkey which attempted for political life with multi-party, after short a time from establish but could not succeed. Turkey has made a stride to correspond new world order through after World War II. Firstly in 1945, National Development Party (MKP) was set up by Nuri Demirag. But MKP was closed because it wasn't successful on opposition. After that, very successful opposition has been Democrat Party (DP) which was set up 7 Jan. 1947 and release from itselve. Opposition which has been ocured lately, took its real form with DP. The relationship of ruling-opposition was continued between 1946-1950.

DP which started to work without loss of time, completed its organisation in a short time. It had a misfortune, embracing the spreading policy that no party had ever done before. After receiving support from the people, the DP criticized every activity that the government had mistaken and made pressures to change. Regularly organized congresses, the DP, dealing with all kinds of problems of the region, was aware of the fact that the government was not interested in the people and that more work had to be done in these regions. The ruling has taken more cautious steps in its implementation with the presence of the opposition, and the ruling powers that divide the country into 23 regions became knowledgeable about the region by appointing inspectors to these regions.

The DP, which ruled on 14 May 1950 at the end of long work, was the first party to succeed in the country's 27-year single-party power. Having managed to hold power for ten years, DP has been working to ensure that the country has its development in every sense.

The main topic of our thesis work was informed about the congresses organized by the DP in the Central Anatolia Region between 1946-1950 by utilizing the periodical national and local newspapers, archive resources and examination works. It will be declared that the Congresses are gathered for what purpose, how it has passed, working on the wishes, wishes and complaints of the people.

Key Words: Republican People's Party, Democratic Party, General and Local Elections, Central Anatolia Region, Congress

ÖNSÖZ

Demokrat Parti'nin İç Anadolu Kongreleri (1946-1950) adlı tez çalışmamızda DP'nin kuruluş süreci ve kuruluşundan itibaren 1950 Milletvekili Genel Seçimlerine kadar geçen sürede DP'nin Birinci ve İkinci Büyük Kongreleri, İç Anadolu Bölgesi'nin İl, İlçe, Bucak ve Ocaklarında düzenlemiş olduğu kongreler incelendi. DP, kongreleri ile alakalı daha önceden yapılmış çalışmalar olmakla birlikte İç Anadolu Bölgesi kongreleri hakkında kapsamlı bir araştırma esere rastlanmadı. Dönemin gazetelerinde kongreler hakkında farklı tarihlerde bilgiler verilerek, bu konuyla ilgili az oranda da arşiv kayıtlarına ulaşıldı. Konuya duyulan ilgi ve alakanın yanında Türk Siyasi ve Demokrasi Tarihi'ne katkıda bulunacağı düşüncesiyle böyle bir çalışma hazırlandı.

Tez çalışmasında ilk olarak ana kaynaklara yer vermeye gayret edilmekle birlikte tetkik eserlerden de yararlanıldı. Araştırmada kullanılan kaynaklara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Tutanak Dergisi, Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Gazeteler Veri tabanından ulaşılarak çalışma ile alakalı hususlar temin edildi. Araştırmada ulusal gazeteler olarak; *Ulus, Vatan, Akşam, Zafer, Cumhuriyet, Yeni Sabah ve Tan* yerel gazeteler; *Ankara, En Son Dakika, Ses Işık, Selçuk, Yeni Konya, Hakikat* Gazeteleri olmak üzere gün gün taranarak DP'nin kongreleri ile ilgili haberler tarandı.

Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Her bölüm kendi içinde kronolojiye uygun olarak değerlendirildi. Tez çalışmasının *Birinci Bölümün de*; DP'nin kuruluş süreci ve kuruluşu, tüzüğü, teşkilatlanması, parti programı il, ilçe, bucak ve ocak kongrelerinin toplanmaları ve nizamları ile alakalı maddeler, çalışma programları ile birlikte 1946 belediye ve genel seçimleri yer aldı. *İkinci Bölüm*, DP'nin Birinci Büyük Kongresi, 12 Temmuz Beyannamesi ve DP'nin İkinci Büyük Kongresi konularına ayrıldı. *Üçüncü Bölüm* de ise DP'nin İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan il, ilçe, bucak ve ocak kongreleri ve 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve sonuçları incelendi.

Üçüncü bölümde kongreler anlatılırken genel olarak ulusal gazetelerden yararlanıldı. Ulusal gazetelerin eksik sayılarının olduğu durumlarda ise bölgede

ıkan yerel gazetelere ulaşılarak eksiklikler giderilmeye çalışıldı. Bölgenin iktidar ve muhalefetin çalışmalarının daha net anlaşılması amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi bölge müfettiş raporlarından da faydalanıldı.

Çalışmada genel hatlarıyla 1946-1950 yılları arasında Demokrat Parti'nin İç Anadolu Kongreleri incelenmeye çalışıldı. Yerel kongrelerin DP'nin iktidara karşı ciddi anlamda muhalefet duruşu sergilemesinde önemli katkılarının olduğu anlaşıldı.

Tez çalışmamın kaynak toplama aşamasından başlayarak, yazım evresi süreci ve nihayete ermesinde bütün bilgi birikimi ve deneyimleriyle sabırla benimle ilgilenen ve yönlendiren değerli hocam Yrd. Doç Dr. Ayşe Aydın'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca maddi ve manevi anlamda her an desteklerini benden esirgemeyen aileme de teşekkür ederim.

Kübra GÜRCAN

22.09.2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.	
ÖZET.....	V
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xv

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ KURULUŞU, PARTİ TEŞKİLATLANMASI VE 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1. DEMOKRAT PARTİ KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ	7
1.1. MİLLİ KALKINMA PARTİSİ'NİN KURULMASI	11
1.2. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI	12
1.3. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI SONRASINDA İLK İZLENİMLER	13
2. DEMOKRAT PARTİ PROGRAMI.....	15
3. PARTİ TÜZÜĞÜ VE TEŞKİLATLANMASI	16
3.1. DEMOKRAT PARTİ TÜZÜĞÜ	16
3.2. DEMOKRAT PARTİ TEŞKİLATLANMASI.....	19
4. DEMOKRAT PARTİ SEÇİM ÇALIŞMASI VE BELEDİYE SEÇİM KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK.....	20
5. DEMOKRAT PARTİ'NİN İLK SEÇİM DENEMESİ: BELEDİYE SEÇİMLERİ (26 MAYIS 1946).....	26
6. 21 TEMMUZ 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN I - II BÜYÜK KONGRESİ VE 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947)	34
---	----

1.1. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN BİRİNCİ GÜNÜ (7 OCAK 1947)	37
1.2. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN İKİNCİ GÜNÜ (8 OCAK 1947)	40
1.3. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (9 OCAK 1947)	42
1.4. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (10 OCAK 1947)	43
2. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ	48
2.1. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ SONRASINDA DEMOKRAT PARTİ İÇİNDE AYRILIKLARIN KESİNLEŞMESİ	52
3. DEMOKRAT PARTİ İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (20 HAZİRAN 1949)	53
3.1. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ ÖNCESİNDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER	53
3.2. BÜYÜK KONGRE'YE KATILMAK İÇİN DELEGELERİN ANKARA'YA HAREKETİ VE KONGRE ÖNCESİNDE MÜZAKERELER	55
3.3. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN PROGRAMI	57
3.4. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ'NİN BİRİNCİ GÜNÜ (20 HAZİRAN 1949)	58
3.5. DP BÜYÜK KONGRESİNİN İKİNCİ GÜNÜ (21 HAZİRAN 1949)	62
3.6. DP KONGRESİNİN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (22 HAZİRAN 1949)	64
3.7. DP KONGRESİNİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (23 HAZİRAN 1949)	66
3.8. DP KONGRESİNİN BEŞİNCİ GÜNÜ (24 HAZİRAN 1949)	69
3.9. DP BÜYÜK KONGRESİNİN ALTINCI GÜNÜ (25 HAZİRAN 1949)	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İÇ ANADOLU BÖLGESİ YEREL KONGRELERİ VE 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ

1. İÇ ANADOLU BÖLGESİ GENEL DURUMU VE DEMOKRAT PARTİ YEREL KONGRELERİ	79
1.2. DEMOKRAT PARTİ ANKARA İL KONGRELERİ	80
1.2.1. Ankara İl Kongresi (3-4 Mart 1948)	80
1.2.2. Ankara İl Kongresi (5-6 Haziran 1949)	81
1.2.3. Ankara İl Kongresi (12-13 Mart 1950)	83
1.3. ANKARA İLÇE KONGRELERİ	85
1.3.1. Elmadağ Kongresi (2 Ekim 1949)	85

1.3.2. Kayaş Ocak Kongresi (17 Ekim 1949)	86
1.3.3. Haymana Kongresi (23 Kasım 1949).....	87
1.3.4. Halkavun Bucak Kongresi (29 Kasım 1949).....	88
1.3.5. Çamlıdere Kongresi (10 Aralık 1949)	89
1.3.6. Polatlı Kongresi (2 Ocak 1950)	90
1.3.7. Keskin İlçe Kongresi (3 Ocak 1950)	91
1.3.8. Bala Kongresi (9 Şubat 1950).....	92
1.3.9. Kırıkkale İlçe Kongresi (23 Ocak 1950).....	94
1.3.10. Çankaya Kongresi (30 Ocak 1950)	95
1.3.11. Çubuk Kongresi (26 Şubat 1950).....	96
1.2. DEMOKRAT PARTİ ESKİŞEHİR İL KONGRESİ (25-26 OCAK 1948)	97
1.2.1. Eskişehir İl Kongresi (30 Mayıs 1949)	99
1.2.2. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın Eskişehir'i Ziyareti (16 Mart 1950)	100
1.2.3. Eskişehir İl Kongresi (3 Nisan 1950)	101
1.3. DEMOKRAT PARTİ KAYSERİ İL KONGRESİ (16 MAYIS 1949)	102
1.4. DEMOKRAT PARTİ KIRŞEHİR İL ve İLÇE KONGRELERİ.....	104
1.4.1. Çiçekdağ İlçe Kongresi (6 Ocak 1950)	104
1.4.2. Kırşehir İl Kongresi (16-18 Ocak 1950).....	105
1.5. DEMOKRAT PARTİ KONYA İL VE İLÇE KONGRELERİ	107
1.5.1. Konya İl Kongresi (24 Şubat 1948)	108
1.5.2. Konya Merkez İlçe Kongresi (28-31 Ekim 1949)	109
1.5.3. Konya İl Kongresi (26-27 Mart 1950)	109
1.6. DEMOKRAT PARTİ NEVŞEHİR İL KONGRESİ (2 ŞUBAT 1950).....	110
1.7. DEMOKRAT PARTİ NİĞDE BOR İLÇESİ KONGRESİ (6 MAYIS 1949)	111
1.8. DEMOKRAT PARTİ SİVAS İL VE İLÇE KONGRELERİ	112
1.8.1. Sivas İl Kongresi (1 Ocak 1949).....	112
1.8.2. Sivas Şarkışla Kongresi (15 Aralık 1949)	113
1.8.3. Sivas İl Kongresi (30-31 Aralık 1949)	114
1.8.4. Divriği İlçe Kongresi (2 Ocak 1950)	116
1.9. DEMOKRAT PARTİ YOZGAT İL KONGRESİ (16 MART 1950).....	116

2. 14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ.....	118
2.1.1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI.....	120
SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA	126
EKLER.....	146

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
B.	Birleşim
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BÖKM	Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
ÇKP.	Çiftçi ve Köylü Partisi
D.	Dönem veya Devre
DP.	Demokrat Parti
GK.	Genel Kurul
GiK.	Genel İdare Kurulu
GYK.	Genel Yönetim Kurulu
Haz.	Hazırlayan
HD.	Haysiyet Divanı
HM.	Hürriyet Misakı
İİK.	İl İdare Kurulu
K	Katalog
LDP	Liberal Demokrat Parti

MHD.	Milli Haysiyet Divanı
MİK.	Merkez İdare Kurulu
MP	Millet Partisi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MDG	Müstakil Demokratlar Grubu
No	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
SAP	Sosyal Adalet Partisi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TD	Tutanak Dergisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TSEKP	Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
Vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayın
YHD.	Yüksek Haysiyet Divanı
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Demokrasi; İlk çağda medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Yunanistan Yarımadası ve Ege adalarında ortaya çıktı. Demokrasi kelimesi Yunanca dimekrotia yani dimos halk zümresi, ahali ile birleşerek meydana geldi. Demokrasi halkın halk tarafından halk için yönetimi olarak tanımlandı. Başka bir ifade ile demokrasi kullanılan yönetim sistemi ile ülke meseleleri hakkında aynı fikre sahip olmayanların düşüncelerini açıklama ve yayma hakkının bulunduğu çoğunluk yönetim şeklidir¹. Demokrasinin bugünkü kullandığımız manası olan bireysel, eşitlikçi, özgür düşünce ve inancı içeren kullanımı ancak XVIII. yüzyılda ortaya çıktı².

Siyasi Parti; Parti Kelimesi Fransızca bir kelime olup Osmanlı Meşrutiyet döneminde Fırka kelimesi ile karşılık buldu. Siyasi partiler ise anayasa ve kanunlara uygun biçimde genel ve yerel yönetim seçimleri vasıtasıyla tüzük ve programlarda belirlenen görüşleri ya da belli bir düşünceyi savunan örgütler olarak tanımlandı. Siyasi partiler, XVIII. yüzyılın sonunda meydana gelen Amerikan ve Fransız Devrimi'nin yol açtığı değişimler sonunda ortaya çıktı. Siyasi partilerin esas amaçlarına bakıldığında seçimler vasıtasıyla siyasi iktidarı ele almak ve kendi parti programını uygulamaktı³.

Seçim; herhangi bir ülkede yasalar çerçevesinde yasa koymak ve ülke yönetmek için bir veya daha çok aday arasından belli birini ya da bir kaçının tercih edilmesi durumuna seçim denir. Demokrasi de seçimler, siyasal yetki kullanımında idari onay işlemini oluşturan kurumdur. Seçim, demokratik yönetimlerin olduğu her ortamda mutlaka kullanılan bir sistemdir⁴.

Seçim Sistemi; seçmenlerin seçim ve çevrelerinde kullandıkları oylara göre meclise girecek milletvekili sayısını belirleyen kural teknik ve anlayışlardır. Çok partili sistem ile yönetilen ülkelerde seçim sisteminin amacı belli bir dönem için

¹ Turan Ateş, *Demokrasi Siyasi Partiler ve Seçim*, Beta, İstanbul 2007, s.1; Emre Kongar, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s.13.

² Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.9; Menderes Çınar, "Demokrasi", *Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, 3. Baskı, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.219.

³ Sezgi Dursun, "Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri", *Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, 3. Baskı, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.338. ; Ayşe Aydın, *Celal Bayar Dönemi Genel seçimleri TBMM(1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.2.

⁴ *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru*, TÜSİAD, İstanbul 1995, s.30; Ateş, a.g.e., s.196.

iktidarı hangi partinin ele alacağını ve hangi partilerin muhalefet olarak kalacağını belirlemektir⁵.

Çok partili siyasi hayat geçilmesinde önemli olan etkenlerin anlaşılabilmesi için çok partili dönem öncesinde Türk siyasetinin işleyişinin anlaşılması önemli bir noktadır. Uzun yıllar Türkiye’de tek parti iktidarı egemendi. Cumhuriyet Halk Partisi’nin kuruluşundan sonra çok partili siyasi hayata geçmek için ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kuruldu. Fırka 1925 yılındaki Şeyh Sait Ayaklanması sonrasında ihtilalci unsurların etkisinden kısa sürede kapatıldı. Daha sonra Ağustos 1930’da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) da aynı sonla karşılaştı. 17 Kasım 1930’da kendi kendini feshetti. Bu teşebbüslerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 1930-1945 yılları arası tek parti sistemini yaşanmak zorunda kaldı. Ancak 1945 yılı sonrası dönemde muhalefet kanadında hareketlenme başladı⁶.

1945 yılı başlarından itibaren Türkiye’nin iç politikasında oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeler özellikle 25 Nisan 1945’te yapılan San Francisco Konferansı öncesinde yaşanmaya başladı. *Tan, Vatan ve Tasvir-i Efkâr Gazetelerinin* yayın yapmasına, 22 Mart 1945’te tam da konferans öncesinde müsaade edildi. Amaç ise San Francisco Konferansı öncesinde tek parti iktidarının yavaş yavaş yıkılmaya başladığı dönemde batılı devletlere ve basına karşı daha liberal bir yol izleneceği mesajı vermek olarak değerlendirildi⁷.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945’teki Gençlik ve Spor Bayramı’ndaki konuşmasında II. Dünya Savaşı’nın bitmesinin ardından ülkede siyasi alanda yeni gelişmelerin yaşanacağını mesajını verdi. 1 Kasım 1945’de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nin yeni dönem açılış konuşmasında tek partili siyasi hayat üzerinde kayda değer değişimler yapılmaya çalışıldığını ifade etti.

⁵ Hasan Buran, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s.7; Aydın, a.g.t., s.3.

⁶ Emin Kirman, *Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2006, s.19; Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayat Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s.353.

⁷ Cemil Koçak, *Türkiye’de Mili Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C. II, İstanbul 1996, s.548; Savaş sonrası dünya barışının belirli garantilerle korunması gayesiyle toplanan San Francisco Birleşmiş Milletler Konferansı’na Türkiye, Dışişleri Bakanı Hasan Saka başkanlığında Nihat Erim, Feridun Cemal Erkin, Hüseyin Ragıp Baydur’un da içinde bulunduğu 40 kişi civarında bir heyet katılıyordu. Yaşar Özüçetin, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.767.

Cumhurbaşkanı İnönü, tek amaçlarının; partileri karşısında yeni bir siyasi partinin kurulması olduğunu söyledi. Ülke ihtiyaçlarının karşılanmasıyla, demokrasi ve hürriyetin doğal haliyle işlenmesi şartıyla yeni parti kurulmasına imkân olduğunu belirtti. Konuşmanın genel içeriğinde CHP karşısında bir muhalefet partisinin olmamasını siyasi hayat için bir eksiklik olduğunu kabul etti. Ayrıca hürriyet ve demokrasinin doğal işlerliği ile yeni bir dönem açılacağını ve yeni partilerin kurulacağı sinyallerini de verdi⁸. İç politikada Cumhurbaşkanı İnönü'nün konuşması çok partili siyasi hayata geçişi hızlandıran en önemli etkenlerden biri olarak kabul edildi.

Dış politikada da çok partili siyasi hayata geçiş zeminini oluşturan faktörün, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ile Türkiye ilişkilerinin bozulması olarak bilinir. 1945 yılının Mart ayında SSCB tarafından Ankara'ya gönderilen muhtıra ile 17 Aralık 1925'te imzalanan Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasının, ülkenin yeni şartlarına uygun olmadığı gerekçesiyle bu antlaşmayı uzatmayacağı bildirildi. Yeni duruma uyum sağlanması için, boğazlarda Montreaux Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ayrıca doğu sınır hattında SSCB yararına yeni değişiklikler yapılması teklif edildi. Ancak Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu isteğini reddetti. SSCB bu isteğini 7 Ağustos 1946 ve 25 Eylül 1946 olmak üzere iki defa daha yinelese de bir sonuç alamadı. İstanbul da *Tan Gazetesi* başta olmak üzere sol görüşlü gazete ve dergilerin basılarak yakılıp yıkılmasıyla Türk-Sovyet ilişkileri daha da gerginleşti⁹.

SSCB tehdidi altında olan Türkiye'nin, batıya yaklaşması ve batının siyasi değerlerini benimsemesi daha kolay oldu. Türkiye'nin hiçbir alan da Avrupa'dan geri kalmasını istemeyen Cumhurbaşkanı İnönü, Avrupa'da çok partili siyasi hayat hâkim olduğu için o sistemin içerisine Türkiye'nin de dâhil olmasını istedi. Bu durumun Türk dış politikasına Avrupa nazarında olumlu yönde etkisi olduğu gibi iç politikada

⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Tutanak Dergisi (TD), Dönem (D): VII, Cilt (C): 20, Toplantı (T).3, 1 Kasım 1945, s.3; Fatih Artvinli, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s.10; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2. Baskı, Hil Yayın, İstanbul 1996, s. 22.

⁹ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, 4. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.95; Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, 4.Baskı, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2006, s.149-150.

da çok partili siyasi hayata geçme açısından önemli bir dönüm noktası olarak görüldü¹⁰.

Çok partili siyasi hayata geçişte etkili olan unsurlardan biri de toplum tarafından yapılan baskılar oldu. Savaşın getirmiş olduğu zorluklar altında devlet orduyu hazır halde tutmak için yapmış olduğu harcamalar halkta büyük sıkıntılara sebep oldu. Bu dönemde tek parti dönemi uygulamaları sorgulanmaya başlandı. 1945 yılında o zamana kadar hiç duyulmamış sözler CHP'ye muhalif olan Aydın Milletvekili Adnan Menderes'in ağzından duyulmaya başladı. *Milli Egemenlik, Meclis Üstünlüğü, Demokratik Rejim* bunlardan bazılarıdır. Bunların yanında yukarıdan aşağı doğru yapılan çağdaşlaşma politikası da halkta tepkilere neden oldu. Çalışmalara "Halka rağmen halk için" sloganıyla devam edildi¹¹.

Çok partili siyasi hayat uluslararası ilişkilerde büyük öneme sahip olduğundan, Atatürk döneminden itibaren hem direkt hem de dolaylı olarak yeni parti kurma faaliyetlerini sürdüren CHP, II. Dünya Savaşı'ndan sonrada bu tutumunu devam ettirdi.

II. Dünya Savaşı ile Türkiye'nin ekonomisinin iyi olmaması ve CHP'nin bu dönem uyguladığı politikalar, halkın CHP'den soğumasına neden oldu. Türkiye'nin SSCB, İran, Yunanistan, Bulgaristan gibi bazı komşularıyla aralarında sınır meselelerinin olması gibi etkenler Türkiye'nin yalnızlaşmasına neden oldu. Bu durumda Türkiye'nin Batı'ya yönelmesine ve artık çok partili siyasi hayata geçmeyi kaçınılmaz kıldı¹². CHP iktidarının siyasi partilerin kurulmasını kolaylaştıran kanunlarda değişiklik yapması ile birlikte Çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri, II. Dünya Savaşı sonrasında 24 Temmuz 1945'te MKP'nin, kurulması ile başladı. Bundan sonra ülkede parti kurma işi kolaymış ve demokratikleşme yönündeki adımlar, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti ile hızlandı¹³. Türkiye de çok partili siyasi

¹⁰ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, 12 Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.240.

¹¹ Hürriyet Konyar, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1999, s.28; Suavi Tuncay, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996, s.145.

¹² Tuncay, a.g.e., s.144; Ateş, a.g.e, s.121.

¹³ Muhittin Gül, *Türk İnkılap Tarihi*, 4. Baskı, Barış Kitap Basın Yayın, Ankara 1998, s.396-397; Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIII, S. 26, Bahar 2013, s. 164.

hayatın başlaması ile birlikte sol ideolojiyi benimseyen partiler de kurulmuşsa da başarılı olamadı¹⁴.

DP'nin kuruluşu ülke adına yeni bir devrin açılması kadar önemli bir hadise olarak değerlendirildi. Ancak çok partili siyasi hayat kavramı şekil ve uygulama tarzıyla batılı devletlerdeki gibi olamadı. Düşünce özgürlüğünün sınırlanmasıyla; siyasette laf cambazlığını artmasına ve partilerin programları arasında benzerliklere neden oldu. Türkiye uzun yıllardır tek parti iktidarı ile yönetilmiş olmasından, yaşanan muhalefet eksikliğinden ulusal anlamda da bazı sorunlar yaşadı. Bu nedenle DP Türk halkının ilk etapta CHP iktidarından dolayı çekindiği sonrasında da fazlasıyla benimsediği ve yükselttiği bir parti oldu¹⁵.

1945 yılı çok partili siyasi hayata geçiş olarak kabul edilse de toplumda tüm kurumlar CHP'ye karşı bir tarafta yer aldı. Türkiye uzun yıllar CHP tarafından yönetildiğinden ülkede bazı devlet kurumları sadece CHP'nin ihtiyaçları için kullanılır hale geldi. Ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasına yardımcı olmak için kurulan halkevleri ve halkodalarını, CHP kendini destekleyen organlar şekline getirerek bu kurumların asıl amaçlarından uzaklaşmalarına sebep oldu. Daha sonra iktidara gelecek olan DP, halkevlerini kapatarak, halk ve aydınlar arasında beraberlik oluşturacak etkeni yok etti. Bir taraftan CHP'nin fikir ve vicdan gibi temel özgürlükleri kısıtlayıcı tutumu ve bir yandan da ülkede sıkıyönetim halen devam etmekteydi. Bütün bunlar arasında sıkışıp kalan halk yaşananlar karşısında ne yapacağını ve kime inanacağını bilemez hale geldi¹⁶.

1946-1950 yılları arasında Türkiye ilk kez başarılı bir muhalefetle karşılaştı. CHP iktidarının gerçek anlamda dikkate aldığı ilk muhalefet partisi DP oldu. DP, siyasi varlığını devam ettirebilmek için bir yığın çaba sarf etti. Bir tarafından CHP iktidarıyla mücadele ederken diğer tarafından da il, ilçe, bucak, ocak teşkilatlanmalarını ve kongrelerini düzenli yapabilmek için uğraştı.

¹⁴ 20 Haziran 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, (TSEKP) bunların içinde önemli bir yere sahipti. Parti, Aralık 1946'da sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldı, kurucuları da tutuklandı. Şubat 1946'da Sosyal Adalet Partisi (SAP), Mart 1946'da Liberal Demokrat Parti (LDP), Nisan 1946'da kurulan, Çiftçi Köylü Partisi (ÇKP) de kurulduktan kısa süre sonra kapatılmıştı. Bunun yanında komünist yanlısı birkaç gazete ve sendikaların da yayınları yasaklandı Kirman, a.g.t, .s.19; Yetkin, *Karşı Devrim(1945-1950)*, s.193.

¹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1952, s.650; Taner Timur, "Osmanlı Mirası", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. İrvın C. Schink, Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul 2013, s.49.

¹⁶ İlter Turan, *Cumhuriyet Tarihimiz Temeller Kuruluş Milli Devrimler*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1969, s.103; Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1938-1950*, 3.Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s.448.

İl, ilçe, ocak, bucak kongreleri DP tüzüğüne göre yılda en az bir defa düzenlenerek, kongrenin toplandığı bölgenin meselelerinin görüşüldüğü teşkilatlardır. Ayrıca kongreler olağanüstü toplanma yetkisine sahipti. Kongreler toplanmadan en az on beş gün öncesinde, toplanacağı yer ve zaman hakkında delegeler bilgilendirilirdi. Kongre üyeleri herhangi bir sebep göstermedikçe kongreye katılmaları gerekirdi. Kongre de konuşma hakkı sadece üyelere verilir dinleyiciler görüş bildiremezdi. Kongrelerde kongre başkanı ve kâtiplerinin de ayrı ayrı görevleri vardı. İl Kongreleri yapılan seçimler sonrasında 9, İlçe Kongreleri 7, Bucak Kongreleri 7, Ocak Kongreleri ise 5 kişiden oluşurdu¹⁷.

¹⁷ T.B.M.M. Kütüphanesi, *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Doğu Matbaası, Ankara 1949, s.23-25; Mustafa, Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonix Yayınevi, Ankara 2004, s.73-74.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ KURULUŞU, PARTİ TEŞKİLATLANMASI ve 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1. DEMOKRAT PARTİ KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın 1939'da başlaması ile Türkiye'nin en büyük sorunu izlediği siyasetin Müttefik Devletler ile çelişmesini istememesi nedeniyle, yalnızlık politikası içine düştü. Savaşa katılan; Almanya, İtalya ve Japonya'nın da kazanan taraf olmak istemeleri sebebiyle baskıcı politika takip etti¹⁸.

Savaş yıllarında Türkiye'de izlenen ekonomik politikada, ülke gelirinin önemli bir kısmı savunma ihtiyacı olarak ayrıldı. Hükümet'in artan savunma ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu yollar, enflasyon oranını yükseltirken, bunun sonucu olarak yaşanan fiyat artışları, temel ihtiyaç maddelerinin yokluğuna neden oldu. Enflasyon dışında karaborsa ve vurgunculukta olağanüstü düzeylere çıktı. 18 Ocak 1940'ta Milli Koruma Kanunu'nun kabul edilmesiyle de hükümet geniş ekonomik yetkilere sahip oldu¹⁹.

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya da devletlerin değişen yönetim yapısına göre hem toplumsal hem de siyasal anlamda önemli dönüşümler sürecine girildi. Savaş sonrasında yaşananlar tüm dünyayı etkiledi. Türkiye'de bu değişim hareketinin etkisinde kalarak demokrasiye doğru yönelmeye başladı. Yeni oluşturulmaya çalışılan düzende politika kendi kurumlarını oluştururken siyaset de kavgaların artması ile birlikte yönetim sistemlerinde de ciddi anlamda reform yapılması gündemde yer aldı²⁰. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmasa da Avrupalı Devletlerden geri kalmamak için birçok alanda değişiklik yapmaya karar verdi. Dünya düzenine ayak uydurması için gerekli olan çalışmalar üzerinde

¹⁸ Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1997, s. 221; Ejder Aldan, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Yıllarının Demokrasi Kavramı Ekseninde Sosyolojik İncelemesi: Demokrat Parti Uygulamaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2012, s.26.

¹⁹ Yaşar Özüçetin, a.g.m., s. 765; M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s. 37.

²⁰ Can Umut Çiner, "1946 Yılı: 'Demokrasi'ye Kavuşma", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1940-1949*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2009, s.70; Yücel, a.g.e., s.47.

yoğunlaşmaya başladı²¹. Türkiye'nin gelişmesi için atılan adımlar, kısa zamanda uygulamaya konulmasa da önemli yenilikler oldu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı Devletler tarafından artık tek parti yerine çok partili siyasi hayat özgürleşme olarak görülmeye başlandı. Bunun için de barış ve demokrasi sürekliliği sağlama yönünde Birleşmiş Milletleri (BM)'yi kurmak için adımlar attı. Türkiye'de devam etmekte olan tek partili siyasi hayata da eleştiriler yapıldı. Türkiye bu yönde yapılan eleştirileri dikkate alarak çok partili sistemin yerleşmesi için biran evvel harekete geçme kararı aldı. Savaşın getirdiği ekonomik bunalımı ve uzun yıllar CHP'nin iktidarda bulunmasına halkın artık tahammülü kalmadı. Cumhurbaşkanı İnönü ve CHP'nin önde gelenleri de böyle bir değişimin gerekli olduğu kanısına vardı²². Savaşın belki de Türkiye için en önemli kazancı tek parti iktidarının değişmesi gerektiğine, hem iktidarın hem de halkın inanması ve akabinde bunu geliştirmek için fiilen çalışmalara başlamış olmasıydı.

Türkiye, savaş sonrasında çabuk toparlanamayarak, tamiri mümkün olmayan ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldı. Bunun yanında Milli Şef'e duyulan güven de zayıfladı. Savaşa bizzat katılan ülkelerde bile bu kadar büyük sorunlar yaşanmazken, hayat şartlarının da her geçen gün pahalılaşması, halkın her gün biraz daha hükümete güveninin azalmasına sebep oldu. Savaş öncesinde CHP iktidarının başlattığı; *gelirinden fazla harcama yapmama* ilkesine savaş yıllarında daha da dikkat edilmişse de başarılı olunamadı. Ekonominin ve sosyal yaşamın oldukça aşağıya çekilmesi, yaşam kalitesinin düşmesi de halkın hükümete karşı olan hoşnutsuzluğunu arttırdı. Türkiye savaşa katılmadığı halde uzun süre kıtlık, pahalılık, kara borsa, vurgunculuk gibi sorunlarla karşı karşıya kaldı²³.

İnönü, bu yaşananların ardından tek partili sisteme son verilmesi gerektiğini söyleyerek, 19 Mayıs 1945'te Gençlik ve Spor Bayramı'nda yaptığı konuşmasında bu konu hakkındaki kararını açıkladı: "*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlerine lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin fikir ve siyaset hayatında demokrasi prensipleri*

²¹ Pınar Kaya Özçelik, "Demokrat Partinin Demokrasi Söylemi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. LXV, S.3, Ankara, 2010, s.169; Ahmad; a.g.e., s.23.

²² Ateş, a.g.e, s.121; Başak Tuncay, *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2014, s.76.

²³ Oğuz Ünal, *Türkiye'de Demokrasi'nin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s.110; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 153.

daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi kurumumuz olan TBMM ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda sürekli olarak ilerletmiştir” dedi. Bunun haricinde İnönü, milletin iradesini temsil eden TBMM de yer alan milletvekillerinden hem Türk Milleti’ne hem de dünya demokrasisi için önemli bir konuma gelecek olan demokrasi önerilerine olumlu bakmaları ve sorunun açık oturumda görüşülmesini rica etti²⁴.

19 Mayıs 1945’te yaptığı konuşmasında Cumhurbaşkanı İnönü II. Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeninde değişiklik yaşandığını ve Türkiye’nin de bu duruma adapte etmeye çalışıldığını ifade etti. Cumhurbaşkanı İnönü, Almanya’nın savaşta teslim olmasından kısa bir süre sonra artık savaşın bittiğini ve demokratikleşme yönünde adımlar atılacağını söyledi. İkinci adım olarak da, 17 Haziran 1945’te yapılan milletvekilliği ara seçiminde tek parti olan CHP’yi aday göstermemiş ve resmi adayın mevcut olmaması, dolayısıyla seçimlerin demokratik olmasını sağlayarak bundan sonra ekonomi de liberalleşme yolunda çalışmalara başlandı²⁵.

TBMM içinde de CHP iktidarına karşı yoğun bir muhalefet oluşmaya başladı. Bu muhalefet 1945 yılında 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı ve Bütçe Kanununun görüşülmesi esnasında daha fazla belirginleşti. İzmir Milletvekili Celâl Bayar başta olmak üzere, Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak bu görüşmeler sırasında hükümetin başta ekonomi politikası olmak üzere takip ettiği pek çok politikaya eleştirilerde bulundu²⁶.

CHP İktidarının 1945 yılında çıkarmış olduğu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu²⁷ İnönü’nün çevresindeki radikal grup ile yerli varlıklı halkın ve bazı toprak

²⁴ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s.16; Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)*, s.209.

²⁵ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 6. Baskı, Ed. İrvın C. Schink, Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul 2013, s.175.

²⁶ Evren Ayhan, *Osman Bölükbaşı’nın Siyasi Faaliyetleri (1913-2002)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, s.8-9; Akandere, a.g.e., s.358; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. Baskı, İmge Yayıncılık, İstanbul 2003, s.27.

²⁷ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu; yapılan kanunun gerekliliği ancak yenedünya şartları içinde fark edilerek, siyasi bir gösteriş olmayıp, memleketin tarımsal bünyesinde meydana gelen ve tüm gücünü, toprağın verimsizleşmesi ve halkın hoşnutsuzluğundan alan milli bir hadisedir. Yeni Türk devletinde Halkçılık ve devletçilik ilkelerinin uygulanışında ortaya çıkan aslında onu bir gün tarımla uğraşan halkın toplumsal ve ekonomik davalara taşınmasına kesin gözüyle bakılıp Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra da devrin şartları ve olaylarının içinde daha belirgin hale gelmiştir. Ömer Lütfi Barkan, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve

sahibi milletvekillerinin karşı karşıya gelmesine sebep oldu. Büyük toprak arazilerini kamulaştırmaya yönelik olan kanunda, meclis içinde Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu(Manisa), Emin Sazak gibi milletvekillerinin gösterdikleri karşı tutumları parti içinde, gruplaşmaya neden oldu ve ortam gerginleşti. CHP içinde başlayan bu muhalefet Çiftçiye Topraklandırma Kanununun TBMM’de görüşüldüğü sırada daha açık bir şekilde ortaya çıktı. İktidarın her geçen gün kendisine karşı yoğunlaşan muhalefeti hoş karşıladığı söylenemezdi. Parti içinde başlayan bu hareketin dışarıdan basın tarafından da desteklenmesi CHP’yi daha da telaşlandırdı Türkiye’nin BM ilkelerini kabul etmekte olduğu günlerde muhalefet partisi oluşturmak için de uygun zemin ortaya çıktı ve bu da ilerleyen günlerde DP’nin kurulmasında etkili olan unsurlardan biri oldu²⁸.

Çiftçiye Topraklandırma Kanunu teklifi CHP grubu içinde kabul edilmedi ve bazı milletvekilleri partiden ayrılarak yeni parti kurmaya kalkıştı²⁹. CHP içerisinde muhalif grup arasından Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü (Kars) ve Refik Koraltan (İçel) iktidara *Dörtlü Takriri** verdi³⁰.

Dörtlü Takriri veren muhalif grup iktidardan bazı taleplerde bulundu. Bunlar; anayasada ve parti tüzüğünde bulunan demokratik olmayan kanunların anayasadan çıkarılması ya da anayasaya uygun hale getirilmesi, meclisin yasamanın yanında yürütmeyi de objektif ve incelenebilir hale getirmesi, parti içinde de demokrasi uygulanarak rahat bir tartışma ortamının oluşması, memlekette serbest ekonomi politikasının başlaması ve demokrasinin geliştirilmesi yönünde maddelerdi. Yani CHP’nin bütün parti çalışmalarının anayasaya uygun olması için çaba gösterildi³¹.

Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.453.

²⁸ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 4*,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s.264; Akandere, a.g.e., s.366.

²⁹ Çetin Yetkin, *Atatürk’ün “Vatana İhanet”le Suçlandığı S.C.F Olayı Atatürk’ün CHP’den Sonra Kurduğu İkinci Parti Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 4. Baskı, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, s.145; Cemil Koçak; *Siyasi Tarih (1923-1950)*, Çağdaş Türkiye Tarihi1908-1980, 12 Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.176.

* Dörtlü Takrir, CHP’li dört milletvekili tarafından hazırlanan ve 7 Haziran 1945 de verilen, tek dereceli seçimden çok dereceli seçim sistemine geçilmesinden, demokratik müesseselerin daha uygun yaşam alanı bulmasına, halkçı ruhunu körleştiren kanunlarından parti tüzüğünde kadar yenilik yapılmasını teklif eden parti grubu önerisinin adıdır. Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*,3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s.14.

³⁰ N. İlter Ertuğrul; *Cumhuriyet Tarihi El Kitabı, 1923-2008*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2008, s.75-76; Erol Tuncer ve Bülent Tuncer, *Meclis Aritmetiğinde Yaşanan Değişim*, TESAV Yayınları, Ankara 2015, s.16.

³¹ Gürkan Avcı, “Adnan Menderes ve Demokrasi”, *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, C. I, Ed. Dilşen İnce Kabadayı, Talip Kabadayı vd. Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın 2012, s. 239; Yücel, a.g.e, s.49.

Dörtlü Takririn bu talepleri, 12 Haziran 1945'te meclis oturumunda yaklaşık 7 saat görüşüldü. Görüşmelerde önerge sahipleri hakkında suçlamalarda bulunuldu. Sonrasında da dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, genel başkanın da oyu ile öneriyi reddetti. Ancak Cumhurbaşkanı İnönü, son zamanlarda yaşanan parti içindeki gruplaşmalar ve artan muhalefet hareketi nedeniyle yeni parti kurmasına izin verdi. Bundan sonra ise yeni bir parti kurulmasını yönelik olaylar arka arkaya gelmeye başladı³². İnönü, bir konuşmasında; “*parti içinde bir hizipleşme yapmasınlar, ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler*” demesi üzerine, bu süreç daha da hızlandı³³.

1.1.MİLLİ KALKINMA PARTİSİ'NİN KURULMASI

Ülkede artık çok partili siyasi hayata geçmek için ciddi manada çalışmalar yapılmaya başlandı. CHP saflarından ayrılan muhalifler tarafından bir parti kurulması düşünüldü. Çünkü Dörtlü Takrir'in kabul edilmemesi ve 17 Haziran 1945 milletvekili ara seçimine CHP'nin aday göstermemesi de muhalefet partisi kurma çalışmalarını hızlandırdı³⁴.

İstanbul'da CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler sonrasında eski müteahhit Nuri Demirağ ve arkadaşları Hüseyin Avni Ulaş, Cevat Rifat Atıllan ilk muhalefet partisi olarak 24 Temmuz 1945'de İstanbul'da MKP'yi kurdu. Parti programı, *İslam Birliği ve Orta Doğu Müslüman Memleketi Kuruluşu* düşüncesine dayandı. Türk siyasi hayatında kurulan ilk siyasi parti olma özelliği gösteren MKP aynı zamanda tek parti dönemini de sonlandırdı. Ancak parti halk arasında gereken ilgiyi göremedi. MKP, ilk girdiği belediye seçimlerinde CHP adayları ile yarışamayacak durumda olması nedeniyle seçimden çekilmek durumunda kaldı. Beklediği ilgiyi göremeyen MKP siyasi hayatta pek başarı gösteremedi³⁵.

³² Bekir Koçlar, “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet- Muhalefet İlişkisi”, *Türkler*, C. XVI., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.754.

³³ Nihal Kara İncioğlu, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”, *Tarih ve Demokrasi Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s.77-78; Özel Şahingiray, *Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri Demokrat Parti’nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s.34.

³⁴ Aydın, a.g.e., s.40; Tunaya, a.g.e., s.638.

³⁵ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Çev. M. Ali S., Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1966, s.50; Tunaya, a.g.e, s.640; Orhan Özacun, “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl:1, S.2, İstanbul 2002, s.209.

1.2. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI

Bu dönem de MKP'nin haricinde yeni bir partinin de kuruluş adımları atıldı. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan Gazetesi*'nde muhalif yazılar yazmaları dolayısıyla 21 Eylül 1945'te CHP'den ihraç edildi. İktidarın ihraç kararı sonrasında Celal Bayar'da parti kurma fikrini daha çok benimseyerek, çalışmalarını hızlandırdı. Bunun üzerine 24 Eylül 1945'te İzmir milletvekilliğinden istifasını vererek Sine-i Millete döndü. Menderes ve Köprülü'nün, ardından Koraltan da 27 Kasım 1945'te partiden ihraç edildi³⁶. Böylece çok partili siyasi hayata geçiş de bir başka muhalefet partisinin çekirdek kadrosu oluştu.

CHP iktidarına muhalif basın partinin ismi ile alakalı bazı önerilerde bulunularak "*Cumhuriyet Demokrasi Partisi*", "*Demokrat Halk Partisi*", "*Kemalist Demokrat Parti*", "*Millî Demokrat Parti*", "*Köylü ve Çiftçi Partisi*", "*Demokrat Parti*" gibi isimler verilebileceği yorumlamaları getirildi. Zekeriya Sertel'in anılarında ise Tevfik Rüştü Aras'ın Ankara da ki evinde toplanarak Bayar ve Menderes ile görüştiklerini ve parti isminin "*Cumhuriyet Demokrat Partisi*" olarak belirlendiği yazıldı³⁷.

Celal Bayar parti kuruluşuna çok az bir zaman kala 4 Ocak 1946'da hem partinin adı hem de nizamnamesi hakkında açıklama yaparak; "*Partimizin ismini tespit ettik: Demokrat Parti. Program ve nizamnamemiz tamamıyla hazırlanmıştır. 80 kadar madde etrafında toplanan programımızı neşretmek üzere, önümüzdeki Pazartesi günü basına vereceğiz. Nizamnamemiz tamamıyla demokratik bir ruhla tanzim edilmiş bulunmaktadır. Partimizin merkezi Yenişehir'de Antalya Mebusu Cemal Tunca 'ya ait apartman dairesidir*" ifadelerini kullandı.³⁸

Yaşanan bu olaylar, DP kurulmasına giden süreçte önemli adımlar oldu. DP'nin resmen kurulması ise 7 Ocak 1946'da Refik Koraltan'ın tüzük ve programı İç İşleri Bakanı Hilmi Uran'a verdiği dilekçe ve evraklarla gerçekleşti. DP'nin kurulması çok kısa zamanda gerçekleşti. İktidarın da bir muhalefet partisinin

³⁶ Akşin, a.g.e., s.243; İncioğlu, a.g.m, s.77-78.

³⁷ Celal Çakmak, *Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s.39; Albayrak, a.g.e, s.59.

³⁸ Akandere, a.g.e, s.433.

kurulmasına ilgi göstermesi de kuruluşun bu kadar kolay olmasını sağladı. Böylece resmen çok partili siyasi hayat başlamış oldu³⁹.

1.3 DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI SONRASINDA İLK İZLENİMLER

DP'nin kurulması ile birlikte Cumhuriyet'in ilanından bu zamana kadar iktidar koltuğunda oturan CHP'nin karşısına ciddiye alabileceği bir muhalefet partisi çıktı. CHP DP'yi iktidarı ve yönetimini denetleyecek bir merci olarak gördü. Ancak kuruluş aşamasında sakin olan ortam, ilerleyen zaman diliminde yerini gerginliğe bıraktı ve bu süreçte CHP'nin muhalefeti kabullenmesi de çok kolay olmadı⁴⁰. İlk zamanlarda DP'nin kurulmasında en büyük destek ve hoşgörü Cumhurbaşkanı İnönü tarafından gösterildi. Cumhurbaşkanı İnönü, DP Genel Başkanlığı ve yönetiminde en uygun isim olarak Bayar'ı gördü. Zaman zaman *Ulus Gazetesi*'ndeki yazıları Bayar'ı teşvik niteliğindedeydi Ayrıca İnönü'nün Samsun Halkevinde yaptığı konuşmasında; fertlerin yasalar karşısında eşit olmaları gerektiğinden bahsederek, ülkede tek parti yönetiminin kaldırılarak DP'nin kurulmasını kendisinin de istediğini, iki parti arasında eşit mesafede yer aldığını ve bu durumdan da memnun olduğunu dile getirdi⁴¹. İnönü'nün, hem CHP Genel Başkanı olması hem de Cumhurbaşkanı olmasına rağmen kendisine rakip bir partiyi ve genel başkanını kabullenmesi ve desteklemesi demokrasi için önemli bir adımdı.

DP'nin kuruluşu, halk tarafından MKP'ye oranla geniş alaka bulmuş, tek parti iktidarından hoşnutsuz olan pek çok kişi bu partiye gelmeye başladı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin(TSK) bazı üyeleri bile, o zamana kadar yapmadıklarını yaparak; ücret artırımını ve sosyal hakları konusunda iktidar partisi yerine DP'den yardım istedi. Yeni partiye katılım sayısından çok, toplumun hemen her kesiminden insanın katılması da ayrıca dikkate değer oldu. CHP daha çok bürokratlar ve hukukçuları alırken DP hemen her kesimden insana partide yer verdi. Partiye yeni katılan isimler arasında; Mustafa Kentli (İzmir), Kenan Öner (İstanbul), Osman

³⁹ Mustafa Albayrak vd., "Sosyolojik Açından Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes", *Journal of Human Sciences*, C.XIV, S.1, 2017, s.830; Karatepe, a.g.e.,s.99; İsmet Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1986, s.47-48.

⁴⁰ Ahmet Cemil Ertunç, *Cumhuriyetin Tarihi*, 2. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul 2004, s.370-371; Koçak, *Siyasi Tarih (1923-1950)*, s.181.

⁴¹ Timur; *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş* s.16; İlhan Turan; *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99, Ankara 2003, s.190.

Bölükbaşı (Kırşehir), Fuat Arna (Bolu), Ahmet Tahtakılıç (Kütahya) ve Ahmet Oğuz(Eskişehir) gibi isimlerde yer aldı. Bütün bunlar zaman içerisinde CHP iktidarını rahatsız etmeye başladı⁴².

DP'nin kuruluşunu, halk ve basın da oldukça ilgiyle karşılamış, tüm halk yıllarca süren CHP iktidarına ve baskıcı tutumuna bir son verileceği umuduna kapıldı. İktidarı destekleyen gazeteler dahi üzerindeki baskıdan bunalarak DP çevresinde toplanmaya başladı. İktidarın baş yayın organı olan *Ulus Gazetesi*'nden başka; *Tanin Gazetesi*'nde Hüseyin Cahit Yalçın, *Son Telgraf Gazetesi*'nde Ethem İzzet Benince, *Akşam Gazetesi*'nde Necmeddin Sadak, *Vakit Gazetesi*'nde, Us Kardeşler DP'yi destekleme kararı aldı. Tüm bu gazetelerin yanı sıra *Vatan*, *Tasvir*, *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Tan* ve *Demokrat İzmir Gazeteleri*, DP'yi destekler nitelikte yazılar yazdı. *Cumhuriyet Gazetesi* yazarlarından Nadir Nadi'de DP programının, CHP'ye çok benzediğini çünkü yakın zaman da CHP içinde olanların bu partiyi kurduklarını belirtti⁴³.

DP'nin kuruluşu, siyasi düzenin gelişmesi açısından önemli bir olay olduğu için sosyalistler tarafından da desteklendi. İlk etapta Atatürk'ün Dış İşleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras ve *Tan Gazetesi* yazarlarından Zekeriya Sertel'den destek geldi. Bayar ve arkadaşlarının desteğini alan sol kesim, Kasım 1945'te *Görüşler Dergisini* çıkardı. Ancak çıkarılan dergi tepkiye neden oldu ve bu sebeple DP desteğini çekti. Aynı zamanda DP kurucuları, CHP iktidarı tarafından çok sert eleştirilere maruz kaldı. 4 Aralık 1945' te sosyalistlerin yayın organı niteliğinde olan *Tan Gazetesi* ve bazı küçük yayın organları CHP'nin desteklediği üniversiteli gençler tarafından basılarak tahrip edildi. Bunun üzerine DP ve sol kesim arasındaki ittifak bozuldu⁴⁴. Ayrıca DP kurucularının da daha öncesinde CHP sıralarında yer almış olması ve inkılâp kanunlarına da oy vermiş olmalarından dolayı daha ileri gitmeleri beklenemezdi. Bu nedenle DP'nin sosyalistlerle olan ilişkileri çok uzun sürmedi⁴⁵.

⁴² Eroğul;a.g.e., s.34; Albayrak, a.g.e., s.71.

⁴³ Sabit Dokuyan; "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/1, Haziran 2014, s.162; Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yayınları: 2, İstanbul 1978, s.102.

⁴⁴ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 2. Baskı, Boyut Kitapları, İstanbul 1999, s.199; Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, C. I/II, İstanbul 1994, s.160.

⁴⁵ Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik, İstanbul 1964, s.212.

2. DEMOKRAT PARTİ PROGRAMI

DP'nin kuruluş safhasında yapılan toplantı da Celal Bayar, Adnan Menderes, eski Dış İşleri Bakanı, Tevfik Rüştü Aras ve Zekeriya Sertel tarafından parti programı ve amacı detaylı şekilde konuşuldu. Uzun yıllardır devam eden tek parti iktidarından fazlasıyla hoşnutsuz oldukları dile getirildi. Toplantıda etkili olan isim Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı İnönü diktasından ve yürürlükte olan kanunların antidemokratik olmasından şikâyet etti. Kurucuların toplantı sonrasında yaptıkları basın açıklamasında; DP programında insan haklarına, serbest seçimlere, seçim usullerine, yasa dışı sayılması gereken siyasi parti ve derneklere milliyetçilik ilkesine ve devlet hükümet yapısında yer alan hususların parti programı kapsamında olduğu yönünde açıklamalarda yer aldı⁴⁶.

Parti programının asıl amacı, demokrasinin geniş manada ülke çapına yayılmasını sağlamaktı. Genel Başkan Bayar'ın parti programında en dikkat ettiği noktalardan biri de Atatürk inkılâplarına sıkı sıkıya bağlı kalınmasıydı. Bu sebeple parti kurucuları da Atatürk'ün olmazsa olmazı olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık ilkelerine hem eleştiri getirmiş, hem de CHP'ye karşı söz konusu ilkeleri kabul etti. Maddelerin kabul edilmemesi, anayasanın teknik ihlali olabileceğinden CHP radikalleri karşısında parti kapattırmak için bir bahane olabileceği için kabul edilmesi bir yönde zorunlu oldu. Bu ilkeler haricinde partililer, yine de kendilerini hangi şartlarda olurlarsa olsunlar demokrasiyi geliştirme yoluna adanarak, amaçlarını da yukarıdan değil de halktan alınacak güvence ile hükümet faaliyetlerini frenlemek ve şahsi özgürlükleri arttırmak olarak hedefledi⁴⁷.

Parti programı iki ana temel ilke; Liberalizm ve Demokrasi etrafında birleşti. Ülke ekonomisi açısından oldukça önemli olan liberalizm, devletçiliğe karşı özel mülkiyet ve girişimciliğin gelişmesi noktasında temel alındı. Ekonomi alanında bir diğer önemli gelişme ise ülke ekonomisinin tarıma bağlanacağı düşüncesiydi. Ancak tamamen tarıma dayandırma fikrinin dönemin şartları yetersiz olduğundan, parti

⁴⁶ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, 2. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, s.253; Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)* C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.58.

⁴⁷Ahmad, a.g.e., s.27; Ferit Erden Boray, *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi M.S. 1923-1950*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2010, s. 287-288; Cihad Baban, *Politika Galerisi, Bir Devrin Hükümranları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.23.

kurucuları asla kabul etmedi. Partinin siyasi amacına bakıldığında ise hak ve hürriyetlere geniş yer verilerek demokrasinin ülke içinde daha etkili olması amaçlandı. Dernek kurma konusunda da devlet elinin kaldırılması ve tek dereceli seçim sistemin talep edilerek seçim güvenliğinin sağlanması istendi⁴⁸.

DP kurucularından, Adnan Menderes DP'nin bazı konularda CHP'nin sağında bazılarında ise solunda kaldığını söyledi. Sol için kastedilen işçi hakları, köylülerin durumları gibi konulardı. İşçi sendikalarını kabul ederek daha da tabana inmeyi hedefleyen DP'nin, Toprak Reformu Kanunu'nun meclis görüşmeleri sırasında işçilerin toprak sahibi yapılmaları fikrine karşılık, sermaye gücünün daha ön planda bulunmasını kabul etti. Ancak sermayeye konulan bu fıkra yine de DP, Toprak Reformu Kanunu'na sıcak bakmayacağı yönündeydi. Buna rağmen de DP'nin CHP'nin daha solunda olduğu iddia edildi. Bundan başka, üniversitelerin bilimsel özerk kuruluş olduğu savunularak, bilimsel ve idari anlamda özgür olmaları gerektiği de dile getirildi. Ülke kalkınması için devlet kurumlarının da özel teşebbüslere bırakılması lüzumu, bir zorunluluk olmaması halinde piyasalara devlet elinin dokunmaması gerektiği maddeler arasında yer aldı⁴⁹.

Program, 1946 yılının şartlarına göre düzenlendi. Özgürlük ve insan hakları kontrol altına alınması gereken maddeler arasında yer aldı. Ancak halk bu özgürlük havası içinde yaşanan olayların çok da farkında olmayarak, parti programı üzerinde durmadı. Program oldukça iyi hazırlandı ve DP'den sonra kurulan bütün partilerde bu programı taklit etti. Bunun da iki nedeni olabilirdi; ya program hazırlanırken çok ilerisi görünmüş olabilir ya da ülke düşünce bakımından hep olduğu yerde kaldı⁵⁰.

3. PARTİ TÜZÜĞÜ VE TEŞKİLATLANMASI

3.1. DEMOKRAT PARTİ TÜZÜĞÜ

DP Tüzüğüne göre partiye üye olabilmek için; milli bütünlüğümüzü bozmaya yönelik demokratik ilkelere aykırı olan yollara başvurmamış olmak, ağır ve haysiyet kırıcı bir nedenden dolayı hapiste yatmamış veya ağır hapis cezası yatıp da hakları

⁴⁸ Çavdar, a.g.e, s.456; Koçak, "Siyasi Tarih(1923-1950)", s.141.

⁴⁹ Asım Us, *1930'dan 1950 yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devrine Ait Seçme Fıkralar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966, s.668; Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)", *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.776.

⁵⁰ Ahmet Tahtakılıç, *Dönüşü Olmayan Yol*, Akademi Matbaası, Ankara 1989, s.117; Yücel, a.g.e, s.51.

geri verilmiş olmak ve halk arasında kötü tanınmamış olmak, Türk kültürünü ve parti ilkelerini kabul etmek, daha önceden bir başka partiden çıkarılmamış olmak, kanunen siyasi derneklere girme hakkına sahip olmak olarak açıklandı. Bu nitelikleri taşıyan hemen her kadın ve erkek Türk vatandaşının partiye alınması kabul edildi.(Mad.3)⁵¹.

DP parti örgütü ise;

- Büyük Kongre

-Genel İdare Kurulu(Merkez İdare Kurulu)

-Yüksek Haysiyet Divanı

-Merkez Haysiyet Divanı ve İl Haysiyet Divanları

-İl, İlçe, Bucak ve Ocak Kongreleri

-İl, İlçe, Bucak ve Ocak İdare Kurulları

Büyük Kongre; İki yılda bir Genel İdare Kurulu'nun belirleyeceği yer ve zamanda toplanması kabul edilmiş ancak zorunlu olması durumunda altı aya kadar uzatılması da kabul edildi. Gereken zamanda GİK ve Parti Başkanı tarafından veya 20. Maddesinde yazılı olan heyetin üçte iki ekseriyetle vereceği karar üzerine GİK tarafından Büyük kongreye çağrılabilir. Bu durumda ise sadece toplantıyı ilgilendiren meseleler üzerinde konuşulur (Md.12). Büyük Kongre Parti Başkanı ve GİK ile Parti Meclis Grubu idare heyeti, il kongrelerinden seçilecek üçer ve üye sayısı beş bini geçen illerden her fazla beş bin üye ve 2500 ü geçen her fazlası için ayrıca gene kongrelerce seçilecek birer üyeden veya yedeklerinden oluşacaktı. Delegelerin en az bir sene partiye kayıtlı olması gerekmektedir (Md.13). Büyük Kongrenin gündemi GİK tarafından belirlenir (Md.16). Büyük Kongre partinin en yüksek organı olup, parti ile ilgili bütün meseleler burada incelenir. Parti Başkanı ile 14 kişiden oluşan GİK ve 11 kişilik YHD ve 7 kişilik MHD üyelerinin gizli oyla seçmesi de Büyük Kongrenin görevidir.

⁵¹ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.7-8; Albayrak, a.g.e., s.72.

Parti Tüzüğüne göre; Parti Başkanı aynı zamanda partiyi de temsil eder. Parti adına söz söyleme yetkisi Başkana aittir. Parti Başkanı Cumhurbaşkanı seçilirse, Parti Başkanlığından çekilecekti(Md.18)⁵².

Genel İdare Kurulu; Büyük Kongreden sonra partinin en yetkili karar organıdır. Partinin bütün teşkilatını yönetmek, gerekli olan yerlerde teşkilatlanmalar kurmak, teşkilatlarda gerekli teftişleri yaptırarak gerekli önlemleri almak, parti program ve tüzüğünün uygulanmasını inceleyerek gerekli hususlar üzerinde talimatnameler yaptırmaktı(Md.20)⁵³.

Haysiyet Divanları; İl Haysiyet Divanı İl Kongrelerinden seçilen beş, Merkez Haysiyet Divanı, Büyük Kongre tarafından seçilen 7 Yüksek Haysiyet Divanı da yine Büyük Kongre tarafından seçilen 11 üyeden oluşmaktadır.

Merkez Haysiyet Divanı ve Haysiyet Divanları; İl Haysiyet Divanı İl Kongrelerinden seçilen beş, Merkez Haysiyet Divanı, Büyük Kongre tarafından seçilen 7 Yüksek Haysiyet Divanı da yine Büyük Kongre tarafından seçilen 11 üyeden oluşuyordu. Divanlara üye seçileceklerin en az iki yıllık parti üyesi olmaları gerekmektedir.(Md.22).

Merkez Haysiyet Divanı; parti programına, tüzük ve yorumlarına yönetmelik hükümlerine ve buradaki esaslara uygun olarak partinin yetkili organları tarafından ele alınan kararlara uygun hareketlerde bulunmayanlara, bu şekilde yayın yapan ya da yapılan yayınları destekleyenlere, parti izni olmadan bağımsız aday olanlara, partiyi kişisel çıkarlarına alet edenlere, parti dirlik ve düzenine aykırı hareket edenlere bu davranışlarından dolayı gerekli cezaların verilmesi ve kararların alınasıdır(Md.24)⁵⁴.

Yüksek Haysiyet Divanı; MHD tarafından verilen kararlara, itirazı inceleyerek kesin karara bağlamaktı. GİK, Yüksek ve MHD üyeleri hakkında, Büyük Kongrede itiraz edebilmek üzere birinci derece inzibat hükümleri vermek ve GİK'in istemesi halinde parti tüzüğünü yorumlamaktı (Md.31)⁵⁵.

⁵² *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.12-13; Albayrak, a.g.e., s.72.

⁵³ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.14-15; Albayrak, a.g.e., s.72-73.

⁵⁴ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.17; Albayrak, a.g.e., s.73.

⁵⁵ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.20-22; Albayrak, a.g.e., s.73.

İl, İlçe, Bucak ve Ocak Kongreleri; Kongreler yılda bir kez toplanır ancak gerektiğinde olağanüstü toplanabileceklerdi (Md.35-36). Üyelerin geçerli mazeretleri olmamaları durumunda kongreye katılmakla yükümlüdür (Md.37). Bucak Kongresi'ne köy mahalle bucağına kayıtlı bulunan üyelerin 50'ye kadar olan bölümü için üç, bunun üstündeki her elli üye fazlası için birer, İl Kongresine ilçelerde kayıtlı bulunan yukarı sayıdaki üyelerin bine kadar olan bölümü için üç ve bundan yukarı sayıda üyenin her bin ve fazlası için birer delege seçilmesi öngörüldü. Üst düzey yöneticilerin oylamaya katılma şartı olmaksızın kongrenin doğal üyeleriymi (Md.41).Kongrede olan seçimler gizli olacak ancak kongre mevcudunun üçte ikisinin isteği ile açık oylamaya gidilebilecekti (Md.42)⁵⁶.

İl, İlçe, Bucak ve Ocak İdare Kurulları; Ocak kongreleri 5, bucak ve ilçe kongreleri 7 ve il kongrelerinin de 9'ar kişilik idare kurulları olması ve bu kişilerin kongrelerde seçilmesi kararlaştırıldı (Md.46). İdare Kurullarının görevleri; parti propagandasını her yerde yaparak halkın partiye karşı sevgisini kazanmak, tüzük, yönetmelik ve parti yetkili kurullarının vereceği kararlara uygun hareket etmek ve kendine bağlı olan teşkilatları yönetmek, bütçe yapmak, partiler arasında geçimsizliği önlemek, komisyonlar oluşturarak toplantılar yapmak (Md.53). Seçim çevrelerinde yapılması gerekli olan işleri belirleyerek bunları parti yönetimine bildirmek, üst düzey yönetim ile ilişkileri düzenlemek (Md. 54-55).

Toplamda 84 ana madde ve bir de geçici maddeden oluşan DP Tüzüğü, genel olarak tüm yönetim organlarının seçilmesinde uyguladığı gizli oy sistemi ve taşra teşkilatlarına vermiş olduğu yetkilere kadar daha demokratik tabana yayıldığını ortaya çıkardı. Bu yönüyle de CHP ile arasında farklar olduğunu gösterdi⁵⁷.

3.2. DEMOKRAT PARTİ TEŞKİLATLANMASI

Partinin kurulmasından bir buçuk ay sonra 16 il ve 36 ilçe de, yaklaşık üç ay sonra ise 26 il ve 75 ilçe de teşkilatlanmasını tamamladı⁵⁸. Muhalefet olarak ülkede

⁵⁶ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.22-23; Albayrak, a.g.e., s.74.

⁵⁷ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası, s.28-32; Albayrak; *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, s.74-75.

⁵⁸ Kirman, a.g.t, s.85-86 Osman Bölükbaşı için; Fuat Köprülü aracılığıyla Genel Başkan Bayar ve parti kurucuları ile tanışan Osman Bölükbaşı, güçlü hitabetiyle kurucuları etkilemiştir. Parti kuruluşunda oldukça sıkıntılı olan ortam da Bölükbaşı tam da partide beklenen kişi olmuştur. Ardından vakit geçmeden parti müfettişliğine getirilmiştir. Bundan sonra da partinin en dikkat çeken ismi olmuştur. Âdem Çaylak, İktidar- Muhalefet İlişkileri

kolay yer edinen DP, daha geniş bir kesimi oluşturan tabana, en hızlı şekilde yayılmaya başladı.

DP muhalefetinin günden güne yükselmesi ve ülkenin geneline yayılmasından tedirgin olmaya başlayan iktidar, ülkeyi 23 bölgeye ayırarak her bir bölgeye ayrı ayrı parti müfettişi gönderdi. Taşrada görevli bulunan birçok devlet memuru da DP'ye baskılar yapmaya başladı. Müfettişler gittikleri yerlerde DP'ye karşı devlet idaresini kullanmaya çalıştı. Ancak çabaları fayda vermedi ve muhalefet partisi hızla yayılmaya devam etti⁵⁹.

DP, toplumun içinde bulunduğu durumu analiz ederek halkın devletten beklentisini oldukça iyi kavrayarak izlenecek yolun tesadüf değil planlanmış olduğu bizzat Genel Başkan Bayar tarafından aktarıldı. Buradan hareketle geleneksel koruyucu devlet felsefesi altında milli ekonomiyi tarıma dayandıran politika izleneceği belirtildi. Köylüye daha fazla önem verilerek yönetimde de aşağıdan yukarı metodunu takip eden bir parti oldu. Buna göre; DP, halka ve değerlerine önem veren bir parti durumundaydı⁶⁰.

4. DEMOKRAT PARTİ SEÇİM ÇALIŞMASI ve BELEDİYE SEÇİM KANUNUNDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK

Seçim sistemi demokratik ülkelerin en önemli unsurlarından biridir. Seçim için de en gerekli şart adil ve demokratik tartışma ortamının olmasıdır. Ancak seçimlerin demokratik yapılmaması, Türkiye'de en önemli eksiklik oldu. Seçime giren partiler iktidara gelebilme adına ülkenin gelişmesi için bütün yolları tıkararak sadece kendi ideolojilerini gerçekleştirme peşine düşmüşlerdi. Belki de özellikle tartışılması gerekli olan halka yapılan baskı, insan haklarının çiğnenmesidir⁶¹.

Seçim kanununu ile alakalı değişiklik yapılmasında da sadece siyasi gayeler güdülmüştür. Cumhuriyet rejimini kabul eden ve demokrasiye bağlı olan her kim olursa olsun ya da hangi siyasi partiye mensup olursa olsun seçim sisteminin ülkede en iyi şekilde uygulanması istenmelidir. Çünkü demokrasi rejiminin yapı taşı

Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 48

⁵⁹ Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, s.50; Yücel, a.g.e, s.53.

⁶⁰ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 14. Baskı, Can Yayınları, İstanbul 1999, s.354-355.

⁶¹ Faruk Özgür, *Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi*, Liberte Yayıncılık, Ankara 2004, s.239.

seçimler oluşturmuştur. Halk kimi nasıl, neden seçtiğinin farkına varmalı ve parlamentoda bulunan milletvekillerinin kendileri adına orada oturduğunun bilincinde olmalıdır. Eğer akılları karıştıracak şüpheler ortaya çıkar ve bu giderek büyürse demokrasiden istenilen yarar sağlanamaz. DP, milletvekilleri seçim sistemine eleştiri de bulunmuşlar, mevcut seçim sisteminin güvenilir olmadığını, her türlü zorlamanın uygulandığını, yine yapılan seçiminde yasal olmadığını hem basında hem de kongrelerinde söylemişlerdi⁶².

Celal Bayar mevcut seçim kanununun, millet iradesini yeterince yansıtamadığını, kanunların demokrasi karşıtı olduğunu, devlet ve parti başkanlığının İnönü'de birleşmiş olduğunu söyledi. Bu durumun yönetim idaresini tarafsızlıktan uzaklaştırdığını ve ülke de demokrasi yolunu kapattığını belirtti. Kısaca muhalefet tarafından seçim kanununun dönemin şartlarını karşılayacak nitelikte olmadığı ifade edildi⁶³.

İç meselenin en hassas konusu haline gelen seçim güvenliği tek bir parti işi olmaktan çıkıp millet meselesi haline geldi. Yaşanılan kötü hadiseler ve bunlara mahal veren seçim kanunda değişikliğe gidilmesi ve konulan hükümlerin kuvvetli denetime tabi tutulmasını talep etmek Türk Milleti'nin en tabi hakkı oldu. 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimler hakkındaki yolsuzluk suçlamalarının iktidar tarafından dikkate alınmadığını ve DP'nin en erken Belediye Seçimlerine dâhil olabilmek için seçim kanununda bazı hususların acil olarak değiştirilmesi konusu da meclise öneri sundu. Ancak muhalefetten gelen bu talep Halk Partisi tarafından oldukça sert karşılandı. Bu yaklaşımdan rahatsız olan DP, seçim güvenliği gerekli kanunlarla kontrol altına alınmadığı ve seçimi elinde bulunduran merciinin bitaraf olmasına olanak vermeyen düşünceler değişmediği sürece DP tüm sorumluluğu iktidara yükleyerek seçim ile alakalı düşüncelerini millete arz etti. Seçim kanunu konusunda yapılan ilk teklif reddedildi. Zamanı geldiğinden büyük düşünceleri de

⁶² TBMM, TD, D: VIII, C: 5, T.1, 7 Mayıs 1947, s.103; Nadir Nadi, "İçerde Maddesi: Demokrasinin Alfabetesi...", *Ayn Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947 s. 42.

⁶³ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye*, 21. Yüzyıl Yayınları, C. II, Ankara 2001, s.770; Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s.182-183.

taşıyan bu teklif kolaylıkla dağıtılarak getirdiği yeniliklere rağmen seçimlere fayda sağlayamadı⁶⁴.

1946 yılı Türkiye’de çok partili sistemin uygulama alanı bulunduğu ve demokrasinin tam manasını kazandığı yıl oldu. Savaş kapitalizm ve demokrasinin ana yurdu olan Batı’nın galibiyetiyle sonuçlanmış buda en baştan beri Batı yanında yer almaya çabalayan Türkiye’nin iç politikasının şekillenmesinde etkili oldu. Ancak demokratikleşme sürecinde sadece dış politika etkin değil, Cumhuriyet kurulduğundan itibaren tek parti olarak iktidarı elinde bulunduran CHP’nin baskıcı politikasını etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çok partili sistemin ilerlemesini engelleyen tüm kanunlarda hızla değişiklik yapılması halkı oldukça fazla mutlu etmiştir. Bu nedendir ki 29 Nisan 1946’da Belediye Kanununda, değişiklik yapıldı⁶⁵.

Seçim Süresi ve Bitimi

Belediye Meclisi Seçimi Eylül ayında yapılacaktır. Fesih ve iptal ve istifa suretiyle Meclis vaktinden evvel dağılırsa yeni meclisin seçimine bunların bildirdiği tarihten itibaren bir ay içinde başlanıp ve bu takdirde seçim işlerine ait süreler seçimin başlandığı günden hesaplanarak Belediyece ilan olunacaktır. (Madde: 31)⁶⁶.

Seçim Komisyonu Teşkili

Seçim yılının Eylül ayı girince seçim işine bakmak üzere Belediye Başkanı veya Belediye şube müdürleri tarafından her mahallenin muhtarına tezkere ile haber verilerek her mahalleden belediye seçim hakkını sahi, tercihen okuryazar ikişer kişi istenecektir. Her mahallenin ihtiyar heyeti, muhtarın başkanlığında toplanıp, gizli oy ile istenilen sayıda kişi mahalle halkından seçilecektir. Mahalle halkından seçilenler belediye dairesine veya şubelerine çağrılarak en az üçte biri hazır olduğu halde ismine kur’a çekilerek içlerinden kur’a sayısı ile en çok 10 ve en az 5 kişi ayrılacaktır. Belediye meclis üyelerinin sayısı 12’den fazla olan yerlerde seçim kurulu üyesi 10’dan aşağı olmayacaktır. Mahalle sayısının azlığı yüzünden yeter sayıda temsilci bulunamayan yerlerde kurul üyelerinin eksikliği belediye meclisince

⁶⁴ BCA, BÖKM, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr.12.71.9, s.1.

⁶⁵ Ahmet Şimşek ve Namık Çencen, “Milli Şef Dönemi (1938-1950)”, *Modern Türkiye Tarihi*, Ed. Süleyman Beyoğlu, Ali Satan, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2014, s.270.

⁶⁶ TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.233; *Resmî Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

seçilecek kimselerle tamamlanıp ve bu suretle her beldede birçok belediye şubelerine bölünmüş beldelerle belediye şubelerinin sayısı kadar seçim kurulu teşkil olunacaktır. Seçim kurulu üyeliği için adına kura çıkanlardan istifa eden veya istifasız kurula gelmeyen bulunursa onun yerine kura sayısı ile diğerleri çağırılacaktır. Seçim kurullarına belediye veya vekili veya belediye şube müdürleri başkanlık edecektir. Üyelerin üçte ikisi toplanmadıkça ve hazır bulunanların yarısından bir fazlasının oyları birleşmedikçe seçim kurulu kararları geçerli olmayacaktır. Seçim kurulunda sayfaları, numaraları ve idare kurulunca onaylı bir tutanak defteri bulunacaktır. İşlemler e kararın tutanakları da bu deftere yazılacak ve başkan ile üyeler tarafından imza olunacaktır. (Madde 32)⁶⁷.

Seçim Büroları ve Seçim Komisyonları

Seçimlerde oylar bir günde kullanılacaktır. Bu sebeple seçim belde ve belediye şubeleri bu zamana uygun olarak seçmenlerin oylarını kullanabilmesi için 500 seçmeni geçmeyecek şekilde belediye meclisi kararınca seçim bürolarına ayrılacaktır. Bu kararda oy kullanılacak saat dilimi ve seçim bürolarının hangi mahalle ve sokakları içine aldığı belirlenecektir. Seçim bürolarının başında belediye meclislerince seçilmiş beşer kişilik seçim komisyonları bulunacaktır. Belediye dairesinin bulunduğu seçim komisyonuna başkanı ve diğer komisyonlara belediye üyesinden biri başkanlık edecektir. Başkanlık edecek meclis üyesi bulunmazsa her büro komisyonu kendi aralarından birisini başkan seçebilecektir. Siyasi partilerin temsilcileri seçimde hazır bulunmaya yetkilidirler. Bu maksatla seçim kurullarıyla komisyonların başkanları, mahallelerinde teşkilat olan yerlerde bu partilerin birer temsilcisi seçimde hazır bulunmak için yazı ile davet edilecektir. (Madde: 33)⁶⁸.

Seçim Defterleri

Seçim kurulu aracılığı ile üye seçiminde oy vermeye hakkı olanların ve seçilmeye yetkili bulunanların belediyelerce birer defteri yapılacaktır. Seçim cetvelleri örnekleri Hükümet ve Belediye daireleri kapıları ile herkesin görebileceği

⁶⁷ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.233-234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁶⁸ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

başka yerlerde tatil günleri hariç olmak üzere altı gün süreyle asılacaktır. Seçim defterleri en geç Eylül'ün sekizinci günü asılmış bulunacaktır. (Madde: 34)⁶⁹.

Seçim İşlerinin İlanı ve Defterlerin Asılması

Seçim defteri asılmadan önce ne kadar asılı kalacağı ve adları yazılı olup olmayanların hangi güne kadar itiraz hakkı olacağı ve hangi günden sonra itirazların kabul olunmayacağı ve oy sandıklarının nerelere konulacağı seçim kuralları tarafından kararlaştırılarak gazete gerekirse diğer vasıtalarla halka ilan edilecektir. (Madde: 35)⁷⁰.

İtirazlar

Defterlerin asılı kaldığı altı gün içinde seçmenlerin isimleri, niteliklere defterlere yanlış veya tekrar yazılmış veya hiç yazılmamış olduğuna dair ileri sürülecek itirazlar seçim kurullarınca dinlenip kurul kararı ile gereken düzeltmeler yapılacaktır. Seçim kurulları, yerinde görülmeyen itirazı reddi hakkındaki karar örneği ile itiraz edene bildirilecektir. Defterler asıldığı günün altıncı günü saat 18'de kaldırıldığından bu saatten sonra gelen itirazlar dinlenmeyecektir⁷¹. Seçim kurulları yetkilileri içindeki düzeltmeleri defterlerin kaldırılmasından sonraki iki gün içinde bitirmekle görevli olacaktır. (Madde: 36)⁷².

Seçim Gününün Belirtilmesi

Defterlerin asıldığı gün, asılı kalacağı süre ile düzeltilmeleri ve mahkemeye başvuru ve mahkemece karar verilme süreleri hesaplanarak bu sürülerin sonundan sonraki ilk pazartesi gününe denk gelecek şekilde, oyların o anki gün kullanacağı seçim kurullarının kararı ve en büyük mülkiye memurlarının onaylaması ile belirtilerek ilan olunacaktır. Sandığın açık kalacağı süre saat sekizden on dokuz kadar olup sandık başında oyunu kullanmak için seçmenler varsa bunlarda oylarını kullanmadan sandık kapatılmayacaktır. (Madde: 38)⁷³.

⁶⁹ TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷⁰ TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷¹ TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷² TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷³ TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

Sandığın Muayenesi ve Mühürlenmesi

Sandığa oy pusulaları atılmadan önce seçim komisyonu başkanı üyelere ve hazır bulunanlara sandığın boş olduğunu gösterdikten sonra bu olay bir tutanakla belirlenip komisyon üyeleri tarafından imza edildikten sonra dört tarafını seçimle bağlayıp düğüm yerleri mühürle mühürlenecektir. Sandığın değişik anahtarlarla açılıp iki kilidi üzerinden ince bir mektup sığacak kadar bir boşluk bulunacaktır. (Madde: 40)⁷⁴.

Oyların Sandığa Atılması

Her seçmen kendi oyunu seçim bürosundan temin ettiği mühürlü zarf içine koyarak sandığa atmakla sorumlu olacaktır. Bu zarflar önceden seçim kurulu tarafından mühürlenmiş olarak seçmen sayısınca seçim bürolarına verilecektir. Başkasının adına oy atmak kabul edilmeyecektir. Pusulalara herhangi bir işaret koyulmayıp pusulaların düz beyaz kağıtta kesilmiş olması gerekir her zarf için bir pusula olacaktır. Seçmenler ikametgah kağıdının bulunduğu yerde oy kullanacaktır. Komisyon üyeleri seçmenlere kimliği sorulur hatta gerekirse kimliğini gösterebilir. Kimliği belli olan seçmenin isminin karşısına imzası veya mührü alındıktan sonra oy kullanmasına müsaade edilir. İmza bilmeyen ve mührü olmayanların sol elinin başparmağına bastırılacaktır. Bu parmağı olmayanların hangi parmakla bastıracağı yazıyla açıklanır. Pusulalara seçilecek üye sayısının iki katı imza atılacaktır yazısı olmayanlar güvendikleri kimselere yazdırabilecektir. (Madde: 41)⁷⁵.

Sandığın Açılması Oyların Sayılması

Seçim sonrası meclis üyelerin sayısı on iki olan yerlerde seçim kurulu üyesinin en az üçünün diğer yerlerde en az yedisinin huzuru önünde sandık açılacaktır. Tutanağın düzenlemesi üzerine seçim pusulaları ile tasnif cetvelleri ve hesaba katılmayan pusulalar ayrı ayrı zarfa konularak seçim kurulu tarafından mühürlenip belediyelerce kasalarda saklanacaktır. (Madde: 42)⁷⁶.

⁷⁴ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷⁵ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

⁷⁶ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.235-236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10502.

Seçim Tutanağı

Tasnif bittiğinde seçim kurulu tarafından kanunda belirtilen bilgileri kapsamak üzere bir seçim tutanağı düzenleyerek mahallin en büyük mülkiye memuruna verilecektir. (Madde: 43)⁷⁷.

Seçim Sonucu

Ekim ayının birinci gününde önce gönderilecek olan seçim tutanakları üzerine kaymakam veya vali tarafından tezkere ile seçim keyfiyeti seçilen üyelere ve belediye başkanına bildirilecektir. (Madde: 44)⁷⁸.

Geçici Madde: Bu seçim dönemine mahsus olmak üzere mayıs ayında yapılacak ve seçim işlerine ait süreler ona göre düzenlenecektir. Yeni belediye meclislerinin kanuni süresi, 1950 yılının Ekim ayına kadar devam edecektir⁷⁹.

5. DEMOKRAT PARTİ'NİN İLK SEÇİM DENEMESİ: BELEDİYE SEÇİMLERİ (26 MAYIS 1946)

Tek parti döneminin en son milletvekili seçimleri 1943 yılında yapılmış ve normal şartlarda 1947'ye kadar görev süresi devam edecekti. Türkiye'de 1945 ve 1946 yıllarında değişimler yaşanarak muhalefet partileri kuruldu. CHP'den ayrılan milletvekillerinin, DP'yi kurmaları ile birlikte muhalefet partisi de mecliste yerini aldı. Partinin bu kadar kısa sürede teşkilatlanması ve halk tarafından desteklenmesi CHP'yi rahatsız etti. CHP Meclis Grubu, ileriki aylarda yapılacak olan belediye ve milletvekili genel seçimlerini DP'nin ülke genelinde teşkilatlanmasını tamamlamadan, iktidarı kaybetmemek için seçimleri planlanan tarihten daha erken bir tarihe almayı amaçladı. Bu sayede, CHP iktidar koltuğunu yaklaşık 4 yıl daha güven altına almış olacaktı⁸⁰.

Cumhurbaşkanı İnönü, Meclis Grubu Genel Kurulu'nu 26 Nisan 1946'da Konya'da topladı. Konu ile alakalı olarak dönemin Başbakanı Recep Peker, yaptığı bir konuşmasında; yapılacak olan belediye seçimlerine atıfta bulunarak TBMM'nin hazırlık yapmakta olduğunu ve Eylül ayında yapılacak seçimlerin sadece bu yıla özel

⁷⁷ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10503.

⁷⁸ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10503.

⁷⁹ TBMM, TD: D. VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s.237; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr:6295, s.10503.

⁸⁰ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s.312-313; Mahmut. Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Yay., Ankara 1982 s.45.

olarak Mayıs ayında yapılması ve seçimlerin bir günde tamamlanmasını teklif etti ve grupta kabul edildi. Bunun için gerekli olan yasa tasarısının da biran önce TBMM'ye getirilmesi kararlaştırıldı⁸¹.

Belediye seçimlerinin öne alınması DP'yi de oldukça rahatsız etti Bu konu hakkında parti kurucularından Fuat Köprülü;

“Demokrat Parti'nin büyümesi karşısında hükümet kanuni ve demokratik olmayan usullere başvurmuştur. Polis ve jandarma dâhil olmak üzere hükümet makamları birçok Anadolu şehirlerinde Demokrat Parti'nin kuruluş faaliyetlerine engel olmuşturlar. Sadece bugün gelen haberleri bildireyim. Koyulhisar şehrinde Demokrat Parti şubasını kurmak isteyen vatandaş, yakalanmış ve dün gece jandarmalar tarafından dövülmüştür. Adana da ise vali tarafından jandarma ve polis şeflerine, Demokrat Parti binasının açılış merasimine mani olmak için emirler verilmiştir. Halk Partisi kurultayında, orduya mesaj gönderilmiştir. Hâlbuki ki partilerin ordu ile ne alâkaları vardır? Siyasi partiler top ve üniformadan uzak kalmalıdır. Bir parti kuvvetini halktan değil, ordudan temin etmeğe kalkışlırlarsa bunun neticesi demokrasinin aleyhine olur. Hususi ve şahsi mektuplarda dâhil olmak üzere, Demokrat Parti ile yapılan bütün muhaberat açılmakta, telefon muhabereleleri daimi bir kontrol altında bulundurulmaktadır”

Diyerek hükümetin bu yaklaşımını eleştirdi⁸².

DP, illerden gelen delegelerin fikir ve değerlendirmelerini almak için toplantı düzenleyerek, çıkan karar neticesinde yürürlükte olan bu seçim kanunu ile yerel seçimlere girilmemesi teklifinde bulundu. Milli faydayı her şeyin üstünde tutan ve faydanın da ancak demokratikleşmeden geçtiğine inanan DP, GİK'in bütün teşkilatın ülke kamuoyunun onayına dayanarak seçim güvenliği temin edilmedikçe belediye seçimlere iştirak etmeme kararı aldı⁸³.

DP'nin katılmadığı 26 Mayıs 1946 belediye seçimleri, CHP ve MKP'nin katılımlarıyla yapıldı. Fakat MKP seçimlerde yolsuzluk yapıldığını ileri sürerek daha seçim sonuçları açıklanmadan seçimden çekildiğini açıkladı. İlk kez tek dereceli seçim sisteminin uygulandığı seçimlere CHP bu anlamda tek başına katılmış oldu. Bu da iktidar ve muhalefet arasının gerginleşmesine neden oldu⁸⁴.

Seçim, 26 Mayıs sabahı saat 08.00'da başladı, akşam 19.00'da sona erdi. Seçim sonuçları beklendiği gibi oldu ve CHP Belediye Seçimlerini kazandı. Sonrası DP, “26 Mayıs Seçimleri” başlıklı bir broşür çıkarttı ve bu broşürde seçimlere

⁸¹ Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1966, s.250; Albayrak, a.g.e., s.79.

⁸² Fersoy, a.g.e, s. 119.

⁸³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM), Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr.12.71.9, s.3.

⁸⁴ Albayrak, a.g.e. s.83, Goloğlu, a.g.e., s.49.

katılımın çok düşük olduğunu açıkladı⁸⁵. Katılım oranı, asıl zaferi belirleyeceğinden oran yüzdeleri konusunda tartışmalar oldu.

Seçim sonrasında muhalefeti sindirmek üzere İç İşleri Bakanlığında illere gönderilen bir genelge 8 Temmuz 1946 *Ulus Gazetesi*'nde yayınlandı. Genelgeye göre; İç İşleri Bakanlığı köylerde yapılan karalayıcı gösterileri önlemek için partiler adına gönderilen kişilerin kimler için faaliyet yaptıklarını öğrenmeye çalıştı. Bakanlığın emri ile köylere gitmekte olan idare amirlerinden alınan belge olup olmadığı sorgulanmakta ve arz edemeyenler geldikleri yere gitmek durumunda kaldı. Ancak bu zorlamalara maruz kalan köylüler, idari makamlara 48 saat içinde başvurmaları halinde yeniden köyllerine gidebilme izni verildi. Milletvekilleri seçimleri öncesinde muhalefetin halkla ilişkilerini her anlamda koparmak için bu yola başvuruldu. Köylü her türlü baskıya maruz bırakılarak, muhalefeti teker teker dağıtmaya, halkı korkutarak haberleşmeyi kesmek, sandık başında bulunacak kişilerin bile gidişlerine engel olmak amacındaydı. Bu uygulama anti demokratik bir uygulama olmakla birlikte İç İşleri Bakanlığının böyle bir emir verme yetkisi de yoktu⁸⁶.

CHP, Müfettişlerinden Seyhan milletvekili, Kemal Satır 26 Ağustos 1946 da mecliste yaptığı bir konuşmasında;

“Demokrat Parti ile ilk münasebetimiz belediye seçimlerine takaddüm eden zamanlarda oldu. Belediye seçimlerinde Demokrat Parti seçime iştirak etmedi. Fakat bununla beraber vatandaşları şehir meclisinde temsil edecek üyelere rey vermemelerini temin için ellerinden gelen telkin ve menfi propagandayı yaptılar. Bu esnada gerek Demokrat Parti mümessilleri ve gerek Cumhuriyet Halk Partisi mümessilleri ve bunlar meyanında bendeniz de dâhil olmak üzere tasniflerin nasıl yapılacağını ve bu tasnifin şeklini tespit etmek için sık sık belediye ve vilâyete gidiyorduk. O zaman rahmetli Nevzat Tandoğan daha ölmemişti. Kendisiyle konuşmak üzere içeriye girdiğim zaman yanında Etibank Meclisi idare Başkanı Hamit Eseniş vardı. Kendisi, Hamit Bey ve ben üçümüz konuşmağa başladık. Seçimlerin tasnifini nasıl yapalım, aralıksız mı yoksa pazar günü sabahtan akşama kadar seçim kurulu azalarının yorulduğunu ve bunların da nihayet insan olduklarından tokatlarının nereye varacağını düşünerek bu tasniflerin gecenin hangi saatlerine kadar devam etmesi lâzım geldiğini mütalâa ederken Belediye Reisinin polisi içeriye girerek D. P. il müteşebbis heyeti reisi avukat Zühtü Velibeşe'nin kendisi ile konuşmak arzusunda bulunduğunu ve müsaade istediğini beyan etti. Rahmetli (Nevzat Bey bana dönerek eğer bir mahzur yoksa esasen seçimler için konuşulmaktadır. Sizde bulunun hep beraber konuşup bir karara

⁸⁵ Albayrak, a.g.e., s. 83; Hanife Kuru, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, İzmir 1992, s. 244.

⁸⁶ BCA, BÖKM, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr: 44.257.1, s.1.

varalım dediler benim kabul etmemem için bir sebep yoktu Zühtü Velibeşe'yi zaten tanırđım kaldı ki partimizin Genel Başkanı daha bir sene evvel memlekette demokratik fikirlerin gelişmesi lâzım olduğunu beyan buyurmuşlardı ve esasen bende memlekette çift ve daha fazla partilerin vücudu ile millet ve memleket işlerinin daha iyi gideceğine kani bir arkadaşımızım”⁸⁷

konusmasıyla bu DP hakkındaki tavrını eleştirdi.

Belediye seçimlerinde görüldü ki; CHP, halkın oyunu rahatça kullanmak ve milletin iradesini kendi yanına çekme gayesi güttü. Öyle ki belediye seçimi sanki iktidar partisine yeniden kazandırabilmek için özellikle planlanarak ve kısa zamanda uygulanmaya konuldu. Güvenilir olarak başlamayan seçimler öyle de sonuçlanmış ve bu seçimler muhalefetin iktidara bakışını deęiştirdi⁸⁸.

Meclis açılır açılmaz iktidar ve muhalefet arasında ilk çatışma Hükümet Programı'nın kabul edilmesi konusunda oldu. Muhalefet her zaman olduğu gibi bu meseleyi de aceleye getirip görüşlerini savunmalarına fırsat verilmediğini belirterek, oturumu terk etmiş ve oylama esnasında yeniden meclise gelerek red oyu kullanmışlardı⁸⁹.

DP bu zaman içerisinde ülke adına kazanımlarına genel olarak bakılırsa;

- DP Türk halkının muhalif parti sistemini tamamen kabul etmiş olduğunu ve siyasi olgunluğa ermiş olduğunu gösterdi.

- DP devletin partisi olmamış, meşrutiyet düşüncesini ülkenin en uç noktalarına kadar götürerek bu düşüncenin yerleşmesini sağladı.

- DP iktidarı bir diktatör siyaseti izleme zahmetinden kurtardı.

Tüm bu güzelliklerin görünmesinde iktidarın hoşgörüsü değil, ülkenin istemesi ve yaşanan büyük savaştan sonra dünyanın hemen her yerinde görülen ve gelişmeye başlayan demokrasi hareketinin etkilerin olduğu da gayet açıktır⁹⁰.

6. 21 TEMMUZ 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1947 yılında yapılması gereken milletvekili genel seçimleri de belediye seçimleri gibi CHP iktidarı tarafından daha önceden planlanan Mart 1947 tarihinden

⁸⁷ TBMM, TD, D: VIII, C: 6, T. Olağanüstü, 26 Ağustos 1946, s.128-129.

⁸⁸ BCA, BÖKM, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr.11.65.4, s.4.

⁸⁹ Teoman Gül, *Türk Siyasi Hayatında Recep Peker*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2143, Ankara 1998, s.65.

⁹⁰ Mümtaz Faik Fenik, “İçerde Maddesi: Demokrasi Fikrinin Zaferi..”, Ayın Tarihi, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947 s.37.

daha erkene alınarak, 21 Temmuz 1946'da yapıldı. Tek partili dönemi sonlandıran milletvekili genel seçimlerini şaibeli olarak nitelendirilen DP, teşkilatlanmasını tam olarak tamamlayamadı. Bu sebeple CHP iktidarı karşısında yeterince başarılı olamadı. Dolayısıyla CHP iktidarı bir süre daha varlığını devam ettirdi⁹¹.

1946 milletvekili genel seçimleri tek parti yönetiminde iktidardan başka partilerinde katıldığı bir seçim oldu. Belediye seçimlerini boykot ederek katılmayan DP, milletvekili genel seçimlerine 465 sandalyeye 273 aday gösterdi. İktidarın büyük engellerini aşarak tüzüğü ve aday yoklaması bile olmadan seçime katılma kararı aldı. Bu seçimde DP'nin tabana fazlasıyla yayılmasından tedirgin olan CHP'de ilk kez tabana inmeye çalıştı. DP'nin de etkisiyle halk ilk defa bir seçimde aktif bir şekilde ön plana çıkarıldı⁹².

21 Temmuz Milletvekili genel seçimlerine; *Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi* katıldı. CHP demokratikleşme ve savaş sırasında izledikleri dış politikanın ülke için önemi üzerinde propaganda yaparken DP ise demokrasi ve geçim kaygıları noktasına değindi. Seçimleri, CHP'nin açık ara farkla kazanacağı tahmin edildi. Bunda DP'nin daha teşkilatlanmasını tamamlayamaması, yeterli aday sayısı çıkaramaması ve CHP'nin devletin tüm imkânlarını seçim için kullanmasının da etkisi büyüktü. Bundan sonra DP 17 Haziran 1946' da MKP ile seçimlere katılıp katılmama konusunda görüşmek üzere İstanbul Beşiktaş'taki parti merkezinde toplandı⁹³.

DP'nin milletvekili adayları çoğunlukla serbest meslekle ilgilenen bireyler olup, hemen her meslekten aday partide yer aldı. *Cumhuriyet Gazetesinde*; aday gösterilenler içinde; 52 avukat, 41 reçber, 40 tabip, 39 tüccar, 15 emekli asker, 14 mühendis, 13 öğretmen, 8 gazeteci, 7 bankacı, 6 profesör, 5 eczacı ve 2 de valinin olduğu haberi yayınlandı. DP sadece 63 ilde teşkilatlanmasını kurduğundan 16 ilde

⁹¹ Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmî Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.66; Hüseyin Şeyhanlıoğlu, "12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasi Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2, S.16, Isparta 2012, s.84.

⁹² Beril Yaşar, "Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1950)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7, S.18, Haziran 2014, s.508-509; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin K., 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.305.

⁹³ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII Dönem (1946-1950)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, Ankara 2012, s.2-3; Ercan Haytoğlu, "1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi" *Türkler*, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.787.

henüz teşkilatlanamadığı için bu illerde seçime katılamadı. Bu illerin büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindedir. DP, aday gösteremediği illerde toplam 79 tane milletvekili çıkaramadı. Muhalefet normalden daha az sayıda milletvekilini aday olarak göstermek zorunda kaldı ki bütün adayların hepsinin kazanması durumunda bile iktidara gelmesi mümkün değildi⁹⁴.

Seçimler yapıldı ancak sonuç hiç de umulduğu gibi çıkmadı. İlk defa yapılan çok partili seçim sistemine hile karıştığı düşünülerek, güvenilirliği zedelendi. Yapılan şikâyetlerin fazla olması seçimlerde hile olduğu şüphesini güçlendirdi. Halk yine oylarını açık şekilde sandığa atmış kurallar gereği oylar herkesten gizli şekilde sayıldı. Mazbatalar değiştirildi, sandıklar kaçırıldı, sahte seçim tutanaklarının hazırlandı ve buna karşı çıkan seçmenlerde dayak yemeye maruz kaldı. DP Genel Merkez’inde ise günlerdir düşünülen zafer coşkusu yerini sessizliğe bıraktı⁹⁵.

Seçim sonuçlarına bakıldığında ise; CHP 397, DP 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkardı. Meclise sadece DP ve CHP girebildi. Farklı kaynaklardan Belediye seçim sonuçlarında yaşandığı gibi bu seçimlere de itirazlar yapılarak DP’liler seçimin yeniden yapılması teklifinde bulundu. Ancak İsmet İnönü 24 Temmuz 1946 da bildiri yayınlayarak, halkı seçime katılımlarından dolayı tebrik etti ve yeni dönemin hayırlı olması temennilerinde bulundu. DP’lilerin itirazları havada kalsa da muhalefet anlamında güç kazandı⁹⁶.

DP kurucularından Adnan Menderes, 13 Eylül 1946’da mecliste yaptığı konuşmasında:

“Bir yıla yakın var ki, memleket, demokrasiye doğru gidiliyor olmanın heyecanını yaşamaktadır. Seçimlerden sonra Meclisin iki partiden ve müstakillerden teşekkül etmesi, üzerinde ısrarla durduğumuz seçimlerde yapılan hile ve fesat ve tazyiklere rağmen, demokrasiye doğru gidileceği ümidini hatta kuvvetlendirecek bir vakıa sayılabilir. Muhalefete rey verilmesi şüphe yok ki demokrasiye olan derin iştihayın ifadesi idi. Demokrat Partinin başlıca vazifesi beliren bu inkişafı

⁹⁴ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010, s.527-528; Yücel, a.g.e, s.55 Bu iller; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van’da seçime katılamadı.

⁹⁵ Mehmet Ali Birand vd., *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, 9. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s.39-40; Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.88.

⁹⁶ Haytoğlu; “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi”, s.787-788; Türkiye İstatistik Kurumu; Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası Ankara 2008 s.7. Bu bilgi kaynaklarda farklılık göstermiştir. Konyar; a.g.e., s.51; CHP’nin 395, DP’nin 64, Bağımsızları ise 6 olarak, Çufalı; a.g.e., s.2; CHP’nin 397, DP’nin 61 ve Bağımsızları 7, Koçak; *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İktidar ve Demokratlar*, C.II, s.515; CHP’nin 395, DP’nin 66, Bağımsızları 7 olarak verilmiştir. Biz bu bilgiyi metin içinde TÜİK’in kabul ettiğini rakamları kullandık.

kuvvetlendirmek ve hızlandırmak olmak icap ederdi. Halkın hepimizden bilhassa Demokratlardan beklediği de bu idi. Hâlbuki Matbuat Kanunu tasarısı ile bir geri adım atılıyor. Bu geri adımın daha başka geri adımların destekliğini yapacağından haklı olarak endişeliyiz. Demokrat Parti Milletvekilleri Meclise her halde geri adımlara şahitlik etmek için gelmemiş, olduklarını en kuvvetli bir iman halinde biliyorlar. Elemle söyleyeyim ki, Demokrat Parti bu geri adım karşısında vazifesinin ne olabileceğini düşünmektedir” dedi⁹⁷.

Türkiye’de muhalefet partisine oy verilmesinin demokrasiye doğru atılan önemli gelişmelerin adımları olarak değerlendirdi.

TBMM Sekizinci Dönemine 5 Ağustos 1946’da başladı. Cumhuriyet tarihinin ilk tek dereceli seçim sistemiyle oluşturulan meclisi oldu. Yine de mecliste gerginlik ve tartışmalar son bulmadı. Meclis başkanlığı için CHP’liler İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir’i getirmek isteyince DP’liler buna karşı çıkararak parti kurucularından, Yusuf Kemal Tengirşek’i teklif etti. Daha sonra, Cumhurbaşkanı kim olacağı konusunda yeniden ikileme düşülerek CHP, İsmet İnönü’yü aday gösterirken, DP ise Fevzi Çakmak’ı aday gösterdi. Oylama sonucunda yeniden Cumhurbaşkanlığına getirilen İsmet İnönü, tezahüratlar arasında meclis kürsüsüne yemin töreni için davet edildi. Böylece yeni mecliste çalışmalarına bu gergin hava içinde başlamış oldu⁹⁸.

1946 milletvekili genel seçimleri seçim sistemi açısından güvenilir olmasa bile çok partili hayatın ilk seçimleri ve kurulan meclisin bu yönde göreve başlaması açısından değerliydi. Herkes tarafından saygı duyulan Kazım Karabekir meclis başkanlığına seçildi. Gelişmeler bununla da sınırlı kalmayıp iktidar bundan sonraki ilk kurultayında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün “*Milli Şef*” ve “*Parti değişmez başkanlığı*” sıfatını kaldırdı. İnönü, ilk olarak Recep Peker’i hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ancak Peker’in fikirlerinde hiçbir yumuşama emaresi yoktu⁹⁹. Bu da

⁹⁷ TBMM, TD. D: VIII, C: I, T. Olağanüstü, 13Eylül 1946, s. 295; Adnan Menderes 1953 yılında yaptığı bir konuşmasında 1946 genel seçimlerine değinerek; DP davasında yürüttüğü sırada bir güvencesi yoktu. Haklı bulduğu davasına sarılmak ve inanmaktan başka da bir yolu yoktu. Ancak yeni kurulan bu muhalefet partisinin üzerinde fazla durulmadı. Kanunen gelinmemesi gerektiğinden değil gelinmezdi de ondan gelinmedi. Şimdi de CHP’sinin üstüne gidilemez. Ancak güvenilmez siyasetçiler yüzünden ülke yararları bırakılarak, el ve dil becerileriyle iktidara geleceğini düşünenler için tüm kanuni yolları göz ardı ederek, ülke çıkarlarını zedelemek uğruna olsa bile, illaki hükümetin başına geçeceğim diyenlere kanunun ezici gücü mutlaka iş başında olup uygulama alanı bulacaktır. Sözlerine bu şekilde devam eden Menderes, o zamanda elinden hiçbir kanuni gücü olmayan Demokrat Parti şimdi yolsuzlukla iş yapmaya ve bunu halkın hakkını kullanarak ilerletme amacıyla olanlara bu şekilde meydan okumuştur. Adnan Menderes; *Bir Devre Damgasını Vuran Nutuklar 1*, Ed. Naci Altaş, Mesafe Yayınları, İstanbul 1990, s.139-140.

⁹⁸ Ercan Haytoğlu; “İnönü Döneminde Türkiye’de Siyasal Yaşam (1938-1950)”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ed. Süleyman İnan- Ercan Haytoğlu, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, s.90; Yeşil, a.g.e., s.91.

⁹⁹ İlber Ortaylı ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet’in İlk Yüz Yılı 1923-2023*, 7. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 171; Yücel, a.g.e, s.57.

uygulamaya konulan çok partili siyasi hayatın ne kadarının hayata geçirildiğini gösteriyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN I - II BÜYÜK KONGRESİ ve 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947)

DP, Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947 de yapıldı. Kongreden birkaç gün önce de kongre için bir takım hazırlıklar yapıldı. Kongrenin nerede toplanacağı ilk ciddi mesele olarak ortaya çıktı. Parti idarecileri TBMM'den bir salon istemişlerdi. İstemiş oldukları salon CHP'nin en son kurultayının toplandığı salondur. DP'nin bu isteği üzerine Meclis başkanlığından bir açıklama yapılarak; tek partili dönemden gelen bu alışkanlığın artık uygulama alanın kalmadığı ve meclis salonunun hiçbir partiye verilemeyeceği söylendi. Bunun üzerine DP, kongre için Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Konferans Salonunda toplantı yapmayı talep etti. Ancak üniversite idarecilerinin almış oldukları karar neticesinde politika işleri için salonun kullanılması uygun görülmediği söylendi. Özel sinema salonları da iktidar karşısında yer almaktan korktukları için DP'ye salonlarını vermediler. Geride tek seçenek olarak İş Bankası katılımcısının idaresi altında olan, Yeni Sinema Salonu kaldı. CHP Ordu Milletvekili Muhiddin Baha Pars'ın araya girmesi ile salon DP kongresinin toplanması için verildi¹⁰⁰.

Türkiye'nin hemen her ilinden büyük gruplar halinde gelen delegeler garda karşılandı. Kongrenin açılışına ve oturumlarına katılmaları için CHP'li milletvekillerine de davetiye gönderilmesi düşünüldü. Kongre çalışmalarının yaklaşık dört gün süreceği ifade edildi¹⁰¹.

6 Ocak da ise Antalya, Samsun, Kütahya, Balıkesir, Aydın, Denizli, Isparta, İzmir, Manisa ve Hatay delegeleri de Ankara'ya gelmek üzere yola çıktı. 7 Ocak öncesinde Türkiye'nin dört bir tarafından delegeler Ankara'ya gelmeye başladı. DP kurucuları başta olmak üzere iki bine yakın delege de partilileri karşılamak için garda hazır bulundu. Gelen delegeler ile beraber gar meydanında toplanılarak Atatürk'ün

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1947, nr:8038, s.1-3; Mehmet Küçük, *Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Edirne 2013, s.14; Albayrak, a.g.e, s.100.

¹⁰¹ *Akşam*, 4 Ocak 1947, nr:10134, s.1.

mozolesine çelenk bırakılmaya gidildi. İzmir delegeleri de üzerinde DP amblemi* bulunan bir çelenk bıraktı. Aydın ve Manisa delegeleri ise memleketlerinden getirdikleri çiçeklerle hazırlanan çelenkleri Atatürk'ün mozolesine bıraktı¹⁰².

Ankara'nın en büyük salonlarından biri olan Yeni Sinema Salonu kongre için hazır hale getirildi. Salona büyük bir Türk Bayrağıyla beraber DP amblemi asıldı. Başkanlık kürsüsü de bayrakla süslendi. Sahnede kürsünün yanında bir sehpa üzerine Atatürk büstü konuldu. Yapılan konuşmalar salonun her yerinden daha iyi duyulabilmesi için hoparlör sistemi döşendi. Dinleyicilerin kongreyi balkondan takip edecekleri bir sistem oluşturuldu. Koltuklar numaralı olduğu için davetiyelerde ona göre basıldı. Basın tarafından çekilecek fotoğrafların daha net olması için ışıklandırmalar da kuvvetlendirildi¹⁰³. Kongrenin daha iyi şartlarda yapılabilmesi için her şey düşünüldü.

Kongrede, delegeler için güvenlik önlemleri de alındı. Hükümet, kongre salonunu dörder metre ara ile sıralamış resmi elbiseli polislerle doldurdu. Yine kongrenin yapılacağı bina dışardan atlı ve resmi polislerle koruma altına alındı. Yapılan bu hazırlıklar ülkede tam ve sürekli demokrasiyi sağlamak adına atılan büyük ve önemli bir adım oldu¹⁰⁴.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün kongreye iştirak edip etmeyeceği noktasında bir bilgi iletilmedi. Ancak kongreye İnönü'nün de katılması düşünülerek kongrenin yapılacağı salonda kendisine özel bir yer ayrıldı. Cumhurbaşkanının, DP kongresine katılması halinde açılış konuşmasını yapması ve DP'li delegelerin bu konuşmayı heyecanlı bir şekilde beklemesi tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra Türk ve yabancı basın mensuplarına da DP Birinci Büyük Kongresinde yer verilerek haber yapmaları için davetiyeler gönderildi¹⁰⁵.

DP genel merkezinde yoğun çalışmalar devam ederken, aynı zamanda Genel İdare Kurulu (GİK) de gecenin geç saatlerine kadar hazırlıklarını tamamlamak için

* DP'nin işareti ve amblemi, kaidesine *YETER SÖZ MİLLETİNDİR* ibaresi yazılı parmakları bitişik sağ elin iç görüntüsüdür. TBMM Kütüphanesi, DP Tüzüğü, Yer no:961402, s.3.

¹⁰² *Vatan* 5 Ocak 1947, nr:2013, s.1; *Yeni Sabah*, 4 Ocak 1947, nr:2998, s.1

¹⁰³ *Ulus*, 8 Ocak 1947, s.1-4; *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1947, nr:8042, s.3.

¹⁰⁴ Bozdağ, *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, s.68; Nihat Erim, "İçerde Maddesi: Demokrat Parti Kurultayı..", *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947 s.31.

¹⁰⁵ *Vatan* 6 Ocak 1947, nr:2014, s.3; *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1947, nr:8042, s.3.

çalışmalarına devam etti. Kongre öncesinde delegeler, il kongreleri raporlarının kararları ve dilekleri hakkında konuştu. Kongrede görüşülecek dilekler incelenerek sınıflandırmalar yapıldı. Kongrede DP tüzüğü ve parti propagandası ile ilgili teklifler sunulacağından zorlu bir tartışma ortamı oluşacağı düşünüldü. Partinin, izleyeceği yol hakkında ve yayın üzerinde genel heyete bir takım öneriler sunulması temsilciler tarafından istendi. Partinin haberleşme ve hesaplaşma yollarının da bir düzene konulması talepler arasındaydı. Dilekler arasında ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü'nün, partiler üstü bir konumda olması vardı. Seçim kanununda değişikliğe gidilmesi konusu da artık neredeyse bütün yerel kongrelerde dile getirildiğinden, hararetli ve üzerinde en çok durulacak konular arasındadır¹⁰⁶.

DP kurucularından Fuat Köprülü, *Kuvvet Gazetesinde* yazdığı bir makalede, DP Birinci Büyük Kongresine değinerek;

“7 Ocak 1947 günü Türk demokrasisi tarihinde unutulması imkânsız büyük bir gün olarak daima yaşayacaktır. Çünkü bugün hakiki manası ile Türkiye'nin ilk karşı partisi anlayabileceğimiz Demokrat Parti'nin ilk kongresi Ankara'da toplanmış bulunuyor. Maddi ve manevi hiçbir şahsi fedakârlıktan çekinmeyerek peşinde koştukları yüksek ideale ulaşma aşkı ile memleketin dört bucağından kalkıp gelen yüzlerce delege kendilerini seçip gönderen milyonlarca vatandaşın iradelerini bu kongrede izhar edecekler, memleketin büyük bir ekseriyetinin sesini bu kongreden bütün dünyaya duyuracaklardır. Memleket ve Türk milletini henüz vasilik sisteminden kurtulacak siyasi olgunluk seviyesine erişmemiş geri bir millet gibi göstermek isteyen düşmanlarla hırs ve gafletleri yüzünden onlara bilerek, bilmeyerek alet olan küçük bir menfaat zümresi bir tarafa bırakılacak olursa bütün demokrasi dünyasının memleketimizdeki bu mesud inkişafı sevgi ve saygı ile karşılayacaklarından asla şüphe edilmez...”¹⁰⁷

Sözleriyle kongrenin Türk Demokrasisi açısından önemini belirtti.

Kongrenin ilk gününe kadar şehre gelen delegelerin sayıları dört yüz civarındadır. Kongreye katılacak delegelerin toplam sayısı ise yedi yüz elli ile sekiz yüz arasında olacağı öğrenildi. GİK de kongre gününe kadar sık sık toplanarak kongrenin daha verimli geçmesi için görüşmeler yapmaya devam etti¹⁰⁸.

Kongre öncesinde delegeler kongre hakkında görüşlerini dile getirdi. İstanbul Delegesi, Abdurrahman Münip Berkan; *“Partiye mücadele için girdim. Partinin hangi safında olura olsun çalışacağım”* dedi. Manisa Delegesi Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu; *“Yeni bir seçim kanunu memleketin ana davası olmuştur. Bu temel atılmadıkça hiçbir işimiz*

¹⁰⁶ *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1947, nr:8041, s.1-3; *Vatan*, 6 Ocak 1947, nr:2014, s.3.

¹⁰⁷ *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1947, nr:8042, s.1-3; *Akşam* 7 Ocak 1947, nr:10137, s.2.

¹⁰⁸ *Vatan* 6 Ocak 1947, nr:2014, s.1; *Ulus*, 6 Ocak 1947, s.1.

halledilmez. Bu dava demokrat bir Türkiye yaratmak davasının bütün ana hatlarını partimizin görüşüne uygun olarak yapılacak” şeklinde düşüncelerini ifade etti Urfa Delegelerinden Reşit Kemal Timuroğlu; “Seçim kanununun tadili ilk hedefimiz olmalıdır. Bu konuda değişiklik yapılması bu konuda birçok meseleleri kökünden halledecektir”. Kütahya Deleşesi Ali Galip Bulik; “Kongrede ilk olarak ele alacağımız mesele, seçim kanununun tadili ve vatandaş haklarını tehdit eden kanunların kaldırılması” dedi¹⁰⁹. Kongre öncesinde delegelerin konuşmalarından anlaşıldığı kadarıyla seçim kanununun değiştirilmesi sorunu en önemli konular arasında yer aldı.

1.1. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN BİRİNCİ GÜNÜ (7 OCAK 1947)

Hazırlıklar tamamlanarak DP Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947’de 9.30’da Ankara Yeni Sinema Salonu’nda toplandı. Kongreye katılacak delegeler saat 9.00’den itibaren kongre salonuna gelmeye başladı. Tüm delegeler yerlerini aldıktan sonra Genel Başkan Bayar, kürsüye çıkarak kongreyi açtı ve İstiklal Marşı okundu. Alfabetik sıraya göre yoklama yapılarak sonrasında kongre başkanlığı seçimlerine geçildi. Kongre başkanlığı için delegeler arasından İstanbul Deleşesi Kenan Öner ve Manisa Deleşesi Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu aday gösterildi¹¹⁰.

Kongrede söz alan Üstündağ başkanlık, başkan vekilliği ve kâtiplik için oluşturulan listeyi okuyarak, bu isimlerin seçilmeleri teklifinde bulundu. Sunulan teklifin oylaması yapılacağı anda salondan bir delege ayağa fırlayarak “Üstündağ’ın okuduğu liste demokrasiye uygun değildir” dedi ve listede yer alan isimlerin tek tek oya sunulmasını istedi. Bundan sonra başkanlık için Kenan Öner ve Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu isimleri daha da belirginleşti. Bursa Deleşesi Fuat Arna; her iki ismi de selamladıktan sonra yaşı daha ileri olduğu için Kenan Öner’in birinci başkanlığa, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu’nun da ikinci başkanlığa getirilmesini teklif etti. Bir başka teklif de Manisa Deleşesi Burhan Belge’den geldi. Belge, Bursa deleşesinin yaş mevzuu hakkındaki teklifini uygun bulmadığını, kongreye birer gün başkanlık etmeleri teklifinde bulundu. Bu sırada salondan bir delege sesini yükselterek; “reis seçmek için bu kadar zaman kaybetmenin gereksiz olduğunu çözüme kavuşturulacak daha önemli ülke sorunları olduğunu” söyledi. Genel Başkan Bayar, tüzüğün seçimle alakalı

¹⁰⁹ *Vatan* 7 Ocak 1947, nr:2015, s.3; *Yeni Sabah*, 7 Ocak 1947, nr:3001, s.3.

¹¹⁰ *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1947, nr:8042, s.1; *Yeni Sabah*, 8 Ocak 1947, nr:3002, s.2.

maddesinin okumasının ardından Burhan Belge'nin birer gün başkanlık teklifini oylamaya sundu. Ancak teklif tüzüğe uymadığı gerekçesiyle kabul edilmedi¹¹¹.

Başkan seçimi için görüşmeler uzadı, adayların teker teker oya konulması istendi. Ancak adaylar arasında Kenan Öner'in ismi daha fazla duyuldu. Genel Başkan Bayar, kongre başkanlığı için seçimlere geçti ve Kenan Öner oyların çoğunluğunu alarak başkan seçildi. İkinci başkanlıklara ise Abdurrahman Münip Berkan ve F. Lütfü Karaosmanoğlu seçildiler¹¹².

Birinci Büyük Kongre boyunca görüşülecek konular için şu komisyonlar oluşturuldu:

- Program Komisyonu
- Tüzük Komisyonu
- Hesap ve Bütçe Komisyonu
- İstek Komisyonu
- Maliye Komisyonu
- Yayın ve Propaganda Komisyonu

Gündemde daha sonra konuşulması düşünülen konularda; hazırlanan komisyon raporları üzerinde görüşmeler, parti başkanı, GK üyelerinin ve Milli Haysiyet Divanı (MHD) üyelerinin seçimi yapılması görüşülecek maddeler arasındaydı¹¹³.

Kenan Öner, kongre başkanı seçilmesi nedeniyle kısa bir konuşma yaptıktan sonra Genel Başkan Bayar'ı GİK raporunu okumak üzere kürsüye davet etti¹¹⁴.

Bayar sözlerine şu şekilde başladı;

“Arkadaşlar partimizin kuruluşu bir emrivaki olunca, iktidar partisinin geniş bir müsamahası, hatta teşviki ile karşılaşmış, bulunduğumuzu itiraf etmek lazımdır. İki parti adeta uzun zaman birbirinin hasretini çekiyormuş gibi idiler. O kadarki, iktidar partisinin gösterdiği bu ruh haletinin bir muvazaa karşısında bulunduğu kanaatinde yer yer yol açtı. Bu kanaatte karşiki partiyi de düşürten bir mana olduğundan şüphe edilemez” dedi¹¹⁵.

¹¹¹ Ulus;8 Ocak 1947, s.1-4; Cumhuriyet, 8 Ocak 1947, nr:8043, s.4.

¹¹² Orhan Mete; *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti'nin Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947, s. 18; Süleyman İnan; *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta 2002, s.184.

¹¹³ Ulus; 7 Ocak 1947, s. 1-3; *Yeni Sabah*, 7 Ocak 1947, nr:3001, s.3.

¹¹⁴ Mete, a.g.e, s. 18; İnan; ag.t.,s.184.

¹¹⁵ *Vatan*, 8 Ocak 1947, nr:2016, s. 5; *Akşam*, 8 Ocak 1947, nr:10138, s.2.

Bayar, demokrasi davasının yükselmesini Anayasanın varlığına bağladı. Bunun da tamamen Atatürk'ün eseri olduğuna değinerek; “Biz Atatürk'e iki defa minnettarız” dedi. Ardından salondaki delegeleri saygı ve sessizliğe davet etti. Bayar; “Demokrat Parti kimsenin emri ve müsamahası ile kurulmuş değildir. Demokrat Parti bizzat milletin kurduğu parti olmak şerefini haizdir. Seçim haleti ruhiye ile kamçılanmış, Millet Halk Partisi'ni iktidar endişesine düşmüş ve sınırları bozulmuş olarak görüyor. Halk ise hukukuna emniyetle hürmet edilmesini istiyor” dedi. Genel Başkan Bayar'ın konuşmasının ardından delegeler arasında “Millet kendisine hürmet etmeyi omzunda taşımaz, Söz Milletindir!” sesleri yükseldi¹¹⁶.

Konuşmasına devam eden Bayar, partinin asıl hedefi ve amacı ile ilgili olarak;

“Esas hedefimiz Anayasa'nın ruhu ile ve metni ile bütün mevzuatımızda ve tatbikatta hâkim olması ve bunun neticesi olarak yurttta demokratik gelişmeyi zorlaştıran bütün engellerin ortadan kaldırılması ve milli hâkimiyet esaslarının teminat altına alınmasıdır.

Bu esas prensiplerimizle hadiselerin bize telkin ettiği fikir ve düşünceler esaslar irsal edilmek ve mesele olarak ortaya konulmak icap ederse bunları şu suretle tespit edebiliriz:

-Vatandaş hak ve hürriyetlerinin haleldar eden mahiyette olan ve anayasamızın metnine veya ruhuna uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması

-Vatandaş reyinin emniyet ve masumiyetini sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksatları ile seçim kanununda değişiklikler yapılması

-Devlet reisi ile fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleştirilmemesi esasının kabulü” dedi¹¹⁷.

“Bir mesut tesadüf size hatırlatayım: ‘Bu gün partimizin kuruluşunun ilk yıldönümüdür. 1946 yılında iç politikanın en mühim hadisesini partimizin kuruluşu teşkil etmiş ve bu yıl içinde bütün iç politika faaliyetlerine mihrak olmuştur. Filhakika 1946 yılı tarihimizde demokrasi hareketinin kökleşmeğe başladığı yıl olarak anılacaktır. Karşılaştığı çok çetin mukavemetler ve maddi imkânsızlıklar göz önünde tutulunca, millet iradesi ve muharebesini hâkim kılmak yolundaki faaliyet ve mücadelesi ile partimizin bir yıl içinde elde ettiği neticeler asla küçümsenemez. Milletimizin vatandaş hak ve hürriyetine ve milli hâkimiyet esaslarına karşı beslediği derin bağlılık demokrasiye doğru elde edilen her başarının tek amilidir. Türk Milleti son bir yıl içinde bütün dünyaya siyasi olgunluğunu bir kere daha ispat etmiş bulunuyor. Partimizi derin anlayış ve kavrayışla ve büyük bir muharebe ile bağrına basan ve ona hayatıyet bahşeden Türk Milletine partimizin şükran ve minnettarlığı sonsuzdur. Bunu partimiz ve kongremiz adına ifade etmeği hayatımın en şerefli vazifesi sayıyorum” dedi¹¹⁸.

¹¹⁶ Mete; a.g.e.,s.19; Albayrak, a.g.e., s.101.

¹¹⁷ Vatan; 8 Ocak 1947, nr:2016, s. 5; Cumhuriyet, 8 Ocak 1947, nr:8043, s.5.

¹¹⁸ Ulus; 8 Ocak 1947, s.1-4; Akşam, 8 Ocak 1947, nr:10138, s.2.

Bayar'ın konuşmasından sonra Aydın Delegatesi Ethem Menderes ve beraberinde İzmir Delegatesi Ekrem Hayri Üstündağ, Muhiddin Erener, Aydın Delegatesi Mükerrerem Sarol ve Vasfı Yaman ile hazırladıkları önergeyi kongreye sundular. Önergenin ana konusu, DP'nin ilk ve en önemli hedefi olan özgürlük ve insan hakları oldu. İlgili olan konuların vatandaşların gözleri önünde tepeden tırnağa incelenmesi gerektiği söylendi. En başta incelenerek çözüme kavuşturulması gereken sorunlar şöyle belirtildi;

- Seçim kanununun değerlendirilmesi
- Anayasa da demokratik olmayan kanunların çıkartılması ve onun yerine Türk Milletinin taleplerini karşılayacak yeni düzenlemeler yapılması.
- Genel kongre tarafından alınan bu kararların uygulama alanı bulamazsa DP'li milletvekillerin parlamentodan çekilme kararı vermeleri. (DP'nin Meclisteki Durumu)
- Hükümetin muhalefet partisine karşı başlatmış olduğu idari baskılara artık son vermesi gerektiği (CHP iktidarının yaptığı baskı)

Bu Maddeler üzerinde delegelerin düşüncelerini belirtmeleri ve bu konular hakkında düzenlemeler yapılması istendi. Yapılan görüşmelerin ardından söz konusu maddelerin görüşülmesi ve çözüme kavuşturulması için "*Ana Davalar Komisyonu*"^{*} oluşturuldu¹¹⁹.

Program, Tüzük, Bütçe ve Hesap, Maliye, İstek Propaganda ve Neşriyat komisyonlarının üyeleri de kur'a ile seçilip oluşturuldu. Komisyonların bu şekilde oluşturulmasından sonra kongrenin birinci günü saat 12: 50'de son erdi¹²⁰.

1.2. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN İKİNCİ GÜNÜ (8 OCAK 1947)

DP Kongresinin ikinci günü saat 9.30'da F. Lütfü Karaosmanoğlu başkanlığında toplanarak çalışmalara başladı. Bayar'ın, GİK raporunu okuması sonrasında delegeler de söz alarak GİK raporu hakkında düşüncelerini ifade etti. Karaosmanoğlu da, konuşmacıların sözlerini keserek onlara, tam olarak söylemek

* *Ana Davalar Komisyonu'nun* amacı; ülkenin meselelerini detaylı olarak görüşüp karara bağlamaktır. Komisyonun almış olduğu karar da "*Hürriyet Misakı*" şeklinde açıklandı. DP Genel Başkanı Bayar'ın, konuşmasıyla problemlerin çözülmesi için DP Meclis Grubunu görevlendirildi. Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Ed. Cemil Koçak, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1993. s.42; Yücel, a.g.e., s.61

¹¹⁹ BCA; BÖKM, Fon Kodu: 30.1.0.0, nr:65.404.16, s.1; *Cumhuriyet*; 8 Ocak 1947, nr:8043, s.4.

¹²⁰ *Cumhuriyet*; 8 Ocak 1947, nr:8043, s. 4; *Yeni Sabah*, 8 Ocak 1947, nr:3002, s.2.

istedikleri ne varsa çekinmeden söylemelerini istedi. Delegeleler GİK raporu hakkında teker teker söz alarak düşüncelerini ifade etti. Delegelelerin konuşmalarından anlaşıldığı kadarıyla, Bayar'ın konuşması hem kabul gördü hem de bazı eleştirilere maruz kaldı. Antalya Delegeesi Arif Sağıroğlu; *“Bayar'ın konuşmasının bütün demokrat âlemi tarafından takdirle karşılanması lazım geldiğini izaha çalıştı. Antalya'dan ayrılırken halkın kendisini “Hürriyet İsteriz, Hürriyet İsteriz” diye uğurladığını”* söyledi. Aydın Delegeesi Dr. Mükerrerem Sarol; *“Bir buçuk asırdan beri vatandaş hak ve hürriyet adına girişilen bir kısmının resmi otoriteler elinde can verdiği söyledikten sonra “Milleti hakiki şekilde temsil etme şerefi Demokrat Parti'ye” nasip olmuştur”,* dedi. Konya Delegeesi Himmet Ölçmen; *“Büyük milletin hakiki büyük meclisi, olduğunu söyleyerek kongreyi selamladı ve konuşmasına Bayar'ın okuduğu GİK raporuna değineceğini belirttiikten sonra konuşmaya başladı. Ölçmen; “Demokrat Parti'nin siyasi bir mektep olacağını gençleri de yetiştireceğini söylemiş, Söz ve hâkimiyet bilhahikaydu şart milletin olacaktır. Allah bizimle beraberdir”* dedi¹²¹.

Balıkesir Delegeesi Sıtkı Yırcalı, GİK raporunda ekonomi konularına yer verilmediğini eleştirdi; *“Aksaray pazarında sepetini dolduran ıstırap lordu, çıra devrini yaşayan vatandaş, hayatını idame ettirmek için sabır taşı halini alan halk bir iktisadi kuruluş beklemektedir. Memleketimizi çevreleyen şartlar ve imkânlarla çok müferrih olmamız lazım gelirken, ıstırap çekmemiz havsalanın alacağı şey değildir”* dedi. Bursa delegeesi Fuat Arna kongrede beklenmedik bir konuşma yaparak, Bayar, konuşmasında iki noktada eleştiri de bulundu. Arna; *“Serbest Fırkadan bahsedildi. Bunu böyle tarihi bir nutukla bahsetmek doğru değildir. Serbest Fırka siyasi hayatımız için bir lekedir. Bunu kuranlar ne gibi müşkül şartlarda karşılaşılırsa karşılaşınlar onlara düşün vazife işi yarıda bırakmak değildi. Eğer onlar çekilip gitmeseydi de parti başka sebeplerle dağılsaydı o zaman ondan iftiharla bahsedebilirdik. İkinci mesele şudur; Celal Bayar bizim için ümit verici dedi. Bunu kabul etmiyorum. Biz ümit verici değiliz. Davamızı kat'i olarak başarmak için toplandık....”*¹²². Şeklinde DP'li delegeleler GİK raporu hakkında eleştirilerde bulundu.

Bundan sonra Bayar kürsüye geldi ve delegelelere konuşmalarından dolayı teşekkür etti. Bayar konuşmaya başlamasıyla salonda yoğun alkış sesleri yükseldi. Bayar; *Bugünkü kongreden şu intiba ile ayrıldım: “Demokrat Parti milletvekillerinin meclisteki hadiseden sonra kongrenin fikrini almadan yeniden meclise avdetleri büyük*

¹²¹ Ulus; 9 Ocak 1947, s. 1-4; Yeni Sabah, 9 Ocak 1947, nr:3003, s.2.

¹²² Mete; a.g.e, s.23; Yeni Sabah, 9 Ocak 1947, nr:3003, s.3.

tenkitlere vesile olmuştur. Binaenaleyh bu meseleyi tetkik eden ana davalar komisyonu da bu mesele etrafında münakaşalar olacağı tabiidir. Demokrat Parti delegeleri, Demokrat Parti milletvekilleri tarihi vazifelerini iktidar partisi ekseriyetinde olan Büyük Millet Meclisinde yapamayacaklarına kani oldukları takdirde Meclisten bütün bütün çekilme kararı vermeleri de muhtemeldir. Bu nedenle Ana Davalar komisyonunun raporu gittikçe ehemmiyet kesbetmektedir.....”. Sonrasında GİK raporu oylamaya sunulurak kabul edildi. Bayar; “Bizden esirgemediğiniz itimat ve teveccühünüzün yeni bir şeklini göstermiş oldunuz. Yeniden şevk ve gurur duyduk” dedi ve kongrenin ikinci günü de böylece kapandı¹²³.

1.3. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (9 OCAK 1947)

9 Ocak 1947’de Kongrenin üçüncü günü Abdurrahman Münip Berkan başkanlığında saat 9.30’da toplandı. Gündem de kongrenin birinci gününde görüşülmesine karar verilen program komisyon raporu vardı. Birçok delege söz alarak değerlendirmede bulundu. Parti çalışmalarının ana çizgilerini belirlemek için iki gündür çalışan komisyonun dilek raporunda şu maddeler tespit edildi:

- Anayasada yapılması gerekli olan değişiklikler DP milletvekillerinin de katılacağı bir komisyon tarafından en geniş şekilde değerlendirilerek tespit edilmeli
- Cumhurbaşkanlığı seçimi, meclis tarafından yapılmaya devam edilmeli
- Yetmiş beş bin kişiye bir vekil seçilmesi esasının kabulü
- Temsilciler meclisinden başka bir yasama meclisi daha olması gerektiği, Kanunların böylece ikinci bir meclisten geçmesinin uygun olacağı (Cumhuriyet Senetosu)
- Kanunların Anayasa’ya uygunluğu seçimle oluşturulacak bir komisyonun incelenmesine bırakılmalı. Yerel bir mahkeme oluşturularak kanunların tefsiri hakkı da bunlara verilmeli,
- Bakan tabiri kaldırılarak eskisi gibi vekil denmeli, İcra Vekilleri Heyetine Millet Meclisi dışından da üye seçilebilmeli,
- Devlet ticaret yapamaz, ferdin yapamayacağı işleri yapar, yoksa ferdin yapamayacağı işleri yapması hiç de doğru değildir. Gibi maddeleri içerdi¹²⁴.

¹²³ Akşam, 9 Ocak 1947, nr:10139, s. 2; Vatan, 9 Ocak 1947, nr:2017, s.4.

¹²⁴ Ulus, 10 Ocak 1947, s.1-2; Vatan, 10 Ocak 1947, nr:2018, s.4.

Bundan sonra komisyon sözcüsü Alaeddin Nasuhoğlu okunan rapor hakkında açıklamada bulundu. Balıkesir Delegatesi Sıtkı Yırcalı; “*Cumhurbaşkanlığına dair kısmın kendisini tatmin etmediğini*” söyledi. Kocaeli Delegatesi Ragıp Kurt; “*Cumhurbaşkanının tek dereceli seçilmesini faydalı görmekte beraber halkın kendi içinde en liyakatlısını ve en büyüğünü seçmeyi başaramayacağını*” söyledi. Devletçilik hakkında; “*Devlet ne tüccardır ne de muhacirdir*”, dedi. İzmir Delegatesi Zühtü Velibeşe, ve Hamid Şevket İnce ile İstanbul Delegatesi de rapor hakkında kısa konuşmalar yaptılar. Afyon Milletvekili General Sadık Aldoğan ise Anayasa değişikliği, Cumhurbaşkanını seçim tarzı, ikinci bir meclise gerek olmadığı ve devletçilik ilkeleri noktasında açıklamada bulundu. Vakit oldukça geç oldu ve kongre yarın sabah saat 8.00’de toplanmak üzere dağıldı¹²⁵.

1.4. DP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (10 OCAK 1947)

Kongrenin dördüncü gününde de çalışmalar oldukça erken saatlerde başladı. Üyeler de delegeleri yalnız bırakmayarak sabahın çok erken saatlerinde salona geldiler. Kongreye Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu başkanlık etti. İlk olarak önceki yılın bütçe ve hesap raporu okundu. Delegateslerden bazıları rapor hakkında söz alarak genel sekreter maaşının artırılmasını ve illerden bağış anlamında bir defalığına mahsus olmak üzere alınacak para ile merkezde bir parti binası yapılmasını teklif ettiler. Hesap ve bütçe raporu görüşmelerden sonra kabul edildi. Bundan sonra kongrede DP tüzüğünde yapılan düzenlemelerle alakalı olarak tüzük komisyonunun hazırladığı rapor okundu. Rapor hakkında ki görüşmelerde; Cemiyetler Kanuna aykırı olan teklifler reddedildikten sonra bu kanun hükümleri nedeniyle partiye giremeyen 18-22 yaş arasındaki kişilerin partinin gençlik kulübüne alınması kararı verildi. Ayrıca raporda 2000 kişiye bir delege düşmesi teklifi de kabul edildi. GİK’nun bir başkan ve 9 üyeden ibaret olması düşünülmüş ancak bu delegeler tarafından reddedilerek GİK’nun bir başkan ve 14 üyeden oluşmasına karar verildi. Tartışmalardan sonra raporun üzerinde anlaşılamayan hususların değiştirilmesi için raporun tüzük komisyonuna geri verilmesi kararlaştırıldı¹²⁶.

¹²⁵ *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1947, nr:8045, s.5; *Akşam*, 10 Ocak 1947, nr:10140, s.2; *Yeni Sabah*, 10 Ocak 1947, nr:3004, s.5.

¹²⁶ *Cumhuriyet*; 11 Ocak 1947, nr:8045, s.1; *Yeni Sabah*, 11 Ocak 1947, nr:3005, s.3.

Öğleden sonraki oturumda maliye komisyonun hazırladığı rapor okundu. CHP iktidarının karşısında bir yıl önce kurulan ve hiçbir maddi desteği olmayan DP'nin en ücra köşelere kadar teşkilatlanma çalışmalarından bahsedildi. Partinin devamlılığı için güvenilir gelir kaynağı bulmasının zorunlu olduğu da belirtildi. Komisyonun tespit ettiği DP'nin gelir kaynakları şu şekilde açıklandı:

- Partiye girişlerde üyelere alınacak giriş parası.
- Yıllık 120 lirayı geçmemek kaydı ile aidat.
- Bağışlar.
- İdare kurulları tarafından senede bir defaya mahsus düzenlenecek piyango gelirleri
- Temsil, konser, balo, güreş, koşu ve bu tarz eğlenceler düzenlemek
- Takvim satışı
- Parti rozet satışı
- Her büyük kongrede tertip edilecek ve bütün delegelerin fotoğraflarını ihtiva edecek albümlerin satışı¹²⁷.

Kongre'de maliye raporu üzerinde konuşmalar sırasında, delegeler köylünün durumunu ve DP'ye köylünün bağış yapabilme konusunu da ele aldı. Münib Özer *"Biz köylü kardeşlerimizden ayda beş kuruş alma fikrini güttüğümüz zaman yaklaşamadıklarına şahid oluruz"* dedi. Sudi Mihçioğlu ise 78 köyü bizzat gezdiğini ifade ederek *"Köylü daima vermiştir. Fakat şimdiye kadar muhassalası kendisine verilmediği içindir ki vermekte biraz tereddüd etmiştir"* sözleriyle durumun aksini belirtti. Delegelerden Fuad Arna *"Köylünün vahim durumda olduğu ileri sürüldü. Bu durumun maddi âmili birinci derecede yoksulluktur. İkinci âmil ise Halk Partisinin köylüyü zaman zaman maddi şekilde sıkıntıya düşürmesinden ileri gelmiştir"* köylünün neden sıkıntıda olduğunu belirtti. Yapılan görüşmelerden sonra maliye komisyonun hazırladığı rapor kabul edildi¹²⁸.

Neşriyat ve propaganda komisyonu raporu da kongrede okundu. Bayar objektif bir şekilde DP adına bütün basına teşekkür etti. Arkasından dilekler komisyonu raporu okunmasına geçildi. Saat 21.00'de kongreye ara verildi. Daha sonra, Karaosmanoğlu başkanlığındaki oturumda bazı delegeler tasnif işleminin de

¹²⁷ *Ulus*; 11 Ocak 1947, s.4; *Akşam*, 11 Ocak 1947, nr:10141, s.2.

¹²⁸ *Cumhuriyet*, 11 Ocak, nr:8045, s.3; *Akşam*, 11 Ocak 1947, nr:10141, s.2.

uzun süreceğini belirterek Genel Başkan, Milli İdare Kurulu (MİK) ve MHD seçimlerinin yapılmasını teklif etti ve kabul edildi¹²⁹.

Seçimlerle alakalı tasnif işlemi sürerken Ana Davalar Komisyonu tarafından seçim kanununun değiştirilmesi, anayasaya aykırı kanunların kaldırılması, anayasanın tam uygulanması ve Cumhurbaşkanının partiler karşısında tarafsız kalması konuları incelendi. Bu konu hakkında söz alan bütün delegeler bu maddeleri ısrarlı bir şekilde savundu. Saat 3.10'da Kongre başkanı, "Çok mühim bir karar alacağız" dedi ve bütün delegeler ayağa kalktı. F. L. Karaosmanoğlu; "Birinci kongrenin en büyük kararını oya koyuyorum. Ana Davalar komisyonun almış olduğu kararları ve raporunda geçen maddeleri kabul buyuranlar ellerini kaldırsınlar" dedi. Bütün eller havaya kalktı ve Kongre başkanı da kararın oy çoğunluğuyla kabul edildiğini açıkladı. Ardından Denizli Milletvekili Mustafa Kentli'nin teklifi üzerine ayakta verilen bu karara "Hürriyet Misakı" adı verildi¹³⁰.

DP'nin, ilk kongresinde Hürriyet Misakı (HM) kabul edildi ve bu misak 1920 de kabul edilen Misak-ı Milli'nin bir benzeri olarak görüldü. Parti bu yönüyle de Mustafa Kemal Atatürk'ün önder olduğu davanın ilerlemesini kendine düstur edindi. Atatürk milli egemenliği sağlayarak Türk Halkına büyük reform yaptı. DP'de demokrasiyi getirerek bu inkılap hareketini tamamlamayı hedef edindi. Delegeler tarafından eğer "Hürriyet Misakı" uygulanmaya konulmazsa DP'nin Sine-i Millete döneceği ifade edildi¹³¹.

DP'nin ilk kongresinin kapanışında basın mensuplarının isteği üzerine Adnan Menderes kürsüye gelerek "Sabahın saat beşinde toplantımızın hala devam etmekte olması günün en mühim hadisesi değil de nedir? Demokrat Parti, Türk milletinin sinesinde esaslı bir yer tutmuştur... Demokrat Partinin de bir senedir bu milleti nasıl değiştirdiğinin farkında değil misiniz? Bütün engeller ortadan kalkacaktır. Bir seneden beri demokrasi yolunu açmaya atılan partimiz, kendisine candan yardımı esirgemeyen Türk matbuatı karşısında derin bir minnettarlık hissetmektedir" dedi. Bu hareketle kongrenin olumlu geçtiği

¹²⁹ Ulus, 11 Ocak 1947, s.4; Vatan, 11 Ocak 1947 nr:2018, s.5.

¹³⁰ Cumhuriyet; 11 Ocak, nr:8045, s.1; *Hürriyet Misakı; üç maddede toplandı. Vatandaş hak ve Hürriyetlerine haleldar eden mahiyette olan ve Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması; Vatandaş reynin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve Milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması; Devlet reisliği ile fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi usulünün kabulü olarak belirlendi Uyar, a.g.e., s.201.

¹³¹ Erik Jan Zürcher; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, 12 Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.312-313; Murat Karataş; "Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktidar Anlayışı (1946-1950)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VII, S.29, Şubat 2014, s.508.

anlaşıldı. 14 kişiden oluşan GİK seçimleri yapılarak başkanlığına Celal Bayar getirildi. 11 kişiden oluşan MHD seçimleri yapılarak kongre sona erdi ¹³².

Büyük Kongreden çıkan sonuçlara bakılacak olursa;

- Kişi hak ve özgürlüklerine saygılı, halka kötü muamelede bulunan memurları kontrol altına alan ve halkın arkasında duran, emekçi ve memurlara hak temin eden bir düzen getirilmesi planlandı.
- Gereken yasalarla seçim sistemi güvence altına alınmadığı takdirde halkın oyunu serbestçe kullanamayacağını ifade edildi. Bunun içinde seçim kanununun değiştirilmesi ve gizli oy, açık sayım yapılması ön görülerek seçimler yargı güvenliği altına alınacaktı. Yeni seçim kanununun demokratik yenilikler getirildi.
- Parti başkanı ve devlet başkanının aynı kişide bulunması eleştirilerek, bu durumda devlet başkanının tarafsız olamayacağı bunun içinde tüm imkânları kendi partisi için kullanacağı noktalarına değinildi. DP, iktidara gelince Cumhurbaşkanlığına seçilecek olan Bayar, parti başkanlığı görevini bırakacaktı. Demokrasi tarihinde bir yenilik olan bu olay, devlet başkanının hukuken tarafsız olması gerektiğinin bir kere daha üzerine duruldu.
- DP kurucularından oluşturulan grupta; iktidar partisi ile adil yollarla mücadele etme kararı kabul edildi.

DP Birinci Büyük Kongresi Türkiye'de çok partili siyasi hayatta toplanan kongrelerin ilki olarak gösterilebilir. Kongre süresince sekiz yüz delegenin hiçbir fikri baskı altına alınmadı. Tam bir hürriyet içinde parti için bir takım mantıklı kararların alınıp kongrenin sonlanması ülkenin siyasi gelişimi açısından takdire şayandır. Ancak demokrasi ve özgürlük hakkında konuşulan birçok husus sözde kaldı. Yine de Türkiye'de ilk defa bir muhalefet partisinin demokrasi adına toplanması ve kitlelere hitap etmesi önemlidir¹³³.

¹³² Taşkın Tuna; *Adnan Menderes'in Günlüğü*, 5. Basım, Şule Yayınları, İstanbul 2010, s. 30-31; GİK Üyeleri; Adnan Menderes(Kütahya), Emin Sazak(Eskişehir), Refik Koraltan(İçel), Fuat Köprülü(İstanbul), Refik Şevket İnce(İstanbul), Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu(Manisa), Cemil Tunca(Afyon), Yusuf Kemal Tengirşek(Sinop), Ahmet Tahtakılıç(Kütahya), Enis Akaygen(İstanbul), Hasan Dinçer(Afyon), Celal Ramazanoğlu(İçel), Samet Ağaoğlu(Ankara), Ahmet Oğuz(Eskişehir). Yücel; a.g.e, s.65. MHD Üyeleri; Abdurrahman Münip Berkman, Osman Nuri Köni, Fuat Hulusi Demirelli, Necati Erdem, Kenan Öner, Hamit Şevket İnce, Enis Akaygen, Hulusi Köymen, General Sadık Aldoğan; *Cumhuriyet* 12 Ocak 1947, nr:8046, s.3.

¹³³ Çavdar; a.g.e.,s.461; Cihad Baban, "Muvaffakiyetin Sırrı İsimli Tılsım...", Aynın Tarihi, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No:158, Ankara, (Ocak) 1947, s.48.

CHP nazarından DP kongresine bakılacak olursa; DP'nin uzun zamandan beri hazırlıklarını sürdürdüğü büyük kongresi memleketin dört tarafından gelen parti temsilcileri ile ülkeye ne gibi zararlar vereceklerini danışmak üzere toplandı. Muhalefetin tek amacı partimizi ülke gözü önünde nasıl düşürebilir onun planını yapmaktı. Kongreye gelecek farklı illerdeki temsilciler geliş ve gidiş masraflarını kendi ceplerinden karşıladılar. Bu da CHP iktidarında; partimize ve belki şahsımıza ne kadar düşman olduklarını bizi alaşağı edebilmek için ellerinden ne geliyorsa, onu yapmak için bir uğraş olarak kabul edilmektedir. DP kongresinde her konuda ileri sürülen geliş güzel fikirlerin çok olması, geniş söz söyleme yetkisine sahip olması ilk muhalefet partisi olması nedeniyle hoş görüldü. Bu hayata yeni giren bir parti için konuşmak, akla geleni olduğu gibi söylemek kendilerini ifade etmek açısından oldukça önemli olduğundan CHP iktidarı bu durumu takdirle karşıladı¹³⁴.

Demokrasi tarihi açısından oldukça önemli olan DP Büyük Kongresi böylece sonuçlandı.

Yapılan Büyük Kongrenin ardından kamuoyu ve basın DP'ye daha ılımlı yaklaşmaya başlarken, İktidar ile ilişkilerde önemli yol kat edildi. DP, dışında böyle olumlu hava eserken içeride ise ilk parçalanma belirtileri görülmeye başladı¹³⁵. CHP iktidarına karşı izlenen bu ılımlı politikanın değiştirilmesiyle ilgili parti içinde başlayan iktidarı yeterince eleştirmeme, seçim kanununda değişiklik yapılmadan seçimlere girilmesi gibi sebepler nedeniyle kongrede ve kongre sonrasında fikir ayrılıkları yaşandı.

DP Birinci Büyük Kongresini basın ve halk da ilk günden beri oldukça yakından takip etme imkânı buldu. Kongre iktidarı karşısına almak veya iktidara saldırıya geçmek için planlar hazırlayan bir tavırda değildi. Çok partili siyasi hayatın temelinde öncelik iktidar partisine verilse de vazgeçilmez ikinci unsuru muhalefet partisidir. Henüz çok partili siyasi hayatın yeni olmasından dolayı iktidar partisinin mesuliyeti ne kadarsa muhalefette bir o kadar bu sorumluluk altındadır. Fakat

¹³⁴ BCA; BÖKM, Fon Kodu: 490.1.0.0, nr:7.35.5. s.1; *Akşam*, 12 Ocak 1947, nr:2020, s.2.

¹³⁵ Emel Aslan; *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir 2014, s.24-25; Albayrak; a.g.e., s.104.

hükümeti kurma görevini yeni alan Recep Peker gergin olan ortamı daha da gerginleştirerek iki taraf arasındaki mesafenin daha da açılmasına sebep oldu¹³⁶.

DP'nin Birinci Kongresi sonrasında DP'nin, Hürriyet Misakın maddelerinin uygulanmaması halinde meclisi terk edeceklerini söylemesi üzerine hükümeti yeteri kadar eleştirmedeğini düşünen bazı radikal milletvekilleri; Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Samet Ağaoğlu, Mükerrer Sarol Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Kapani, İsmet Bozdağ bir toplantı yaparak DP'yi eleştirdiler. Bu düşünce de olan milletvekilleri Sine-i Millete dönme kararı aldılar. Büyük Kongrede böylece ilk ayrılık işaretleri kesin olarak görülmeye başlandı¹³⁷.

2. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

DP bir yandan kendi içindeki fikir ayrılıklarıyla uğraşırken bir yandan da CHP iktidarının artan baskısı ve sert eleştirileriyle ve teşkilatlanmasına engel olma çalışmalarıyla karşı karşıya kaldı. Buda DP içerisindeki iktidarı sert eleştiren milletvekilleri tarafından DP'yi engelleme faaliyeti olarak nitelendirildi. 2 Nisan 1947 tarihinde yapılacak olan ara seçimlere seçim güvenliği sağlanmadıkça katılmama kararı aldı. Ardından 28 Mayıs 1947* sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması kararıyla DP, 30 Mayıs'ta yapılacak muhtar seçimlerine de katılmama kararı aldı. İktidar ve muhalefet partileri arasında mevcut olan bu gergin hava üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, bir şeyler yapılması gerektiğini düşünerek harekete geçti. İnönü, DP Genel Başkanı Bayar ve dönemin Başbakanı Recep Peker ile 7 Haziran 1947'de görüştü¹³⁸. Bayar, görüşmede İktidar partisinin muhalefete baskı ve zorbalık yaptığını söylemişse de Recep Peker bunları reddetti¹³⁹.

¹³⁶ Nihat Erim, "İçerde Maddesi: Demokrat Parti Kurultayı Dağıldıktan Sonra...", Ayın Tarihi, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947 s. 45; Şerafettin Turan; *Kökenli Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi Cumhuriyet Halk Partisi*, Tüses Yayınlar, İstanbul 2000, s.47.

¹³⁷ Albayrak, a.g.e., s.104; Eroğul; *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* s.63; Çaylak, a.g.e., s.76.

* Sıkıyönetimin uzatılmasının gerekçesi olarak CHP'li milletvekilleri II. Dünya savaşı bitmiş olmasına rağmen savaş sonrası tehlikeli durumun devam ettiğini, komünizm tehlikesinin de devam ettiğini ve mücadele edilmesi gerektiğini, ayrıca olası bir düşman saldırısı karşısında ordunun hazır tutulması gerektiği gibi hususları göstermişlerdir. Mecliste yapılan hararetli tartışmalardan sonra sıkıyönetimin uzatılmasına dair Hükümetin yaptığı teklif oylamaya konulmuş ve neticede 6 ilde İstanbul, Kırklareli Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde 23 Haziran 1947 tarihinden başlamak üzere sıkıyönetimin süresi 6 ay daha uzatıldı. TBMM, TD, D: VIII, C: 5, T.1, 28 Mayıs 1947, s.235,236,244,256.

¹³⁸ Şaika Gedikli Berber, "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP'de 35'ler Vakası", *Akademik Bakış*, C.VI, S. 11, Ankara 2012, s. 143; (Yayın Kurulu, Hasan Ersel, Mete Tunçay vd.), "1947 Maddesi: İnönü Gerilimi Yumuşatıyor", *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960*, C. II. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 118.

¹³⁹ Müstakil Demokratlar Grubu, Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değiller, Ankara 1949, s.17, Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 146.

Ayrıca Bayar, çok partili siyasi hayatın sağlıklı ilerleyebilmesi için yeni bir seçim sistemi getirilmesi, sıkıyönetimin kaldırılması, yıllardır CHP yönetiminde olan Halkevlerini ve radyonun CHP tekelinden çıkarılmasını ve memurların partilere tarafsız davranmaları için iktidarın bir bildiri yayınlamasını istedi. Peker bu istekleri yerine getirilmesi durumunda hükümetin baskı yaptığını kabul etmesi anlamına geleceğinden istekleri yerine getirmedi¹⁴⁰. 14 Haziran’da Peker ve Bayar ile ortak bir görüşme yapmışsa da bundan bir netice alınamadı. İki tarafın da düşüncelerinde bir değişiklik olmadı. Bayar partililer ile görüştüğünü ve baskı altında olduklarının genel bir karar olduğunu ancak İnönü’nün çabalarını takdir ettiklerini ifade etti. İstenilen güven ortamının henüz sağlanamadığı vurguladı¹⁴¹.

Cumhurbaşkanı İnönü, iktidar ve muhalefet partisi temsilcileri ile görüşmeleri sonunda hazırladığı bildiri 11 Temmuz akşamı radyodan bir beyanname olarak yayınladı¹⁴². Beyanname gazetelerde 12 Temmuz’da yayınlandığı için 12 Temmuz Beyannamesi ismini aldı. Bayar da beyanname hakkında; “*DP, üzerindeki baskıyı kaldırmak için yayınlanmıştır*” dedi. Bu beyanname ile Cumhurbaşkanı İnönü’nün her iki partiye de aynı mesafede durduğunu, muhalefetin çalışmalarının garanti altında olacağını ve demokrasi için bu beyannamenin yol gösterici belge olacağını söyledi¹⁴³.

Beyanname, Türk demokrasisi için bir dönüm noktası oldu. 12 Temmuz Beyannamesi ile Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçişi resmîyet kazandı. İnönü, partiler arasında yaşanan gerginleşmelere müdahalede bulunmasaydı DP, muhalefetinin siyasette kalması mümkün olmayabilirdi¹⁴⁴.

Beyannamede Cumhurbaşkanı İnönü, Peker’in başbakan olmasıyla ülkede oluşan gergin ortamın sade bir muhalefet oluşturulmak istendiğini şu sözlerle ifade ederek; “*Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübelerinin muvaffak olamamasını, bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübelere, onların dayanamamış ve bugünkü durumu elde edememiş olmalarında görüyorum*” dedi. Sonrasında ise gelişen

¹⁴⁰ Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1976, s. 98; *Ulus*; 11 Temmuz 1947, s.2.

¹⁴¹ Berber; a.g.m., s. 143; *Vatan*, 12 Temmuz 1947, nr:2201, s.5; Cezmi Eraslan, “Türkiye’de çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.VI., S.22, Ankara, 2014, s.144.

¹⁴² Uran, a.g.e.,s. 380; Yeşil, a.g.e., s. 112.

¹⁴³ Can Dündar ve Bülent Çaplı; *İsmet Paşa*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s.87; Erer; a.g.e., s. 216-217.

¹⁴⁴ Kongar; *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, s.161; Yücel; a.g.e., s. 168.

muhalafetin iktidarı dengelemek için hakemlik görevini üstlenmesine değinerek; “İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben devlet reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm¹⁴⁵” dedi. Bir yıldır yaşanan DP-Peker krizine açıklık getirmekte ve çözüm olarak sunuldu.

DP Genel Başkanı Bayar ise beyanname hakkında şunları söyledi:

“12 Temmuz Beyannamesi bize iki farklı yol göstermektedir:

1. İhtilal yolunu seçmek

2. İstikrarı muhafaza ederek, zaman kaybına rağmen neticeye ulaşmak

Biz 12 Temmuz Beyannamesi ile ikinci yolu tercih ettik. O günlerde Devlet Bakanı bana böyle bir beyanname hazırladığı söylemiş ve bu hususta benim fikrimi almıştı. Metni görmeden bir şey söylemeyeceğimi bildirdim. Metni aldım, arkadaşlarla beraber tetkik ettik, Devlet Başkanına verdiğim cevapta, beyannamenin fiili neticesine intizar edeceğimizi ve bu şekilde Beyannameyi kabul edeceğimizi söyledim.

Bunda Demokrat Partiyi oylama siyaseti olarak görenlerin fikirlerine asla iştirak edemem.

12 Temmuz Beyannamesini reddetmekle ne kazanacaktık? Bunu şimdiye kadar hiç kimse bana izah edememiştir.

Memlekette firkalar arasında bir kardeşlik hissi yaratılması zaten programımızda yazılı idi, biz bu Beyanname ile bu hissin meydana gelmesine sebebiyet verdik. Bize muarız olan bedbahtlar ve sözde bizi muvazaa isnatlarına tabi tutanlar, bu Beyannamenin intişarı ile bizim düşmemizi istedikleri çukura şimdi kendileri düşmüş bulunmaktadır. Biz bir ihtilal yapmak metodunu kullanmadık, vatandaşlar arasında nifak sokmak istemedik, bu memlekette vatan çocuklarını birbirine düşürmek istemedik ve bunu için 12 Temmuz Beyannamesini kabul ettik. Bu hususta aramızdan ayrılanlar kendileri gibi düşünmediğimiz için bize düşmanlık gösteriyorlar. Onların buna hakkı yoktur. Eğer bu düşmanlıklarına devam edeceklerse memlekete hıyanet ediyorlar demektir”¹⁴⁶.

Bayar bu konuşmasıyla 12 Temmuz Beyannamesi hakkındaki partililerin düşüncelerini, 12 Temmuz Beyannamesi ne anlama geldiğini açıkça ortaya koymuş oldu.

Yayınlanan beyannameye basında da yer verildi. Pek çok yazar tarafından gazetelerde değerlendirildi. Hüseyin Cahit Yalçın, CHP irdeme yazısında çok partili sisteme ve tam demokrasiye geçmenin “Bir sihirbaz değneği ile temas neticesinde” birden bire olmayacağını belirterek; “Eğer bir kanun ve ilan ile rejimler değişebilse ve demokrasiler kurulabilseydi dünya yarın cennete dönerdi. Etrafımız boşa

¹⁴⁵ Ahmet Emre Taş; “Demokrat Parti’nin Muhalefetleşebilmesinde Recep Peker Başkanlığı’nın Önemi”, *Türkiye’de Siyasal Muhalefet*, Ed. Ayşegül Komsuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul 2008, s. 145.

¹⁴⁶ *Ulus*; 24 Haziran 1949, nr:10048, s.3; *Zafer*, 24 Haziran 1949, nr:56, s.5.

çıkışmış demokrasilerin mezarlıklarıyla doludur ve onun için muhalefetin ufak tefek kusurlar eksiklikler üzerinde ısrar ile durarak, teferruata boğularak anlaşma kabul etmez inatçı bir hareket hattı takip etmesi demokrasinin ancak zararına olabilir. Böyle bir muamele ancak müfritleri besler ve kuvvetlendirir” dedi. Bununla da sınırlı kalmayıp Falih Rıfkı Atay ve Nihat Erim’in de parti başkanı ve Cumhurbaşkanının farklı kişilerde olması gerektiği fikrini benimseyerek muhalefet gibi düşünmeye başladıklarını beyan ettiler¹⁴⁷.

12 Temmuz Beyannamesi hem iktidar da hem de muhalefetteki düşünce ayrılıklarının daha da kesinleşmesine sebep oldu. CHP’den Recep Peker, Mümtaz Ökmen (Ankara), Cevdet Kerim İncedayı (Sinop), DP’den ise Sadık Aldoğan ve Osman Bölükbaşı beyannameye ilk karşı çıkan isimler arasında yer aldı. İktidar partisinde milletvekilleri sadece beyannameye karşı çıkmakla kalmamış parti içinde Recep Peker’e karşı olanlar da “*Otuz beşler**” ismiyle bir de grup oluşturdu¹⁴⁸.

İktidarın 17 Kasım 1947’de yapılan kurultayında yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi etkisini göstermeye başladı. Otuz beşler ve ılımlılar arasında sert tartışmalar yaşandı. CHP arasında ikilikler çıkması sonucunda Recep Peker 9 Eylül 1947’de başbakanlıktan istifa etti. Peker yerine Trabzon Milletvekili Hasan Saka başbakanlığa getirildi ve 5 Eylül 1947’de yeni hükümeti kurdu¹⁴⁹.

İktidarda bu sorunlar yaşanırken muhalefette de benzer sorunlar baş göstermeye başladı. Bu çalkantılar DP’nin İkinci Büyük Kongresine kadar devam etti ve DP içinde önce Müstakil Demokratlar Grubu (MDG), sonra da Millet Parti’sinin (MP) kurulmasıyla da sonuçlandı¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Nilgün Gürkan; *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.271; Hikmet Bila; CHP 1919-1999, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 1999, s.31.

* CHP’de 35’ler olarak 12 Temmuz Beyannamesine karşı çıkan grup; Ali Fuat Cebesoy, Tahsin Banguoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fahri Kurtuluş, Nihat Erim; Memduh Şevket Esendal İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli, Cavit Oral, Sait Odyak, Muhtar Ertan; Nazif Ergun, Mahmut Nedim Gündüzalp, Sinan Tekelioğlu, Kasım Gülek, Tezer Taşkiran; Celal Sait Siren; Hasan Şükrü Adal, Kasım Ener, Avni Refik Bekman; Muhsin Adli Binal, Şevket Raşit Hatiboğlu, İhsan Hamit Tiğrel, Cevat Dursunoğlu, Sedat Çumralı, Suud Kemal Yetkin, Abdurrahman Melek, Hilmi Hacıoğlu, Osman Ağan; Kamil Kitapçı, Bekir Kaleli, Vehbi Sarıdal; Berber; a.g.m., s.146.

¹⁴⁸ Goloğlu; a.g.e., s.173-174;

¹⁴⁹ Eroğlu, a.g.e., s.62-63; Erer; a.g.e., s.223

¹⁵⁰ Eroğlu; a.g.e., s.62-63; Yücel; a.g.e., s.68.

2.1. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ SONRASINDA DEMOKRAT PARTİ İÇİNDE AYRILIKLARIN KESİNLEŞMESİ

DP, içinde bozgunculuk hareketi; parti içinde değişik sebepler, karalama ve ara bozmak için çıkarılan söylentilerin kökenleri, 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimlerine kadar dayanır. 1946 Milletvekili Genel seçimlerinden beri devam eden partiler arasındaki ilişki çok partili siyasi hayata geçiş için oldukça hassas bir dönem olarak değerlendirilir. Bu dönemde politik sürtüşmeler ve partilerin birbirlerini suçlamaları gibi hadiseler yaşandı¹⁵¹.

12 Temmuz Beyannamesi'nin, DP GİK'nda okunmaya başlamasıyla partilerde ayrışmalar yaşanmaya başladı. İsmet İnönü'nün CHP Genel Başkanı olmaya devam ettiği sürece, DP ile demokrasi oyunu oynayacağı görüşleri ortaya atıldı. DP'li milletvekilleri yayınlanan beyannamenin tek taraflı bir amaç için kullanıldığını ve DP'yi bağlayıcı hiçbir yanı olmadığını söyledi¹⁵².

Cumhurbaşkanı İnönü'nün, yayınladığı bu beyanname ile DP, içinde iki farklı düşünce ortaya çıktı. Müfritler (aşırılar) beyannamenin partinin geleceği için iyi olduğunu ve eğer bildiri kabul edilmezse DP'nin dağılmaktan başka çaresinin kalmadığını kabul etti. Mutediller (ılımlılar) ise İsmet İnönü'nün devlet başkanlığını da parti başkanlığını da bırakmayarak demokrasi üzerinde oynadığına inandılar¹⁵³.

DP içinde parçalanmalar yavaş yavaş başladı ve ilk olarak, İstanbul İl Başkanı Kenan Öner hem parti üyeliğinden hem de İstanbul il başkanlığından istifa etti. Arkasından da Öner'i destekleyen altı DP'li milletvekili HD'na verilerek partiden çıkarıldı. Partiden ihraç edilmelerine sınırlanan milletvekilleri tartışma çıkarmaları sonrasında partiyi parçalamak suçuyla yeniden HD'na verildiler. Bu kişiler partinin önemli isimlerinden; Yusuf Kemal Tengirşek, Emin Sazak, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç ve Hasan Dinçer'di¹⁵⁴.

¹⁵¹ *Aynı Tarihi*; "İçerde Maddesi: Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Celal Bayar Tarafından Okunan Genel İdare Kurulu Raporu", Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s.45; Cemil Koçak; "Siyasi Tarih(1923-1950)",s.145.

¹⁵² Berber; a.g.m., s.144; Tuncay, a.g.t.,s.76.

¹⁵³ Ayhan; a.g.t., s.16; DP'de Müfritler, Sadık Aldoğan, Mustafa Kentli, Mutediller, Adnan Menderes, Fuat Köprülü; Ünal; a.g.e, s.219.

¹⁵⁴ Yaşar; a.g.t., s.506-507; Mithat Sakaroğlu, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Koni, Ahmet Kemal Silivri, Yusuf Kemal Tengirşek, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç partiden çıkarılan milletvekilleri. Şevket Süreyya Aydemir, Enver Ziya Karal vd., "Demokrat Parti", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.II, Kaynak Kitaplar Yayınları, İstanbul 1974, s.495.

DP içinde çıkan husumetler nedeniyle, bazı milletvekillerinin partiden ihraç edilmesi partinin milletvekili sayısında azalma oldu. Partiden ayrılan milletvekilleri müşterek bir sonuca varamadı. Bu anlaşmazlık sonucunda bir grup MDG kurarken, bir kısmı da 20 Temmuz 1948’de MP kurdular. Maraşel Fevzi Çakmak önderliğinde kurulan partiye Enis Akaygen (İstanbul), Mustafa Kentli ve Osman Bölükbaşı da dâhil oldu. DP’ye yönelik eleştirileri ise parti içinde demokrasi kuralları dışına çıkmak ve CHP ile dayanışma içinde muhalefet yapmak yönündeydi. Her iki grubun ortak amaçları; hem DP’ye hem de CHP’ye muhalefet etmektir¹⁵⁵.

3. DEMOKRAT PARTİ İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ (20 HAZİRAN 1949)

3.1. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ ÖNCESİNDE YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

DP’nin İkinci Büyük Kongre günü yaklaştıkça partinin ülke içindeki hızlı teşkilatlanmasından rahatsız olanlar kongrenin kötü geçmesi için gerçeklikle alakası olmayan yayınlar yapmaya başladı. Bunun karşısında DP’liler ise ayaklarına dolanmaya çalışan bu bağlara takılmayarak bildikleri yolda ilerlemeye devam etti. Dönemin gazetelerinde hemen her gün DP ile ilgili haberler çıkmaya başladığı gibi asılsız haberler de yayınlandı. Yine bu şekilde bir haber çıkarılmış ve hemen akabinde Başbakanlık tarafından Anadolu Ajansı aracılığıyla yayınlanan tebliğde çıkarılan asılsız haber resmen yalanlandı. Tebliğ de; “İsmet İnönü’nün gizli başlığı altındaki bir yazıya CHP genel başkanı İnönü, Bayar ve şürekâsına DP’den tasfiye edilmesini istediği adamların isimlerini ihtiva eden bir liste verilmiştir. Bir takım isimler sayılmıştır. Cumhurbaşkanı herhangi bir kimsenin DP’den çıkmak ya da çıkarılması için ne bir gizli- açık liste vermiş ne de herhangi bir konuşma yapılmamıştır. Kudret Gazetesinin yazdığı bu haber tamamen uydurmadır. Aslı yoktur.” şeklinde açıklama yapıldı. Yapılan açıklamada DP adına *Kudret Gazetesi* tarafından yapılan haberin tamamen uydurma olduğu ve dikkate alınmaması gerektiği söylendi. İktidarın muhalefet için böyle bir bildiri yayınlarak muhalefeti koruması birinci kongreden beri büyük uğraşlarla çalışan DP’nin emeklerinin karşılığını alabildiğinin göstergesi oldu¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Taner Timur; Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 119; Şeyhanlıoğlu; a.g.m., s.91.

¹⁵⁶ *Zafer*, 16 Haziran 1949, nr:48, s.1-6; *Vatan* 16 Haziran 1949, nr:2898, s.4.

DP'den ihraç edilen MDG milletvekillerinin MHD'na kendilerini savunacakları tahmin edildi. MDG DP kurucuları aleyhine "*Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildir*" başlıklı bir de broşür hazırladı. MDG broşürde öncelikli olarak 12 Temmuz Beyannamesi'ni eleştirerek bu tarihten sonra yaşanan olumsuz olayların tamamını DP'ye yükledi. MDG hazırladıkları bu broşürleri kongre başlamadan önce delegelere dağıtarak kongrenin havasını bozmak istediler. Parti genel merkezinde kongre için yapılan hazırlıklarla alakalı olarak parti mensupları bu kadar yoğunluk arasında birde MDG'nun halkın karşısında açıklamak için hazırladıkları bu broşürle uğraşmak durumunda kaldı. Broşür, altı kalıp ve toplamda 72 sayfa olarak hazırlandı. Fiyatı elli kuruş olup çok kısa zamanda da satışı başlayacağı duyuruldu. Adı geçen broşürde MDG kendi düşüncelerini oldukça açık bir şekilde ortaya koydu. Broşürde bundan başka DP'lilerin Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Günaltay ile yaptıkları görüşmelerde yer aldı¹⁵⁷.

MDG'nun kongrede bulunanları etkilemek için değindikleri 12 Temmuz Beyannamesine yönelik "*Yapılan ve yapılacak olan her türlü işi bu beyannameye dayanarak parti başkanından beklemek, uğrunda mücadeleyi şeref bildiğimiz ve yıkılmasını arzuladığımız "Şef" sisteminin ihyasından başka bir şey değildi*" şeklinde ifade edildi. Bunun yanında broşür de DP kurucuları için kin ve nefret dolu insanlar olduklarından bahsederek şu açıklamalar yapıldı; "*İhtiraslarını bir türlü yenemeyen kurucular, mücadeleyi mihverinden çıkarmış ve hızını kaybettirmişlerdir. Gayelerine erişebilmek için de tertip ve tezviri mübah görerek bir tasfiye kampanyası açmışlardı. Halkın davaya bağladığı ümidi kendilerine destek yaparak Demokrasi namına, hakka ve hürriyete satır atıyorlardı. Demokrat Parti merkezi bir fesat ocağı haline gelmiştir*" DP merkezi içinde bozulmaların yaşandığı belirtildi. Buna karşılık DP çıkarılmış olan broşürün partiyi ilgilendirmediğini belirterek, broşürü "*Bir Küfürname*" olarak niteledi¹⁵⁸.

DP kongresi öncesinde partiden çıkanlar ve çıkarılanlar, arasındaki ilişkiler güçlenmeye başladı. MP'nin sesi haline gelen *Kudret Gazetesi*, neredeyse her gün MDG ile ilgili haberlere gazete köşesinde fazlaca yer vermeye başladı. Gazete zaman zaman kendisini adalet timsali olarak gösterdiği gibi iktidara ve DP'ye de üslubu bozuk bir şekilde atıflarda bulundu. Böylece MDG hazırladıkları broşürle hem DP'ye

¹⁵⁷ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1949, nr:8927, s.1; *Yeni Sabah*, 16 Haziran 1949, nr:3675, s.5.

¹⁵⁸ *Vatan* 17 Haziran 1949, nr:2899, s. 4; *Yeni Sabah*, 18 Haziran 1949, nr:3677, s.1-5.

zarar vermiş hem de *Kudret Gazetesine* yeni baskı sayısı kazandırmış oldu. Hazırlanan broşürün, Türk siyasi tarihinde uzun süre anılacak bir belge olduğu düşünülmektedir. Nitekim kısa bir süre önce aynı düşünceler etrafında birleşen bu delegelerin şimdi birbirlerinin karşısında yer almaları üzüntü verici bir durumdur¹⁵⁹.

Ankara'ya gelen temsilciler kongre öncesinde yaşanan broşür meselesi ve bununla ilgili söylentilere kulak asmayarak, boş laflardan ibaret olduğunu zaman kaybetmeden kongre için çalışılması gerektiğini söylediler. Kongrede siyasal gelişme ve mantığın hâkim olacağına inanıldı Birinci büyük kongrede siyasal olgunluk kazanan DP'nin, İkinci Büyük Kongrede ise temellerini daha da sağlamlaştırarak emin adımlarla kongreden çıkacağı öngörüldü¹⁶⁰.

3.2. BÜYÜK KONGRE'YE KATILMAK İÇİN DELEGELERİN ANKARA'YA HAREKETİ VE KONGRE ÖNCESİNDE MÜZAKERELER

DP İkinci Büyük Kongresi hazırlıkları tamamlanırken bir yandan da ülkenin her şehriden parti temsilcileri yavaş yavaş Ankara'ya gelmeye başladı. 17 Haziran 1947'de Malatya, Maraş, Yozgat ve Muğla'dan gelen parti delegeleri kalacakları otel ve pansiyonlara yerleştirildi. 18 Haziran'da daha kalabalık bir grup olan Erzincan, Erzurum, Diyarbakır, Mardin ve Siirt delegeleri de şehre geldi. Kongreye katılmak için kafiye şeklinde gelen delegeler olduğu gibi, farklı illerden bireysel olarak gelenlerde oldu. Delegeler için resimli kartlar yaptırılarak, parti merkezinden alabilecekleri duyuruldu. DP için olduğu kadar memleket demokrasisi adına da oldukça önemli olan kongrenin eksiksiz olması için GK'da devamlı toplantı halinde çalışmalarını sürdürdü. GK, Büyük Kongrede okunmak üzere DP'nin son iki senede neler yaptığına ilişkin faaliyet raporunu hazırladı¹⁶¹.

Doğu bölgesinden kongreye katılacak olan delegeler, Kayseri'de mola verip kendi aralarında bir görüşme yaptı. Ege ve Marmara delegeleri ise kongrede, HM'na benzer bir kararın alınması yönünde ortak konuşmalar yaparak, alınacak olan karara henüz kongre başlamamış olmasına rağmen "*Andı Milli*" ismini verdiler. DP'nin Birinci Büyük Kongresinde sevinç içinde kabul edilen, HM'nın uygulanmadığı ileri

¹⁵⁹ *Ulus*, 18 Haziran 1949, nr:10042, s.3; *Akşam* 21 Haziran 1949, nr:11025, s.1-2;

¹⁶⁰ *Zafer*, 18 Haziran 1949, nr:50, s.1-5; *Yeni Sabah*, 18 Haziran 1949, nr:3677, s.1-5.

¹⁶¹ *Zafer*, 17 Haziran 1949, nr:49, s.1-5; *Zafer*, 18 Haziran 1949, nr:50, s.1-5.

sürülerek, iktidarı belirleme yetkisinin sadece millete ait olduğu ifade edildi. Buna rağmen hala seçim güvenliğinin sağlanmadığı da belirtildi¹⁶².

İzmir DP İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın da dâhil olduğu grup Ankara'da yapılacak olan kongreye katılmak için 18 Haziran'da hareket etti. Üstündağ, henüz yola çıkmadan önce bir açıklama yaparak kongre hakkındaki düşüncelerini ifade etti:

“Yurtta demokrasi rejimini kökleştirmek için açılmış olan millet mücadelesi Demokrat Parti kongresinden hızlanarak daha şuurlu ve daha esaslı bir gidişe tabi olacaktır. Kongreye takaddüm eden günlerde karşı partiden gelen muziblikler, elektrikli bir hava yaratmak ve aza sayısı yurtta milyonu geçen Demokrat vatandaşları şüpheye sevk etmek içindir. Hakikatte Demokrat Parti kurulduğu günden beri millete karşı tarihi vazifesini yapmıştır. Genel Başkan ve onun mesai arkadaşları takdire layık bir feragatle daimi çalışmışlardır. Ben, Demokrat Parti'nin İzmir İl Başkanı olarak ortada hiçbir fevkaladelik görmüyorum. Partimiz Türk Milletinden gördüğü büyük alakanın hayranı olarak bundan sonra da vazifesinde daha dikkatli ve gayretli olacaktır. Büyük kongreden aydın neticeler doğacağına kaniim. Partimiz, Türk Milletine arzı hizmet ettiği günden beri aldığı mesafelerden sonra iktidara gene milletin yardımı ile ulaşacaktır ve o zaman milletimize ne kadar layık olduğunu da ispat edecektir”.

Ayrıca açıklamasında MDG'nun amaçlarına ulaşamadığını ve DP günden güne güçlenerek büyüdüğünden de bahsetti¹⁶³.

Kongre arifesinde DP genel merkezinde oldukça hareketli saatler yaşanmaya başladı. Nitekim kongreye katılacak delegelerin büyük bir kısmı Ankara'ya geldi. Ege Bölgesi'nden İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Isparta, Burdur'dan iki yüz kişilik bir kafile tren yolunu kullanırken, kırk kişilik bir grup da hava yolunu kullanarak şehre geldiler. Urfa temsilcileri sekiz kişilik bir grup olarak İl Başkanı Reşit Kemal Timuroğlu önderliğinde uçak vasıtasıyla şehre ulaştı. İç Anadolu'dan Kayseri, Sivas ve Tokat temsilcileri kara yollunu tercih etti. Artvin, Gümüşhane, Bingöl, Kars, Trabzon, Rize, Amasya, Bolu, İstanbul delegeleri ve işçi, köylü, tüccar hemen her sınıftan insan yakalarına takmış oldukları DP amblemi ile başkente geldi. Kongre merkezinde demokrasi ve ülke menfaati için toplanan temsilcilerin coşkuları, birbirlerine sarılmaları yaşadıkları heyecan tarifi mümkün olmayacak şekilde gazete köşelerine yansdı¹⁶⁴.

¹⁶² *Yeni Sabah*, 18 Haziran 1949, nr:3677, s.1-5; *Vatan*, 20 Haziran 1949, nr:2902, s.5.

¹⁶³ *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1949, nr:8928, s.3.

¹⁶⁴ *Zafer*, 19 Haziran 1949, nr:51, s.1-6; *Zafer*, 20 Haziran 1949, nr:52, s.1-6.

Kongreye katılacak olan delegelerin tamamı kongrenin açılış tarihi olan 20 Haziran 1949 gününe kadar Ankara'ya gelerek cadde, sokak ve otelleri doldurdu. DP'li delegelerin yanı sıra kongreye basın üyeleri de davet edilerek; 32 muhabir, 10 baş muhabir, 10 yabancı basın mensubu, Bulgaristan ve Polonya basın ataşesinin de kongreye katılacağı belirtildi¹⁶⁵.

Kongre hazırlıklarının tamamlanması sonrasında kongre gündeminde konuşulacak olan GİK raporu hakkında görüşmeler yapılarak kongre gündemi de belirlendi.

3.3. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİNİN PROGRAMI

GİK tarafından hazırlanan iki yıllık faaliyet raporu yaklaşık 40 sayfa olup siyasi ve idari olarak iki bölümden meydana getirildi. Siyasi bölümde, son iki buçuk yılda yaşananlar detaylı şekilde ele alınarak, DP'nin bunlara karşı tepkisine yer verildi. Toplanacak kongrenin önemini DP tüzük ve programındaki yapılacak olan 1 değişiklikler belirlendi. Bundan başka DP'nin Anayasaya bakışı ve bu konuda yapılması planlanan değişiklikler de ayrı bir bölümde gösterildi. Kongre'de Genel Başkan Celal Bayar tarafından okunulması öngörülen söz konusu faaliyet raporunun bir saatten fazla zaman alacağı düşünüldü¹⁶⁶.

Kongrenin bir bölümünde delegelerin tekliflerine de yer verileceği belirtilerek her temsilcinin en fazla üçer dakika konuşarak taleplerini bildirmeleri istendi. Anayasada bazı düzenlemeler yapılması, çift meclis kurulması, tekelin kaldırılması ve deniz ulaşımında her anlamda kolaylık getirilmesi gibi mevzuların önergeye sunulması beklendi. Ayrıca teklifler arasında sosyal yardım işlerinde iyileştirilme yapılması, işçi haklarının resmiyete dökülerek grev hakkı verilmesi gibi konularında kongre programında yer alması öngörüldü¹⁶⁷.

Kongre öncesinde, kongre başkanlığına kimin seçileceği konusu delegeler arasında konuşuldu. Kongre başkanlığına Ekrem Hayri Üstündağ'ın seçilmesi daha olası görülmekle beraber, ikinci başkanlığa aday olanlar arasında özellikle Sıtkı Yırcalı, DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen ve beraberinde birkaç tane daha adayın

¹⁶⁵ *Zafer*, 20 Haziran 1949, nr:52, s.1-6; *Vatan*, 20 Haziran 1949, nr:2902, s.1.

¹⁶⁶ *Zafer*, 18 Haziran 1949, nr:50, s.1-5; *Yeni Sabah* 18 Haziran 1949, nr:3677, s.5.

¹⁶⁷ *Yeni Sabah*, 20 Haziran 1949, nr:3679, s.1-5; *Ulus*, 18 Haziran 1949, nr:10042, s. 5.

isimleri belirdi. Delegeler arasında yapılan fikir alışverişine bakıldığında seçimlerin hayli heyecanlı olacağı anlaşıldı¹⁶⁸.

Kongre'nin açılışından kapanışına kadar sırası ile uyulacak programı şöyledir; Kongrenin temsilciler ve halkın katılımıyla açılması, Riyaset Divanı Seçimleri, GİK raporunun okunması, Büyük kongrede görüşmelerin yapılması ve bundan sonra kurula uygun şekilde komisyon seçimi ve belgelerin görüşülmesi, Komisyonların seçilmesi, Raporlar üzerinde görüşme yapılması, Önceki yılların ekonomisi ve ileriki yılların bütçe hesabının görüşülmesi, Ehemmiyet sırasına göre, Genel Başkan, GİK ve MHD seçimlerinin yapılması, Program, tüzük, MHD kurulları, dilek komisyonları ile diğer teşkil edilen komisyonların belgelerinin görüşülmesi, Kongre kararı ile gündeme alınan diğer mevzuların görüşülmesi ve Kapanış¹⁶⁹.

DP'nin İkinci Büyük Kongresinden, parti içindeki durumu oldukça belirgin bir şekilde ortaya koyması beklendi. DP'yi destekleyen ve desteklemeyenler, bu kongrede ortaya konularak, MDG ile ilgili sorunların çözümü kavuşturulması beklendi. İkinci kongreden alınması gereken bir başka sonuç, partinin siyasi ve ekonomik yapısına açıklık getirmesidir. DP kurulduğunda ilan ettiği parti programı CHP'nin parti programına benzediği için bu konuda da kongrede DP'ye özgü bir programında belirlenmesi beklendi¹⁷⁰.

3.4. DP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ'NİN BİRİNCİ GÜNÜ (20 HAZİRAN 1949)

DP İkinci Büyük Kongresi planlanan tarihe kadar hazırlıklarını tamamlayarak 20 Haziran 1949'da tüm delegeler parti merkezinde toplandı. Akabinde, Ulus Meydanı'na gelen delegeler tarafından kongre öncesinde Atatürk'ün mozolesi ziyaret edilerek çelenk bırakıldı. Partililerden Ziya Şenses'in yüksek sesle Ulus Meydanı'nda yaptığı konuşmasında; *“Yurdun dört bir yanının hak ve hürriyetlerin teminatı altına alınması, milletin menfaati için Ankara'ya geldik, burada toplandık davamız mühimdir. Büyüktür. Hakiki demokrasiyi tahakkuk edeceğiz. İmanımız vardı hakiki yol hak yoludur ve bu yolda muvaffak olacağız”* ifadelerine yer verdi. Kuvvetli şekilde alkışlandı ve delegeler hep birlikte İstiklal Marşı'nı okudu. Ulus Meydanı'nda

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 20 Haziran 1949, nr:8923, s.3; Akşam, 20 Haziran 1949, nr:11024, s.1.

¹⁶⁹ Zafer, 15 Haziran 1949, nr:47, s.1-2; Vatan, 15 Haziran 1949, nr:2897, s.1-3.

¹⁷⁰ Asım Us, “Demokratların Umumi Kongresini Beklerken...”, *Aydın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s. 64; Zafer, 19 Haziran 1949, nr:51, s.1-6

yapılan bu kısa tören arkasından delegeler hep birlikte kongrenin yapılacağı Sergievi Salonu'na yürüdüler¹⁷¹.

DP, İkinci Büyük Kongresi için delegeler ve basın mensupları saat 10.00'da Sergievi Salonu'na gelerek yerlerini aldılar. Kongre'de 1500 ile 1700 arasında delegenin bulunduğu tahmin edilmekte olup ilk etapta İstiklal Marşı okundu. Ardından Genel Başkan Bayar tarafından yapılan açılış konuşması ile DP'nin İkinci Büyük Kongresi başladı. Bayar açılış konuşmasını yaparken delegeler tarafından "yaşa", "bravo" sesleri yükseldi ve kuvvetli bir şekilde alkışlandı. Temsilciler hep birden ayağa kalktı ve salonda tarihi bir manzaraya imza atıldı. Yaşanılan bu manzara haftalardır MP'nin ve MDG'nun ortaya attıkları ve DP kongresinin kargaşa içinde geçmesi için yaptıklarının boş yere olduğunu gösterdi. Bayar'ın konuşmasından sonra DP Genel Sekreteri Basri Aktaş tarafından yaklaşık bir saat süren delegelerin yoklaması yapıldı. Bayar'ın kongre başkanlığı seçimlerine geçileceğini söylemesi üzerine delegelerin ağızlarından adaylarının isimleri duyulmaya başladı¹⁷².

Kongre salonun da Sıtkı Yırcalı (Balıkesir), Ekrem Hayri Üstündağ, Hulusi Köymen ve Ethem Menderes'in adları öne çıkararak adaylar oylamaya sunuldu. Yapılan oylamada en fazla oyu Üstündağ ve Yırcalı alarak, oyları neredeyse eşit oranda çıktı. El kaldırma usulüne göre yapılan oylamada salonda kalkan elleri saymak çok adil olmamış salonun bir tarafı Yırcalı, bir tarafından da Üstündağ sesleri ve coşkun alkışları yükselmeye başladı. Ancak Yırcalı, Üstündağ adına başkanlıktan çekildiğini açıkladı. Ekrem Hayri Üstündağ kongre başkanlığa seçildikten sonra; *"Memleketin hayatına yeni bir vechе verecek olan kongremize ben Başkan seçtiğinizden dolayı minnet ve şükranlarımı arz ederim. Bu şerefli fakat oldukça güç vazifeyi sizlerin yardımıyla başarmaya çalışacağım. Kongremize başarılar dilerim"* şeklinde kısa bir konuşmada bulundu¹⁷³.

Kongrenin ikinci başkanlığı seçimine Üstündağ'ın idaresinde geçildi. İkinci başkanlık için adaylıklarını koyanların feragat etmesi dolayısıyla Sıtkı Yırcalı ve Erzurum Delegesi Memiş Yazıcıoğlu ikinci başkanlığa getirildi Doğu bölgesinden

¹⁷¹ Zafer, 21 Haziran 1949, nr:53, s.1-6; Yeni Sabah, 20 Haziran 1949, nr:3679, s.5; Mustafa Çufalı, a.g.e.,s.20.

¹⁷² Akşam 21 Haziran 1949, nr:11025, s.1-2; Vatan, 21 Haziran 1949, nr:2903, s.4.

¹⁷³ Zafer, 21 Haziran 1949, nr:53, s.1-6; Cumhuriyet, 20 Haziran 1949, nr:8930, s.3; İnan, a.g.t., s.281

bir delege olan Memiş Yazıcıoğlu "*Yıllardan beri ihmal edilmiş olan kuvvetli Şark; 1946 DP Kızılıрмаğın ilerisine geçemez diyenlerin, aziz bir vatan köşesini "Hasolar, Memolar" memleketi diye adlandıranların eseridir. Vazifemde muvaffak olmaya çalışacağım, hepimize minnet ve şükranlarımı arz ederim arkadaşlarım*" şeklinde bir konuşma yaptı. Ayrıca Doğu bölgesinden bir delegeye kongre ikinci başkanlığı görevi verilmesi o bölge halkının gururlanmalarını sağladı¹⁷⁴.

Trafik kazası geçirmesi dolayısıyla kongreye katılamayan, İstanbul İl Başkanı Abdurrahman Münip Berkan'ın partililere yazdırdığı telgraf İstanbul Delegesi Kazım Yurdakul tarafından kongrede okundu. Telgraf delegeler tarafından alkışlarla karşılandı ve herkes "*Allah şifa versin*" diyerek üzüntülerini belirtti. Daha sonra kongrede bulunan delegeler adına, üzüntülerini dile getirmek için Berkan'a ve ailesine telgraf çekilmeye karar verildi¹⁷⁵.

Bundan sonra Sıtkı Yırcalı'nın çektiği kura usulü ile Divan Kâtipliğine kırk aday arasından on dört kişi seçildi. Kongre de divan kâtipleri belirlendikten sonra. Kongreye saat 13.00'de öğle arası verildi¹⁷⁶.

Kongrenin öğleden sonraki oturumu saat 14.30'da başladı. İlk etapta kongreye gelen başarı telgraflarının bir kısmı okundu. Akabinde *Büyük Kongrede müzakerelerin cereyanı usulüne ait komisyon* seçimine geçildi. Ancak bazı delegeler bu seçimin idare kurulu heyeti raporu okunduktan sonra yapılmasını teklif edince tartışmalar yaşandı. GİK raporunun okunmasına karar verildikten sonra DP delegelerinden biri salonda bulunan basın mensuplarına teşekkür etmeyi önerdi ve başkan tarafından kabul edildi. Kongreden Türk Matbuatına saygı ve selamlarının gönderme kararı alındı. Ancak kongrede böyle bir karar alınırken iki temsilcinin ayağa bile kalkmadan "*Ulus Müstesna*" diye seslenmiş ve bazı delegelerde bu talebe katıldı. *Ulus Gazetesi* bu konuda "*Dünya değer selamlarını bizden esirgemelerini, doğrusu bir siyasi parti kongresi üyeliğiyle pek uyuşur bulmadığımızı söylersek umarız ki bizi affederler*" ifadeleriyle eleştiride bulundu¹⁷⁷.

¹⁷⁴ *Akşam*, 21 Haziran 1949, nr:11025, s.1-2; *Cumhuriyet* 21 Haziran 1949, nr:8931, s.4;

¹⁷⁵ *Akşam*, 21 Haziran 1949, nr:11025, s.1-2; *Zafer*, 21 Haziran 1949, nr:53, s.6

¹⁷⁶ *Yeni Sabah*, 21 Haziran 1949, nr:3680, s.5; Bu isimler; Kemal Türkmen, Dağıstan Biner, Abbas Sayak, Sabri Çobanoğlu, Elvan Kaman, Hüseyin Göröl, Ömer Yüksel, Hüseyin Binkaya, Mithat Perin Celal Kaya, Hüseyin Gökçen, Arif Çınar, Nazlı Tektas, Sezai Eray. *Ulus*, 21 Haziran 1949, nr:10045, s.5.

¹⁷⁷ *Ulus*, 21 Haziran 1949, nr:10045, s.5; *Zafer*, 21 Haziran 1949, nr:53, s.6

DP, GİK raporu kongre öncesinde basılarak salona giren delegelere de dağıtıldı. 47 sayfa olarak hazırlanan raporun ilk 16 sayfalık kısmında partinin siyasi çalışmalarına ayrılarak zaman içinde partide meydana gelen sarsıntılardan bahsedilmiş ve en son bölüm de belgelere yer verildi. Demokrasi tarihi açısından önem arz eden bu belgeler arasında DP'den çıkarılan, parti üyesi gibi görünerek gizli faaliyetlerde bulunanlar hakkındaki kararlar, mektuplar, beyanname ve beyanatlar yer aldı¹⁷⁸.

Bayar'ın okuduğu GİK raporu ara ara kongrenin heyecanlı atmosferine kapılanlar tarafından alkışlarla kesintiye uğradı. Raporda parti programı değişikliği, Anayasa düzenlemesi, seçim kanunu, tüzük ve partinin önceki senelere ait hesapları ile gelecek senelere ait bütçesi gibi konular da mevcuttu. Anayasa değişikliği ile ilgili madde de şu ifadeler yer alıyordu: *“Anayasa gibi devletin esas bünyesini tesbit eden ve sık sık tâdilleremeruz kalarak milli bünyenin istikrarını bozmaması zaruri olan bir kanunun tâdil ve tanzimi, kolaylıkla takdir edileceği vechile, normal şartlar altında ve muayyen şekillere riayet edilerek yapılmak icap eder. Hâlbuki memleketimizin bugünkü siyasi durumu, böyle bir vaziyet arz etmekten çok uzak bulunuyor. İktidarla mücadeleimiz, henüz demokratik şartlar altında cereyan eden normal bir parti mücadelesi değil, mevcut Anayasa hükümlerinin kemaliyle tatbikini hedef tutan bir hürriyet mücadelesidir. İşte istikbal için kalpler de haklı endişeler uyandıran böyle bir vaziyette, acil ve zaruri hiçbir sebep yokken, güya bugünkü siyasi buhranın esası Anayasadan imiş gibi onun üzerinde tâdillere kalkışmak, vaziyeti ıslah etmek şöyle dursun, bilâkis daha ziyade karıştırarak...”* Bu ifadelerle dayanarak DP, GİK Anayasa değişikliği ile alakalı görüşü beyan edildi¹⁷⁹.

Bayar, GİK raporunu okurken kongre büyük heyecanlara da sahne oldu. Raporun MDG ve MP'lileri ilgilendiren bölümleri okunurken aynı zamanda MDG'nun partiden ihracına da karar verildi. Kongrede meydana gelen bu durumdan açıkça anlaşılmaktadır ki DP, kendi içinde yaşamış oldukları anlaşmazlıkları geride bırakarak istikrarlı bir şekilde yola devam etme amacını taşıdığını gösterdi¹⁸⁰.

Bayar, GİK raporunu okuduktan sonra idare heyeti raporunu da okudu. Bundan sonra Kütahya Milletvekili İhsan Şerif Özgen tarafından iki senelik mali

¹⁷⁸ *Ulus*, 21 Haziran 1949, nr:10045, s.5; *Yeni Sabah*, 21 Haziran 1949, nr:3680, s.1-5.

¹⁷⁹ *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1949, nr:8931, s.4; *Vatan*, 21 Haziran 1949, nr:2903, s.4; İnan, a.g.t., s.282.

¹⁸⁰ Cihad Baban, “ İçerde Maddesi: Demokrat Parti'nin İkinci Büyük Kongresi”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s.78; *Zafer*, 21 Haziran 1949, nr:53, s.1-6;

raporun okunmasının ardından DP kurucu üyesi Refik Şevket İnce tarafından umumi idare heyetinin müzakere usulü hakkındaki tavrı okundu. Söz konusu tavrı üzerinde yapılan görüşmelerden sonra kongrenin birinci günü saat 19.30 da kapandı¹⁸¹.

3.5. DP BÜYÜK KONGRESİNİN İKİNCİ GÜNÜ (21 HAZİRAN 1949)

DP, Kongresinin ikinci günü sabah saat 9.00'da Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığında çalışmalara başladı. Ancak Kongre görüşmelerinin nasıl bir yöntem izleyeceğini içeren komisyon raporunun gecikmesinden dolayı bir önceki gün kongrede okunan ve yarım kalan tebrik telgraflarının okunmasına devam edildi. Tebrik telgraflarının okunmasının ardından söz alan bir delege komisyon raporunun daha gelmediğini ve bunun yerine GİK raporunun incelenmesi teklifinde bulundu. Teklif kabul edilmedi ve raporun beklenilmesine devam edildi. Bayar da görüşmelerin devam etmesi önerisinde bulunmuşsa da kabul edilmedi. Geciken komisyon raporundan dolayı kongreye saat 11.30'da öğle arası verildi¹⁸².

Öğleden sonraki celse saat 13.30'da Sıtkı Yırcalı başkanlığında toplandı. Beklenen komisyon raporu geldi. Buna göre; kongrenin toplanma ve Başkanlık Divanının seçilme merasimi, komisyonların nasıl seçilecekleri ve nasıl çalışacakları gibi maddeler üzerinde görüşmeler başladı. Neticede hazırlanmış olan komisyon raporunda yer alan bazı maddelerde değişiklikler yapılmakla birlikte kongrenin onayına sunulurken kabul edildi¹⁸³. Bu şekilde öğleden sonraki birinci celse saat 15.40'da kapandı.

Saat 16.00'da öğleden sonraki ikinci oturumda kabul edilen komisyon raporuna göre;

- Program
- Tüzük
- Hesap ve Bütçe
- Merkez Haysiyet Divanı vuku bulan itirazlara tetkik
- İstekler

¹⁸¹ *Ulus*, 21 Haziran 1949, nr:10045, s.5.; *Vatan*, 21 Haziran 1949, nr:2903, s.4.

¹⁸² *Yeni Sabah*, 22 Haziran 1949, nr:3681, s.1-5; *Vatan*, 22 Haziran 1949, nr:2904, s.1.

¹⁸³ *Yeni Sabah*, 22 Haziran 1949, nr:3681, s.1; *Ulus*, 22 Haziran 1949, nr:10046, s.3.

- Ana davalar komisyonları her ilden birer üye seçilerek oluşturuldu¹⁸⁴.

Komisyonlar belirlendikten sonra, Bayar tarafından okunan GİK raporu hakkındaki görüşmelere geçildi. Kongrede bu rapor hakkında söz almak isteyen çok fazla delege olduğu için konuşmacılara beş dakikalık bir süre verildi. Söz alan delegeler GİK raporu hazırlaması dolayısıyla teşekkürlerini bildirmekle birlikte raporun eksik yanlarının da olduğunu belirterek eleştirilerde bulundu¹⁸⁵.

GİK raporu hakkında ilk sözü İstanbul Delegatesi Hüsni Gülçür alarak; kongre raporunun muvaffak bir eser olduğunu belirttiikten sonra konuşmasında DP'den ayrılanlar için *"Bunlar saflarımızdan ayrılmakla bir daha iadei itibar etmemek üzere iflas etmişlerdir"* ifadelerine yer vererek GİK'na teşekkürlerini sundu. Yine İstanbul Delegelerinden Alaeddin Nasuhoğlu konuşmasında raporun, parti saflarını terk edenlere karşı bir savunma şeklinde yazılmasını eleştirerek ülkenin başlıca meselesinin görmezden gelinmesi ve partinin mali durumunun ele alınmadığını belirtti. Daha sonra söz alan Balıkesir delegeesi Sıtkı Yırcalı; *"Genel Kurul raporunda antidemokratik kanunlar değiştirilmez, yeni seçim kanunu kabul edilmez, durum yine 21 Temmuz tarihinde olduğu gibi, tecelli ederse vaziyet ne olacaktır. DP bu durum karşısında nasıl cephe alacaktır?"* sorusu üzerinde durarak cevap niteliğinde *"Milli Teminat andına karar vermektir"* dedi. Yırcalı konuşmasını; *"Seçim hürriyetine karşı yapılacak hareketleri Milli suç addediyoruz. İktidardakilerin keyfi hareketlerini kanuni saymağa imkân yoktur. Seçim hürriyeti milli teminat altına alınacaktır ve bu halde takip edilecek hattıhareket Genel İdare Kurulu'na bırakılmalıdır"* sözleriyle bitirdi. İstanbul Delegatesi Kazım Yurdakul GİK raporunun *"Beş dakikada tenkidine imkân olmadığını"* belirterek konuşmasına başladı. GİK raporunda da yer alan 12 Temmuz Beyannamesi hakkında *"12 Temmuz Beyannamesi, ödenmemiş bir borçtur. Bu beyannamenin metnini alalım. Sembolik olarak burada yakalım. Hükmünün kalmadığını ilan edelim"* şeklinde eleştiride bulundu. Çanakkale İl Başkanı Süreyya Erdik de GİK raporunun tarihi bir belge niteliğinde olduğunu belirterek *"İmanımız o kadar keskinleştirmiştir ki, Türk Milleti çok yakın zamanda hürriyetine ve saadetine kavuşacaktır"* dedi¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Akşam, 22 Haziran 1949, nr:11026, s.1-2; Cumhuriyet, 22 Haziran 1949, s.3.

¹⁸⁵ Akşam, 22 Haziran 1949, nr:11026, s.1-2; Zafer, 22 Haziran 1949, nr:54, s.1-6; İnan, a.g.t, s.282.

¹⁸⁶ Yeni Sabah, 22 Haziran 1949, nr:3681, s.1-5; Cumhuriyet, 22 Haziran 1949, s.3.

Kongrede konuşma yapan DP Manisa Delegatesi Ümmü Bala gündelik giyinimiyle kongreye renk katarak dikkatleri üzerine çekti. Kongreye katılan korkusuz ve vatansever insanların toplantısına katılmaktan gurur duyduğunu kendi şivesi ile anlattıktan sonra DP'ye neden girdiğini açıkladı. Bala Konuşmasında; " *Beni genel kurula seçin. Gerekliyse sırtıma silahı da takacağım...*" ifadesiyle DP GK'unda bulunmak istediğini belirtti. Konuşmasını " *Seçim kanunu bir an evvel gelsin; millet, bunu istiyor, bende bunu istiyorum*" sözleriyle tamamladı¹⁸⁷.

Kongre de GİK raporu hakkında yapılan görüşmelerde yaklaşık ikiyüzden fazla delege söz aldıktan sonra saat 19:30'da kongreye son verildi¹⁸⁸.

3.6. DP KONGRESİNİN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ (22 HAZİRAN 1949)

DP, Kongresinin üçüncü günü sabah saat 8.30'da Memiş Yazıcı başkanlığında çalışmalarına başladı. Delegeler, Bayar, tarafından okunan GİK raporu üzerindeki konuşmalarına devam etti. DP, Yozgat Delegatesi Cengiz Başaran " *Asıl milli davanın kavgalar arasında kaybolduğunu, DP Meclis grubunun iyi çalışmadığını*" söyledi. Ayrıca anayasaya aykırı kanunların çıkarıldığını ifade etti. İzmir Delegatesi Osman Kapani raporda CHP ile ilgili " *Halk Partisi içinde bazı dürüst arkadaşlar vardır*" ibaresini ele alarak buna katılmadığını belirterek " *Eğer Halk Partisi kadrolarında iyi niyetli insanlar varsa, nasıl olurda milletin bu haline seyirci kalırlar*" ifadeleriyle CHP'yi eleştirdi. Ankara'da çıkarılan *Kudret Gazetesi* DP kurucularına yönelik saldırılarına devam etti. Ancak bu DP delegelerin birbirlerine daha çok yakınlaşmalarını sağladı¹⁸⁹.

Delegeler ayrı ayrı konuşmalar yaparak GİK raporu hakkında bir takım eleştiriler de bulundu. Genel olarak bakıldığında; raporda mali, zirai, iktisadi konularda eksiklik olduğu, gelecek seçimde neler yapılması gerektiğine dair bir husustan bahsedilmemesi, HM'nin tahakkuk etmediği, DP'nin vermiş olduğu mücadeleyi yeterince yansıtmadığı eleştirilerinde bulunuldu. Ayrıca raporda aşırı sağ ve sol gruplarla nasıl mücadele edilmesine dair hususların belirtilmemesi, partiden çıkarılanlara fazlaca yer verilmesi, iktidar partisinin baskılarının devam ettiğinin belirtilmiş olmasına rağmen bu konuda örneklere yer verilmemesi, işçi meselesine

¹⁸⁷ *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1949, nr:8932, s.4; *Vatan*, 22 Haziran 1949, nr:2904, s.5.

¹⁸⁸ *Zafer*, 22 Haziran 1949, nr:54, s.6; *Yeni Sabah*, 22 Haziran 1949, nr:3681, s.5

¹⁸⁹ *Akşam*, 23 Haziran 1949, nr:11027, s.1-2; *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1949, nr:8933, s1.

değnilmemesi, raporda geçen bütün davaların genel politika çerçevesinde değerlendirilmesi, DP'li delegeler tarafından raporun eksik görülen ve eleştirilen noktalar arasındaydı¹⁹⁰.

Kongre'ye saat 12.00'de ara verilerek önceden planlanmış olduğu gibi DP'li delegeler tarafından Atatürk'ün mozolesi ziyaret edilerek çelenk bırakıldı. Öğleden sonraki oturum saat 14.00'de Sıtkı Yırcalı başkanlığında toplanarak çalışmalarına devam etti. Okunması istenen birçok teklif zaman alacağı nedeniyle, Riyaset Divanı tarafından komisyonlara havale edilmesi kararı verildi. Sonrasında GİK raporu hakkında konuşulmaya devam edildi¹⁹¹.

Rapor hakkında eleştirilere öğleden sonrada devam edildi. Özellikle Eskişehir, İstanbul, İzmir, Ankara, Yozgat, Bursa, Hataylı delegeleri tarafından yapıldı. Henüz asıl konuşulması gereken meselelere yer verilmediği söylentileri başladı. GİK'in aldığı kararların raporda açıkça belirtilmemesi dolayısıyla bazı delegeler iki gündür kongrenin bir miting havasında geçtiği eleştirisinde bulundu. DP'li delegeler GİK raporunda yer bulamayan ancak ülke adına kayda değer konuların burada konuşulacağını ifade ettiler¹⁹².

Kongre'de zaman zaman delegeler rapor hakkında konuşurken iktidar partisini de eleştirmekten geri durmadı. Aydın Delegatesi Ahmet Ünsal "*Dış politika da iktidar partisini aciz içinde görüyoruz... İktidar Rusya'ya karşı, Şimal âlemine karşı açık, kati cephe almış görünmüyor...*" ifadesiyle dış politikada CHP'nin yetersiz olduğunu belirtti. Seyhan Delegatesinden Reşat Güçlü konuşmasında "*Memlekette irtica vardır ve bunun tek sebebi CHP'dir. Elimde vesikaları vardır.*" sözlerine yer verdi. Yine delegeler 12 Temmuz Beyannamesi'ne riayet edilmediği, baskıların devam ettiği, iktidarın verdiği sözleri tutmadığı, parti başkanlığı ve devlet başkanlığının ayrılması lazım geldiği gibi konular kongrede dile getirildi¹⁹³.

Kongre'de yapılan uzun konuşmaların akabinde on dakika ara verildi. Ardından DP genel merkezi tarafından şehre gelen Zonguldak, Kastamonu, Gümüşhane, Bolu, Kars ve Çankırı delegeleri için bir ziyafet verilmesi

¹⁹⁰ *Yeni Sabah*, 23 Haziran 1949, nr:3682, s.5; *Zafer*, 23 Haziran 1949, nr:55, s.2.

¹⁹¹ *Vatan* 23 Haziran nr:2905, s.5; *Ulus*, 23 Haziran 1949, nr:10047, s.3.

¹⁹² *Akşam*, 23 Haziran 1949, nr:11027, s.1-2; *Vatan* 23 Haziran nr:2905, s.5

¹⁹³ *Ulus*, 23 Haziran 1949, nr:10047, s.5; *Zafer*, 23 Haziran 1949, nr:55, s.6.

düşünülyordu ancak bundan vazgeçilerek ziyafete ayrılan paranın seçimlerde kullanılması takrirleri kabul edilerek oturuma saat 20.00’de oturuma son verildi ¹⁹⁴.

3.7. DP KONGRESİNİN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ (23 HAZİRAN 1949)

DP, Kongresi’nin dördüncü günü saat 9.00’da Sıtkı Yırcalı başkanlığında toplandı. GİK raporu hakkında konuşamayan bazı vilayet delegelerine de söz hakkı verildi. Yine raporda bahsedilmeyen konular, raporda gereğinden fazla yer alan hususlar, raporun zayıf tarafları delegeler tarafından eleştirildi. Saat 11.10’a kadar delegeler rapor hakkında konuşmasını sürdürdü. Kongre’de toplamda 177 delege bu konu hakkında konuşarak eleştirileri de bulundu. Kongreye öğle arası verilmesi düşünülürken Bayar eleştirilere cevap vermek üzere söz istedi ¹⁹⁵.

DP’li delegelerin 12 Temmuz Beyannamesi yönelik eleştirilerine Bayar; *"Ben öyle sanıyorum ki artık 12 Temmuz Beyannamesi hakkında yeni bir şey söylemek suretiyle birbirimizi ikna etmeğe çalışmak beyhude bir külfet haline gelmiştir"* diyerek bu konu hakkında şu cevabı verdi: *"Vazife devremiz için en çok söz konusu olan şey, 12 Temmuz beyannamesidir. Bu beyanname neşrolunduğu andan itibaren beyanatımızla, nutuklarla fikirlerimizi kanaatlerimizi her zaman için arz ettik. Atık bunun üzerine yeni bir şey söylemekle birbirimizi ikna etmeğe çalışmak beyhude bir külfet haline gelmiştir. Çünkü artık, herkes bu beyanname hakkında müspet veya menfi bir kanaate varmıştır. Şimdi burada son defa olarak tekrar temas ihtiyacını duymaktayım. 12 Temmuz Beyannamesi, 21 Temmuz seçimini yapan iktidarın millete karşı aldığı tavrı hareketin ve baskının (aksülamelidir). 21 Temmuz seçimindeki hareketlerin ve ondan sonra Recep Peker hükümetinin (tethiş ve tazyik) politikasının yürüyemeyeceğine dair olan kanaatin ifadesidir"* ¹⁹⁶.

HM’nın gerçekleşmediğini ve nedenini de iktidarın Makyavelist politikasına bağlayan delegelerin eleştirilerine; *"Ben size hükümetin siyasetini burada methedecek değilim. Fakat şunu katıyetle ifade edebilirim ki, meclis grubumuzda çıkan ihtilaf, Hürriyet Misakının arzu ettiğimiz şekilde tahakkukuna sureti kat’iyede mani olmuştur. İktidar kendiliğinden başkasına devredilmez. Kuvvetli mütesanit olduğumuz müddetçe karşımızdakiler o tesanütün tesiri altında kalarak, bize daha doğrusu millete hakkımızı*

¹⁹⁴ Cumhuriyet, 23 Haziran 1949, nr:8933, s.4; Ulus 23 Haziran 1949, nr:10047 s.5.

¹⁹⁵ Yeni Sabah, 24 Haziran 1949, nr:3683, s.1; Cumhuriyet, 24 Haziran 1949, nr:8934, s.1.

¹⁹⁶ Zafer, 24 Haziran 1949, nr:56, s.6; Ulus 24 Haziran nr:10048, s.3; Eroğul, a.g.e., s.76.

vermeye mecbur olacaktır. Maksadını unutan “sensin, benim” kavgasına düşen bir heyete kim itibar eder?” sözleriyle bir açıklamada bulundu¹⁹⁷.

Bayar konuşmasında devamla; laiklik konusuna değinerek, “Türk milleti Müslümandır. Allah’ına Müslüman olarak inanır. Dini tedrisatı tamamen ilmi bir zaviyeden görürüz. Tanzimat’tan beri devam eden bütün din ve mezhep hürriyetlerine saygı gösteriyoruz. Biz dinin siyasete alet edilme parti ve zümre menfaatlerine alet edilmesine asla taraftar değiliz. Bu memleket için zararlı olduğu gibi bizzat dine de hüremetsizliktir. İrtica başka dindarlık başkadır. Memlekette irtica yoktur. Ancak irticaa doğru giden yolları fikirleri önleyemezsek memlekete zarar vermiş oluruz...” ifadelerini kullanarak memlekette irtica olduğu konusunda yapılan eleştirilere cevap verdi¹⁹⁸.

Bayar, yaklaşık bir saat süren konuşmasında “dış politika”, “mali”, “aşırı sağ ve sol cereyanlar” ve diğer konular hakkındaki eleştirilere de cevap vererek konuşmasını sonlandırdı. Bayar’ın konuşmasından sonra kongrede ki gergin hava yumuşadı. İstanbul Delegatesi Ali İhsan Sabis’in raporun oylamaya sunulması teklifi üzerine GİK raporu oylamaya sunularak kabul edildi. Bayar’ın konuşmasının radyoda da yayınlanması bazı delegelerce teklif edilse de kabul edilmedi. Ancak bunun yerine bazı delegeler tarafından konuşmasının kitaplaştırılması yönündeki teklifi kabul edilerek oturuma öğle arası verildi¹⁹⁹.

Kongre'nin öğleden sonra 15.00’te başlayan oturumunda ilk etapta dilek komisyonundan gelen rapor okundu; Bu dileklerden bazıları şunlardır:

- Partiye girme yaşının 18 olarak kabulü
- Vergi borcundan dolayı hapis cezasının kaldırılması
- Antidemokratik kanunların kaldırılması
- Halkevlerinin milletin ortak malı olarak kullanılması
- Adaletli vergi uygulaması yapılması ve alınan vergilerin indirilmesi
- Halkevlerine farklı yerlerden maddi yardım yapılmasının engellenmesi
- Köy okullarının hükümet eliyle yapılması

¹⁹⁷ Cumhuriyet, 24 Haziran 1949, nr:8934, s.4; Vatan 24 Haziran 1949, nr:2906, s.3.

¹⁹⁸ Akşam, 24 Haziran 1949, nr:11028, s.1-2; Ulus 24 Haziran nr:10048, s.3

¹⁹⁹ Vatan, 24 Haziran, 1949, nr:2906, s.4; Yeni Sabah, 24 Haziran1949, nr:3683, s.5;

- İki veya daha fazla evlilikten meydana gelen çocukların nüfusa geçirilmesi
- İki tarafın karşılıklı kabul etmeleriyle boşanmanın gerçekleştirilebilmesi
- Ziraat Bankası tarafından çiftçiye politik faaliyetlerden bağımsız destek verilmesi, toprak kanununda halkın mülkiyet hakkını koruyacak biçimde değişiklik ve en başta hükümet elindeki arazinin dağıtılması

- Köylünün ürettiklerine herhangi bir zarar gelirse ve bunu kimin yaptığı da tespit edilemezse hasarın dernek tarafından ödenmesi

- Demokrat Bankası planının hayata geçirilmesi

Parti programı ile ilgili olarak;

-Devletçiliğin sınırlandırılması, kişinin yapamayacağı işlerin devlet tarafından yapılması fikrasının kaldırılması

-Halkın, devlet sermayesi ile kurulan müesseseler hissesine %75 ile katılımı

-Milletvekili sayısının azaltılması

Raporda geçen dileklerin yeni seçilecek olan GİK'na havale edilerek mümkün mertebe gerçekleştirilmesine gayret edileceği belirtildi. Dilekler bölümünün son bulmasıyla çeşitli konulardaki diğer takrirler görüşüldü²⁰⁰.

Kongrede görüşmeler devam ederken kongre başkanı Yırcalı, DP İstanbul İl Başkanı Prof. Abdurrahman Münip Berkan'ın vefat haberini kongrede bulunan delegelere ilettili. Berkan'ın haberini üzüntüyle karşılayan delegeler, beş dakika saygı duruşundan sonra kongre adına beş kişilik bir heyetin cenazede bulunması teklifi yapılarak kabul edildi²⁰¹.

Kongrede, komisyon raporlarının gelmemesine rağmen tartışmalar içinde GİK seçimlerinin yapılması kararı alındı. Daha sonra MHD'nın kararlarına yapılan itirazları inceleyen komisyonun raporu kabul edilerek kongreye son verildi²⁰².

²⁰⁰ *Yeni Sabah*, 24 Haziran 1949, nr:3683, s.5; *Zafer*, 24 Haziran 1949, nr:56, s.6.

²⁰¹ *Vatan*, 24 Haziran 1949, nr:2906, s. 1; *Ulus* 24 Haziran 1949, nr:10048, s.3.

²⁰² *Yeni Sabah*, 24 Haziran 1949, nr:3683; *Zafer*, 24 Haziran 1949, nr:56, s.6.

3.8. DP KONGRESİNİN BEŞİNCİ GÜNÜ (24 HAZİRAN 1949)

DP kongresinin beşinci günü sabah erken saatte Sıtkı Yırcalı başkanlığında toplandı. Kongre bazı önergelerin okunmasıyla başladı. Kongrede alınan kararların, Devlet Başkanlığı'na, TBMM Başkanlığına ve Başbakanlığa gönderilmesi teklifi yapılmışsa da "*Luzümsuzdur, ne Faydası var Ne bekliyoruz?*" ifadeleri kullanılarak önerge reddedildi. Daha sonra tüzüğün seçimler hakkındaki maddesinde değişiklik yapan komisyon raporu okundu. Rapora göre; kongrede bir başkan ve 14 kişiden oluşan Genel İdare Heyete, 11 kişilik YHD ve 7 kişilik MHD seçileceği bildirildi. YHD'nında önceden 9 kişi olan üye sayısı 7'ye indirilerek bir değişiklik yapıldı. Kongre'de yapılan tartışmalardan sonra komisyon raporu aynen kabul edildi²⁰³.

Kongrede hesap ve bütçe komisyonu raporlarıda görüşülerek kabul edildi. Ardından MHD kararlarını inceleyen komisyonun raporu kongrede okunarak Ahmet Tahtakılıç grubu haricindeki milletvekillerinin ihraç kararları onaylandı. Ahmet Kemal Silivrili (İstanbul), Ali Rıza Kırsever(Çanakkale) Behçet Gökçen(Çanakkale), Asım Gürsu(Muğla), Ahmet Ali Çınar(Burdur), Mehmet Ökdem, Bahaeddin Öğütmen ve Fethi Erimçağ (Edirne), Mehmet Aşkar, Şahin Lâçin (Afyon), Haydar Aslan(İçel) haklarında İhraç kararları uygulanan milletvekilleridir. Daha sonrasında rapor kongreye sunularak kabul edildi²⁰⁴.

Kongre'nin havası gerginleşmeye başladı. Kongrenin dördüncü gününde yaşanan olumsuz hadise de bu gerginlikte etkili oldu. *Ulus Gazetesi*'nin foto muhabiri Hilmi Şahenk kongrede delegeler azaldığı için boş sandalyelerin bir fotoğrafını çekti. Bunun üzerine DP İzmir Delegesi Şeref Balkanlı ve bazı delegeler tarafından darp edildiği iddia edildi. *Ulus Gazetesi*'nin açıklaması; "*Muhabirimizin tek yaptığı şey görevini yapmak, kongre salonundan birkaç fotoğraf çekmesidir*" şeklinde oldu.

²⁰³ Tan, 25 Haziran 1949, nr:189, s.1; Zafer, 25 Haziran 1949, nr:57, s.1.

²⁰⁴ Akşam, 25 Haziran 1949, nr:11029, s.1-2; Zafer, 25 Haziran 1949, nr:57, s.2; Partiden ihraç edilenler için; 12 Temmuz beyannameyi sonrası muhalefetin beklediği anti demokratik kanunların tam olarak ortadan kaldırılmaması ve muhalefetin beklediği demokrasi havasının sağlanmaması, ayrıca DP kurucularının CHP ile olan temaslarının bazı milletvekillerince iktidara kendilerini satmaları şeklinde görülmesi DP içinde bir parçalanma meydana getirdi. Bu ayrışma 1949 yılı Ocak ayında toplanan İstanbul il kongresinde yaşanan tartışmalar ve GİK seçimlerinde meydana gelen hadiseler sonucu meclis grubu ve GİK arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve en nihayetinde Şubat ayı sonunda Bayar'ın grup başkanlığından istifa kararı aldı. Mart ayında ise partiden tasfiyeler yapılmaya başladı. İlk etapta beş milletvekilinin ihraçı sonrasında GİK'dan altı kişi ihraç edilen milletvekilleri ile aynı düşüncede olduklarını belirtip GİK'den istifa etti. Genel merkez ise GİK'den istifa edenleri partiden ihraç etti. 20 Haziran 1949'da Ankara'da toplanan İkinci Büyük Kongre de, partiden ihraç edilip GİK üyesi olanların yerine, yeni GİK da üye olmak üzere Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen, Üzeyir Avunduk, Nuri Özsan, Kâmil Gündeş, Kemal Özçoban seçildi. Eroğul, a.g.e., s.62,63,65,66,75,77.

DP Riyaset Divanı hadisenin tamamen yanlış anlatılarak DP aleyhine propaganda olarak kullanılmaya çalışıldığını, kongrenin basın mensupları huzurunda yapıldığını ve olayın şahidi olan *Cumhuriyet Gazetesi*'nin Ankara sorumlusu Mekki Said Esen'den bu hususta kongrede açıklama yapması istendi. Esen "*DP İkinci Büyük Kongresinde, yerli, yabancı basın mensuplarına Kudret, Ulus ve Tan Ajansı muhabirlerine fevkalade hüsnü kabul gösterildi. Böyle bir hadise görmedik dışarıda şahsi bir münakaşa neticesi vuku bulan hadisenin kongreye mal edilmesinden üzüntü duyuyoruz*" açıklamasını yaptı. *Kudret Gazetesi* muhabiri Dündar Arcayürek'te bu konu hakkında "*yumruk, tekme*" gibi bir darp işinin olmadığını söyledi ²⁰⁵.

Kongreye saat 12.00'de öğle tatili verildi. Öğleden sonra saat 15.00'te Sıtkı Yırcalı başkanlığında kongreye devam edildi. Hayri Ekrem Üstündağ'ın seçim yapılacağını söylemesi üzerine seçim kâğıtları dağıtıldı. Yırcalı, seçim kâğıtlarının bir tarafına idare heyetine seçileceklerin isimlerini, diğer tarafına ise HD seçilecek kişilerin adlarının yazılmasını istedi. Ancak bu duruma itiraz edilerek ilk etapta GİK seçimlerine, sonrasında ise HD seçilmesi kararlaştırıldı ²⁰⁶.

DP delegelerinin kongrenin ilk gününden beri bekledikleri GİK seçimlerine geçildi. İllerin isimleri okunarak delegeler gruplar halinde oylarını kullandı. Arkasından Yırcalı; "*Şimdi içeride yalnız her vilayetten bir delegeden ibaret olan tasnif komisyonu olacak. Diğer delegeler lütfen derhal salonu terk etsinler*" delegeler bu durumu hoş karşılamasalar da salondan ayrıldılar. Nitekim DP öteden beri "*gizli oy açık tasnif*" usulünü benimsedi. Her ilden delegenin katılımıyla oluşturulan 80 kişilik seçim komisyonu seçimlerin tasnifine başladı. Böylece kongre günlük çalışmasını tamamlayarak kapandı. Ancak tasnif işi gece boyunca devam etti. Alınan sonuçlara göre; DP Genel Başkanı olarak yine Celal Bayar seçildi. Diğer üyeler ise Adnan Menderes, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Fuad Köprülü, Refik Koraltan, Samed Ağaoğlu, Sıtkı Yırcalı, Refik Şevket İnce, Hulusi Köymen, Üzeyr Avunduk, İhsan Şerif Özgen, Nuri Özsan (Muğla), Celal Ramazanoğlu (İçel), Kamil Gündeş(Kayseri), Kemal Özçoban(Afyon)olmak üzere yeni GİK oluşturuldu ²⁰⁷.

²⁰⁵ *Ulus* 24 Haziran 1949, nr:10049, s.3; *Zafer*, 25 Haziran 1949, nr:57, s.6; *Tan*, 25 Haziran 1949, nr:189, s.1.

²⁰⁶ *Vatan*, 25 Haziran 1949, nr:10049, s.5; *Zafer*, 25 Haziran 1949, nr:57, s.2.

²⁰⁷ *Yeni Sabah*, 25 Haziran 1949, nr:3684, s.5; *Ulus*, 25 Haziran 1949, nr:10049, s.5.

3.9. DP BÜYÜK KONGRESİNİN ALTINCI GÜNÜ (25 HAZİRAN 1949)

DP İkinci Büyük Kongresi'nin son gün sabah erken saatlerde Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığında, kongre gündeminde olan meseleleri görüşmek için toplandı. İlk olarak DP tüzüğünde yapılmış olan değişiklikleri inceleyen komisyon çalışmalarının raporu üzerinde duruldu. Tüzükte yapılan değişikliklerle ilgili komisyon sözcüsü detaylı açıklamalarda bulundu. Buna göre; önceden 66 maddeden oluşan tüzük 84 maddeye çıkarıldı. MHD'nın verdiği kararlar hakkındaki itirazları inceleme yetkisine sahip olan YHD oluşturuldu. GİK milletvekilleri adaylarının %20'ni belirlemekle yetkilendirildi. Tüzükte yapılan değişikliklerden biride parti başkanına büyük kongreyi toplama yetkisi verilmesi oldu. Bu maddeye bazı delegeler tarafından itiraz edilmişse de kabul edildi²⁰⁸.

Öğleden sonra Yırcalı, başkanlığında toplanan kongrede, MHD ve YHD seçimleri küçük salonda yapılırken aynı zamanda tüzük görüşmelerine de büyük salonda yapıldı. Büyük kongre de partilileri temsilen 5000 kişiyi bir temsilci, 5000'den sonra ise her 2500 kişiyi bir delege temsil etmek üzere Büyük Kongrenin delege sayısında azaltılma yapıldı. GİK milletvekilleri adaylarının %20 sini belirleme yetkisi verilmesi uzun tartışmalardan sonra kabul edildi. İl kongrelerinin yılda bir kez yapılması kararlaştırıldı. Tüzük de yer alan hususlardan biri de DP iktidara gelmesi durumunda ve parti genel başkanının Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi halinde parti başkanlığından çekilmesi maddesi de kabul edildi²⁰⁹.

Kongre'de yapılan görüşmelerden biride Ana Davalar Komisyonu raporudur. Karar mahiyetinde olarak raporda şöyle denildi:

“Seçin kanunu ve seçimlerle alakalı mevzuatın tadili hakkındaki görüşü millet iradesinin serbestçe tecellisini teminden ibarettir. Mevzuu kanunlara ve müzakere ahkâmına aykırı hareket bir nevi kuvvet darbesi millet ve vatandaş haklarının ihlali neticesinde varılacağından buna meydan verilmemek üzere memleket üzerine büyük tehlike ve zararları mucip olacak bu hale müsaade edilmemek ve bu mevzu hakkında tecavüz olunan bütün vatandaşların meşru müdafaa halinde kalmaları ve haklarını anayasa ve Türk Ceza hukuku müeyyidelerine dayanarak korumaları kaçınılmaz bir zaruret olacaktır. Bu hususların rey sahibi bütün partililere tüm umumi efkârın bildirilmesi ayrıca hükümet ve vazifelilerin de bu keyfiyetten haberdar edilmeleri zaruri görülmüştür. Ancak tek parti zihniyetinin ve CHP iktidarının kanunların ihlali pahasına da olsa devamını kararlaştırmış olanlara karşı kongremizin bu kararı almasına teşvik mahiyetinde tefsiri kalkışanlar

²⁰⁸ Zafer, 26 Haziran 1949, nr:58, s.1-6; Yeni Sabah, 26 Haziran 1949, nr:8685, s.1; Eroğul, a.g.e., s.76.

²⁰⁹ Vatan 26 Haziran 1949, nr:2908 s.4; Yeni Sabah, 26 Haziran 1949, nr:8685, s.7.

olabilir. Hâlbuki ihtilal mevcut müesses ve içtimai ve siyasi nizamın cebren değiştirilmesine matuf hareket olup yukarıda tavsif edilen hareketler ihtilal tabirinin tamamen şümulü dışında meşru hakların müdafaası mahiyetindedir. Bu itibarla vatandaş siyasi hak ve hürriyetlerinin kullanılmasına ve milli hâkimiyet esaslarının tahakkukuna herhangi bir surette engel olacak kanun dışı hareketlerden tevakkî olunması lüzumunu memleketin yüksek menfaati hesabına belirtmeyi borç biliriz. Aksi yolda harekete teşebbüs edenlerin ise milli vicdanlarının ifadesi olan milli husumete maruz kalmak gibi ağır ve tarihi mesuliyete mahrum olacakları muhakkaktır”.

Ana Davalar Komisyonu raporu üzerinde yapılan konuşmalardan sonra kabul edilerek kongre başkanı dahil bütün partililer birlikte ayağa kalktı ve “*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir*” düsturunu üç kez tekrarlandı. Bu rapor ile asıl iktidarın Türk Halkı olduğu hatırlatılarak şeklen de olsa siyaset sahnesine çıkarılmış oluyordu²¹⁰.

Parti programında yapılan düzenlemelerle ilgili komisyon raporu Osman Kapani tarafından okunarak görüşmeler başladı. Programın 7. Maddesinin sonuna “*Bütün meslek ve tesanüt teşekküllerinin manevi şahsiyet olarak her türlü siyasi tesirler dışında kalmaları ve işçi sendikalarına grev hakkının tanınması fikrindeyiz*” şeklinde ilave yapıldı. Memurlarla ilgili maddeye; “*Diploma hakkı mahfuz kalmak şartıyla ehliyet ve liyakatlerinde görülen amme hizmetlerinde çalışan bilumum vatandaşların tahsil derecesi nazarı itibarı ile alınmaksızın derecelerini tamamlamak suretiyle terfilerinin temini*” ilavesi yapılarak “*dilin resmi ve siyasi müdahalelerden uzak kalması da*” ayrıca belirtildi. Programda ki laiklik maddesi de “*Partimiz laikliği devletin siyasetinde dinle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikine müyesser olmamasının manasını anlar ve laikliğin din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirini reddeder. Din hürriyeti diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır.*” şeklinde düzenlendi. Kapani dini eğitim hakkında;

"Gerek dini tedrisat meseleleri, gerekse din adamları yetiştirecek müesseseler kurulması hususunda mütehasıslar tarafından etraflı bir program hazırlanması zaruridir. Üniversite içinde yer alacak İlahiyat Fakültesi ve ilmi mahiyette mümasil müesseseler MEB bu kabil müesseseleri gibi muhtar olmalıdır. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanütü bozacak şekilde propaganda vasıtası yapılmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine müsamaha olunmamalıdır"

²¹⁰ *Akşam* 26 Haziran 1949, nr:11030, s.2; *Zafer* 26 Haziran 1949, nr:58, s.6; Karatepe, a.g.e., s.101.

İfadelerine yer verdi. Yapılan görüşmeler neticesinde parti Programında yapılan değişikliklerde kabul edildi²¹¹.

Kongrede akşam saat 22.15'te artık son dakikalara gelindi. Genel Başkan Bayar, DP İkinci Büyük Kongresinin son konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelerek; *“Almış olduğumuz kararların hayırlı olmasını dilerim. Çok yoruldunuz, başarılı işler gördünüz. Bundan sonraki kongremizin de daha neşeli, muvaffakiyetli ve hayırlı olmasını temenni ederim. Hepinize selametler dilerim. Bahtiyar olun.”* dedi. Kongre Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ üzerine almış olduğu başkanlık görevini yeni GİK'na teslim ederek kongreyi kapattı. Altı günden beri devam eden tarihi DP İkinci Büyük Kongresi delegelerin *“Dağ başını duman almış”* marşını söylemesiyle sona erdi²¹².

Kongre'de yapılan YHD ve MHD sonuçlandı. YHD'na; Fuat Hulusi Demirelli (İstanbul), Ekrem Hayri Üstündağ, Fikri Apaydın (Kayseri), Hamit Şevket İnce, Salamon Adoto, Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, Lebib Divanoğlu, Hasan Polatkan, Ahmet Veziroğlu (Afyon), Cevat Mimaroğlu, Faruk Nafiz Çamlıbel seçildi. MHD ise Kemal Zeytinoğlu (Eskişehir), Reşit Turgut, Fehmi Yağcı, Hakkı Gedik (Kütahya), Sait Başak, Zühtü Velibeşe ve Adnan Tüfekçi'den oluşturuldu²¹³.

Yaklaşık bir hafta süren DP İkinci Büyük Kongresi Türk Siyasi Tarihi için oldukça önemli bir dönüm noktası oldu. Çünkü DP çatısı içine girerek muhalefet adı altında çalışan insanlar ülke sorunlarına hangi açıdan izlediklerini, demokrasi ve hürriyeti nasıl anladıklarını, iktidara neden geçmek istediklerini gösterdi. Tüm önemli işler halledilerek siyasi açıdan güvenli bir ortam oluşturuldu. Kongrede halkın yıllardır iktidar tarafından seçim hakkına sekte vurmasına da karşı çıkılarak milletin bu en temel hakkını nasıl geri kazanacağına da açıklık getirildi. Parti içerisinden çıkarılan insanların da partiye ne şekilde zarar vermeye çalıştıkları ancak amaçlarına ulaşamadıkları da açık bir şekilde görüldü. Özgürlüklerini yeniden ele almak, kanunları işler hale getirmek ve demokrasiye zarar gelmemesi kongrenin

²¹¹ *Akşam* 26 Haziran 1949, nr:11030, s.2; *Zafer* 26 Haziran 1949, nr:58, s.6.

²¹² *Vatan*, 26 Haziran 1949, nr:2908, s.6; *Akşam* 26 Haziran 1949, nr:11030, s.2; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.267.

²¹³ *Aynı Tarihi*, “İçerde Maddesi: 25 Haziran 1949”, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s.14; *Vatan*, 26 Haziran 1949, nr:2908, s.6; *Zafer* 26 Haziran 1949, nr:58, s.6.

temel konusu oldu. Kısaca DP'nin bu önemli kongresi her yönüyle kıymetli bir kongre olduğu, Türk halkının gözü önünde sergilendi²¹⁴.

DP İkinci Büyük Kongresine yabancı basında ilgi gösterdi. Nitekim Londra'da Economist dergisinde yayınlanan bir makalede;

“Modern Türkiye gıptaya şayan bir istikrar şöhreti kazanmıştır. DP'nin geçenlerde tertip ettiği kongrede hatipler iktidar partisine hücum etmişlerdir. Bu hal gerçekten demokratik olan her memlekette vuku bulan bir şeydir. Halk Partisi sözcüleri de buna mukabele ederek DP'yi tenkit etmişlerdir. Bununla beraber, bu anlaşmazlık, siyasi havayı zehirlemek şöyle dursun, sadece memlekette istikrarın bir alameti olmuştur ve demokrasinin doğum sancularına dâhil bulunmaktadır. Kayda değer önemli nokta şudur: “Türkiye’de şimdiki rejim öyle bir olgunluk safhasına girmiştir ki, bu kabil hadiseler istikrarda sarsıntı olmadan vuku bulabilir.”²¹⁵

İfadelerine yer verildi. Kongrenin ülke menfaatine yapıldığını belirten yazıda, iktidarın eleştirilmesini de doğru bularak, gerçek demokrasinin bu yolla gerçekleştiğini savundu.

DP'nin İkinci Büyük Kongresinde aldığı kararlar sonrasında, İktidar, muhalefet, akademisyenler ve yüksek hukukçular tarafından işbirliği ile hazırlanan yeni seçim kanunu taslağı Aralık 1949'da TBMM'ye sunuldu. İktidar ve muhalefet tarafından yeni seçim kanunu kabul edilerek Milletvekili Genel Seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılmasına karar verildi²¹⁶.

DP açısından İkinci Büyük Kongresi değerlendirildiğin de; parti kendi bünyesinde ki, MDG 12 Temmuz Beyannamesi, HM'nın tahakkuku meselesi gibi çatışma meydana getiren meseleleri büyük oranda çözdü. DP teşkilatında yaptığı düzenlemeler, parti programı ve tüzüğünde yaptığı değişiklikler ile kendi rotasını daha keskin hatlarla belirleyerek iktidarın karşısında kongre öncesine göre daha güçlü bir muhalefet partisi olarak yer aldı. Anadolu'nun dört bir tarafından gelen DP'li delegelerin bir bakıma öz eleştiride de bulunarak partinin eksik taraflarının görülmesi sağlandı. Düzenlenen kongre ile halka ve işçilere yönelik yapılan açıklamalar, dine ve laikliğe bakış açısı, iktidara yönelik yaptığı eleştiriler ile DP hakkında vatandaşların kafalarında oluşan soru işaretlerine açıklık getirdi. DP'nin yapmış olduğu kongre Türk Demokrasisine de önemli katkılarda bulundu. Sonuç olarak

²¹⁴ Akşam 26 Haziran 1949, nr:11030, s.1-2; Vatan, 27 Haziran 1949, nr:2909, s.3.

²¹⁵ Zafer, 13 Temmuz 1949, nr:75, s.1.

²¹⁶ Yeni Sabah, 28 Haziran 1949, nr:3687, s.5 Ertuğrul, a.g.e., s.81-82.

DP'nin 1950 yılı seçimlerindeki başarısında DP İkinci Büyük Kongresinin de ciddi anlamda katkısı oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İÇ ANADOLU BÖLGESİ YEREL KONGRELERİ ve 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİMLERİ

Kongre ve Siyasi Parti Kongresi; Üye veya delegelerin yetkili organın hazırladığı gündemdeki sorunları görüşmek ve sonuçlandırmak üzere, belli sürelerde ve divan yönetiminde yaptıkları toplantıdır. Kongre kelimesi dernek ve diğer kooperatif yapılarıdaki genel kurulun siyasi partiler hukukundaki karşılığıdır. Kongre hem partinin en yüksek organı hem de toplantının işleyişini anlatan çifte karakterli bir kavramdır. Kongre siyasi partinin her kademedede en yüksek organıdır. Anayasa ve yasanın dışında kalan parti iç hukukunu kongre oluşturur. Partiye yön veren kararlar, iktidara geldiğinde izlenecek siyasalar, bu platform da teşekkül eder. Organları seçen, kadroları belirleyen kongredir. Partide yetki kullananların, tasarrufla bulunanların hesaba çekilecekleri yer, kongre zeminidir. Siyasal parti kongresinin gerçekleşme biçimi ve buna dayalı gözlem, o partinin iktidara geldiğinde nasıl bir yönetim sergileyeceğinin temel göstergelerindedir. Siyasal partilerde kongreler, kademelere göre, “belde, ilçe, il kongreleri” ve “büyük kongre” şeklinde bölümlere ayrılırlar. Ayrıca “olağan” ve “olağanüstü” kongre grubu da bulunmaktadır, keza kongrenin gündemine göre, “seçimli kongre/seçimsiz kongre, karma kongre” ayırımı da vardır²¹⁷.

Büyük Kongre: Siyasi partinin en büyük yayın organı olup seçilmiş üyeler ve tabii üyelere meydana gelmektedir. Seçilmiş üyeler, TBMM üye tam sayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir. Tabii üyeler; Parti genel başkanı, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir. Taşdıkları sıfat dolayısıyla büyük kongre üyesi olan kişiler, ayrıca il kongrelerince delege olarak seçilmezler. DP'nin Büyük Kongresi iki yılda bir GİK'nun bildireceği yer ve zamanda toplanması ön görülmüş ancak bu kurulun kongre tarihini zorunlu durumlarda altı ay geciktirebilmesi kabul edildi. Gereken durumlarda İl idare kurulu başkan veya vekilleriyle il idare kurulları tarafından seçilecek ikişer üyeden oluşan bir kurulun üçte iki çoğunlukla vereceği karar üzerine

²¹⁷ Ahmet İyimaya, *Siyasal Parti Kongrelerinin Yargısal Denetimi*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.64. s.191-192; Korkut Kanadoğlu, *Siyasi Partiler Kanunu Şerhi*, C.I, Beta Basım Yayım, İstanbul 2010, s.123.

büyük kongrenin olağanüstü toplantıya çağırılabilmesi kabul edildi. Büyük kongre; Parti Başkanı, GİK ve Parti Meclis Grubu, İdare Kurulu, il kongrelerinden seçilecek üçer üye ve sayısı beş bini geçen illerden her fazla beş bin üye ve iki bin beş yüzü geçen her fazlası için ayrıca genel kongrece seçilecek birer üyeden ve yedeklerden meydana geldi²¹⁸.

DP İl Kongreleri; DP'nin yılda bir defa toplanması kararlaştırılan il kongreleri gerektiği zamanlarda olağanüstü toplanma yetkisine de sahipti. Üyelerin geçerli bir mazereti yok ise bu toplantılara katılmak mecburiyetindeydi. İl kongrelerine ilçelerde kayıtlı bulunan üyelerin 1000'e kadar olan kısmı için üç delege, bu sayının üstüne her bin ve fazlası için ise birer delege seçilmesi ön görüldü. Üst düzey idareciler kongrelerde yapılan oylamaya katılmamak koşuluyla kongrenin doğal üyesiydi. İl kongreleri üye tam sayısının üçte biri ile toplanırdı. Kongredeki seçimler gizli oy, kongre üyelerinin üç te ikisinin isteği ile de açık oylama yapılırdı. Kongrede yapılan seçimlerle belirlenen ve 9 kişiden oluşan idare kurulu bulunmaktaydı. İl kongreleri hakkında bir şikâyet gibi durumların incelenmesi GİK aittir. GİK'in il kongresi hakkında verdiği karar ise kesindi²¹⁹.

DP İlçe Kongreleri; DP ilçe kongrelerinin yılda bir defa toplanması kararlaştırılmış olup gerekli hallerde olağanüstü toplanabilirdi. Üyelerin ilçe kongrelerine özürleri olmadıkça katılması gerekirdi. DP ilçe kongresine bucak etrafındaki ocaklarda kayıtlı olan üyelerin 5000'e kadar olan bölümü için üç delege, bu üye sayısının üstüne her 200 ve fazlası üye için ise bir delege seçilirdi. Üst düzey yöneticiler, kongre oylamasına katılmamak şartıyla kongrenin doğal üyesidir. İlçe kongreleri de üye tam sayısının üçte biri ile toplanır. Yine kongrede ki seçimlerin gizli oyla yapılması kararı alındı. Ancak, kongrede bulunanların üçte ikisinin isteği ile açık oylamada yapılırdı. İlçe kongrelerinin üyeleri tarafından seçilmek üzere 7 kişiden oluşan idare kurulu bulunurdu²²⁰.

DP Bucak Kongreleri; DP Bucak kongrelerinin yılda bir defa toplanması kararlaştırıldı. Bununla birlikte olağanüstü durumlarda da toplanma yetkisine sahipti. Bucak kongrelerinin üyeleri bir sebep göstermedikçe kongreye katılmaları gerekirdi.

²¹⁸ Kanadoğlu, a.g.e., s.129; Albayrak, a.g.e., s.72.

²¹⁹ Albayrak, a.g.e., s.74; T.B.M.M. Kütüphanesi, *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Doğu Matbaası, Ankara 1949, s. 22, 23.

²²⁰ Albayrak, a.g.e., s.74;Karpaz; a.g.e., s.492.

Kongreye köy-mahalle ocağına kayıtlı bulunan üyelerin 50 kadar olan kısmı için üç delege, bu sayısının üstündeki her elli üye ve üstü için ise bir delege seçilmesi kararına varıldı. Yine DP bucak kongresinin de üst idare üyeleri oylama ya katılmamak şartıyla kongrenin doğal üyeleri idi. Kongre üye tam sayısının üçte biri ile toplanabilirdi. Kongrede ki seçimler gizli oyla yapılması kararı alındı. Ancak kongre mevcudunun üçte ikisinin isteği ile açık oylama yapabilirdi. Kongrece seçilen bucak idare kurulu 7 kişiden oluşurdu²²¹.

DP Ocak Kongreleri; DP'nin ocak kongrelerinin de yılda bir defa toplanması kararlaştırıldı. Ancak kongrenin olağanüstü durumlarda toplanma yetkisi de vardı. Üyeler ocak kongrelerine katılmakla yükümlüydüler. Ocak kongrelerinin üst idari yöneticileri oylamaya katılmamak kaydıyla kongrenin doğal üyesi sıfatındaydı. Kongre üye tam sayısının üçte biri ile toplanırdı. Kongrede ki seçimlerin gizli oyla yapılması kabul edilerek, kongreye katılan üyelerin üçte ikisinin de isteği ile açık oylama yapılabilirdi. DP Ocak idare kurulu ocak kongresince seçilip, 5 kişiden oluşurdu²²².

DP İl, İlçe, Bucak, Ocak kongrelerine genel olarak bakıldığında; en az on beş gün öncesinde ilan edilir, kongreye katılacak üyelere ayrı ayrı davetiyeler gönderilir veya bir cetvele imza atılması şeklinde davet edilirdi. Davetiyelerde kongrenin günü, saati ve yeri yazılmaktaydı. DP Kongrelerinde söz hakkı sadece üyelerin olup dinleyicilerin söz alma hakkı yoktu. Kongrelerde seçimlere her kongre üyesi katılabilir, seçimlere katılacak adayların kongre salonunda uygun bir yere isimleri yazılırdı. Kongre başkanı ve ikinci başkan kongrenin düzenlemesini ve zabıtların tutulmasını kontrol ederdi. Kongreler kendi kademelerindeki bütün parti işlerinin yapılmasını incelemek ve bu hususlarda bir karara varmak, partiyi ilgilendiren bütün konular hakkında konuşma yapma özgürlüğüne sahipti²²³.

²²¹ Albayrak, a.g.e., s.74; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem 1950-1954*, TBMM Vakfı Yayınları No:28, C. VI, Ankara 2001, s.7090.

²²² Albayrak, a.g.e., s.74; Tuncay; a.g.e., s.147.

²²³ T.B.M.M. Kütüphanesi, *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Doğu Matbaası, Ankara 1949, s. 23, 25, 26.

1. İÇ ANADOLU BÖLGESİ GENEL DURUMU ve DEMOKRAT PARTİ YEREL KONGRELERİ

İç Anadolu Bölgesi ülkemizin tamamen merkezi bölümünü kapsar. Bu sebeple bölgeye Orta Anadolu Bölgesi de denir. Kuzeyinde Karadeniz dağları ve güneyinde ise Toros Dağları bulunur. Çevresi dağlık olan bölgenin tabanı düz olup ülkemizin en geniş düzlüklerine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında verimli arazilere de sahip olan bölgenin %61'ini tarım arazileri oluşturur. Bu sebeptir ki ekonomisi tarıma dayanır. Bölge doğu-batı yönünde 750 km, kuzey-güney yönünde ise 430 km civarındadır. Bölgenin toplam yüz ölçümü ise 151176 km²'dir. Bölgenin yükseltisi batıdan doğuya doğru artış gösterir. Bölgenin kuzeyinde Karadeniz, güney kısmında Akdeniz, batısında Ege ve doğusunda ise Doğu Anadolu bölgesi bulunur. Bölge yağış getiren hava kütlelerinin içeriye sokulmasını engelleyen bir yapıya sahiptir. Bölge de bulunan iller Eskişehir, Ankara, Çankırı, Sivas, Yozgat, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Karaman, Aksaray, Kırıkkale ve Konya olmak üzere toplamda on üç il bulunur²²⁴.

1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesi ile ülkede tarım ve sanayi anlamında büyük gelişmeler meydana gelmeye başladı. 1926 yılında uçak fabrikası, 1927'de tren istasyonu ve 1935'de Sümerbank Kayseri bez fabrikası çalışmaya başladı. Bu yıllarda ülke hızlı bir şekilde kendi kendine yetebilen bir ekonomiye kavuşmaya çalışırken II. Dünya Savaşı patlak verdi. Türkiye'de 1939-1945 yılları arasında erkek nüfusun büyük oranının savaşa katılması ile birlikte ülkede ekonomik anlamda büyük sıkıntılar yaşanmaya başladı. Aynı zamanda iktidarın savaş döneminde uyguladığı gerek dış gerek iç politikalar nedeniyle halk nazarında CHP iktidarına karşı bir tutum oluşmaya başladı. Savaş döneminin bitmesi ve dünyada yaşanan demokrasi gelişmeleri Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişi zorunlu kıldı. Bu dönemde MKP ve DP'nin kurulması, CHP'nin savaş döneminde uyguladığı politikalar nedeniyle halkın iktidardan uzaklaşması sonucu CHP bünyesinde bir takım değişikliklere gitti. Bunun en büyük nedeni siyasi alanda iktidar olmak için yeni ortakların çıkması olarak gösterilir. Bu dönemde gözlenen ilk değişimlerden biri

²²⁴ Hakkı Yazıcı, *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s.9-10; Kenan Arınç, *Doğal İktisadi Sosyal ve Siyasal Yönleri İle Türkiye'nin İç Bölgeleri*, Biyosfer Araştırma Merkezi, Erzurum 2011, s.229.

CHP iktidarının kendini zayıf hissetmesi ve örgütlerinin bulunmadığı illerde DP'nin teşkilatlanmaya başlaması oldu²²⁵.

DP kurulduktan sonra il merkezlerinden başlamak üzere Anadolu'nun dört bir tarafında örgütlenmeye başladı. Sadece illerde örgütlenmekle kalmayan DP çoğu bölgede köy merkezlerine kadar ulaştı. Halkın meseleleriyle daha sistemli ilgilenmek adına da parti tüzüğü ve yapısında oluşturulan teşkilatlanmada Bucak, Ocak, İlçe ve İl kongreleri düzenledi. Halkın dilek ve şikâyetleri bucaklardan ocaklara ocaklardan da ilçe ve illere aktarılan bu meseleler büyük kongrelerde de yer buldu.

1.2. DEMOKRAT PARTİ ANKARA İL KONGRELERİ

Çok partili siyasi hayat geçildiği dönemlerde hem Türkiye'nin Başkenti hem de İç Anadolu Bölgesi'nin önemli bir şehri olan Ankara'da II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik ve sosyal sıkıntılar CHP iktidarının giderek zayıflamasına neden oldu. Bu zayıflamanın giderilmesi için de çözüm önerileri sunuldu²²⁶.

Ankara ilinin büyük kısmı İç Anadolu'nun Yukarı Sakarya bölümünde, kuzeyinde kalan küçük bir kısmı ise Batı Karadeniz bölümünde bulunur. Doğusunda Kırıkkale, Kırşehir ve Aksaray, batıda Eskişehir, kuzeyde Çankırı, kuzeybatısında Bolu, güneydoğu da ise Konya ile komşu konumundadır. 25.706 km² lik bir alanı vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti olma şerefini kazanan bir Orta Anadolu ilidir. Ankara'da 24 ilçe, 43 belde, 876 köy ve 70 mezra yerleşim yeri bulunur²²⁷.

1.2.1. Ankara İl Kongresi (3-4 Mart 1948)

DP Ankara İl İdare Kongresi, 3 Mart 1948'de saat 10.15'te Ankara'da Gar Gazinosu salonunda toplandı. Kongreye çevre ilçelerden gelen delegeler dışında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, gibi parti kurucularının yanında milletvekillerinden Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Cemal Tunca, Kemal Zeytinoglu, Kemal Özçoban, Ahmet Çınar, Emin Sazak, GİK üyelerinden Samet Ağaoğlu, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce de katıldı. Davet üzerine Ragıp Tüzün de toplantıya iştirak etti. DP Ankara İl Başkanı Üzeyir Avunduk'un

²²⁵ Esat Öz, "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Süreci (1944-1950), *Liberal Düşünce Dergisi*, S.3, Yaz 1996, s.67; Yazıcı, a.g.e., s.53.

²²⁶ BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

²²⁷ Abdülkerim Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, 2. Baskı, Ankara Tarih ve Kültür Dizisi, C.VII., Ankara 2008, s.4-6; Şeref Erdoğan, *Ankaram*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2250, Ankara 2001, s.3.

kongreyi açıp yoklama almasının arkasından Atatürk'ün ruhu için iki dakika saygı duruşu yapıldı. Daha sonra ise kongre başkanlığı seçimine geçildi. Seçim ve aday konusunda tartışmalar yaşanmışsa da kongre başkanlığına Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu, başkan vekilliğine ise Ahmet Tahtakılıç seçildi²²⁸.

DP, Ankara İl Kongresi, 4 Mart'ta da devam etti. Dilek ve hesap komisyonunu raporları okunup kabul edildi. Yeni İdare Heyeti ve HD seçimleri yapıldı. Bundan sonra temsilcilerden kongre kapanmadan yetkili birinin konuşma yapması istendi bunun üzerine Bayar, kürsüye gelerek şu konuşmayı yaptı;

“Memlekette üzerimize aldığımız dava çok büyük ve mühimdir. Bugün artık hükümette istikamet verecek dereceye gelmiş bulunuyoruz. Vekilken bir kanun tasarısı hazırlarken Meclis'te hangi maddeye ne suretle ilişeceğini tahmin etmeye çalışır, Meclis'te mukavemet görür müyüm görmez miyim diye düşünür ve buna göre hareket ederdim. Bugün hükümet bu yolda bir itiyada girmiştir. Bu, Demokrat Parti'nin faydalarının gayri meri olan kısmıdır. Devlet cihazın muntazam işlemesi zaruri ve bu cihaz tanzime muhtaçtır. İşte Demokrat Parti bunun iyi işlemesine saik olmalıdır. Bunun misalleri her gün görülmektedir. Fakat devlet cihazın en iyi şekilde işlemesi Demokrat Parti'nin idareyi ele almasıyla olur. Demokrat Parti umdelerini, programını fiiliyat haline getirebilmek için bizzat iktidara geçebilmelidir. Kongrede birçok dilekler söyleniyor, kararlar alınıyor, ben bundan istirap duyuyorum. Çünkü bu kararlar tatbik edilemiyor ve sukut-ı hayale uğramamıza sebep oluyor. Bunu biz iktidarda olmadığımız için yapamıyoruz. Halbuki verdiğimiz kararların tatbik edilmesi lazımdır. Şimdi bunun için başkalarının delaleti lazım. Eğer verilen kararları tatbik edecek mevkii de olsaydık, dileklerimizin isafi mümkün olurdu. Mamefih metin olacağız, sabırlı olacağız ve geçmişte olduğu gibi ileride de büyük fedakârlıklara katlanacağız...”

Bayar'ın uzun konuşmasının ardından kongre sona erdi²²⁹.

1.2.2. Ankara İl Kongresi (5-6 Haziran 1949)

DP Ankara İl Kongresi 5 Haziran 1949'da saat 10.00'da Gar Gazinosu Salonunda toplandı. Salon kongre için tam donanımlı olarak hazırlandı, konukların ne düzende oturacakları da kararlaştırıldı. Başkanlık Divanın sağ tarafında milletvekilleri ve dinleyiciler bulunurken, sol taraf ise idare kurulu toplanma masası ve hemen yan tarafında da yakın il ve ilçelerden gelen dinleyicilere ayrıldı. Kongre açılmadan önce Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan salona girdiler. Koraltan'ın “Merhaba!” dediği duyulmuş, temsilciler ayağa kalktıysa da Koraltan'ı alkışlamadılar. İl Başkanı Üzeyir Avunduk kürsüye çıktı, temsilcileri selamladıktan sonra kongreye gecikmesinden dolayı özür dileyerek kongreyi açtı. Toplantıda 14

²²⁸ *Yeni Sabah*, 3 Mart 1948, nr:3245, s.1-5; *Akşam*, 3 Mart 1948, nr:10553, s.1.

²²⁹ *Akşam*, 4 Mart 1948, nr:10554, s.1-2; *Yeni Sabah*, 4 Mart 1948, nr:3246, s.5; Şahingiray, a.g.e., s.238-239.

bucaktan gelen 104 temsilci hazır olarak yer aldı ve ilk olarak başkanlık divanı seçimi yapıldı. Seçim sonuçlarına göre kongre başkanlığına Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik, ikinci başkanlığa da Samet Ağaoğlu'nun getirilmesi önerildi²³⁰.

DP Genel Başkanı Bayar ile parti kurucularından, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, diğer temsilcilerden Fuat Hulusi Demirelli, Kemal Zeytinoğlu(Eskişehir), Hakkı Gedik ve Samet Ağaoğlu da kongreye katılan isimler arasında yer aldı. Kongre İl İdare Heyeti Başkanı Üzeyir Avunduk tarafından açıldı. Katılımcıların sayıları belirlendikten sonra Atatürk için üç dakikalık saygı duruşu yapıldı. Sonrasında kongre başkanlığı seçimine geçildi. Yapılan seçimlerin sonucunda kongre başkanlığına Hakkı Gedik, başkan yardımcılığına ise Samet Ağaoğlu getirildi. Kâtipliklere de Fikret Kunter, Ramiz Ercan ve Emin Akçam seçildi. Kongre gündeminde ilk önce İl İdare Heyeti'nin 32 sayfadan oluşan bir yıllık çalışma raporu Osman Şevki Çiçekdağ (Kırşehir) tarafından okundu. Rapor uzun olduğu için de görüşülmesi gereken konular ve yapılan eleştiriler hayli uzun sürdü. Ankara'nın çeşitli yerlerinden gelen temsilcilerin gayet içten yaptıkları eleştiri ve önerileri İl İdare Heyeti tarafından da sıcak karşılandı. Daha sonra partinin politika ve yönetim çalışmaları belirlendi. Burada ortaya konulan aslında DP parti içi sorunlarının da tartışma konusu olduğunu ve bunu da demokratik şekilde halledebildiklerini gösterdi²³¹.

DP Ankara İl Kongresinde öğleden sonra saat 15.00'de rapor hakkında görüşmelere devam edildi. Delegelerin konuşmaları sonrasında rapor kabul edildi. Bundan sonra ilçelerden gelen dilekler dinlendi. Kongre saat 19.00'da ertesi gün toplanmak üzere kapatıldı²³².

DP Ankara İl Kongresi 6 Haziran'da, saat 10.00'da Hakkı Gedik başkanlığında çalışmalarına devam etti. Delegeler hayat pahalılığından, iktisadi bir düzensizlikten, zirai kombinaların halkın zararına faaliyetleri olduğundan, iktidarın askeri fabrikalarda çalışan işçilerin haklarını vermediği gibi şikâyetlerde bulundular. Sonrasında kongrede öğle tatili verildi. Kongrede birde partinin önceki yıla oranla Ankara'nın yeni teşkilatlanması planlandı. Buna göre; DP Ankara il teşkilatlanması

²³⁰ *Yeni Sabah*, 5 Haziran 1949, nr:3664, s.1-7; *Zafer*, 5 Haziran 1949, nr:37, s.1

²³¹ *Zafer*, 5 Haziran 1949, nr:37, s.1; *Yeni Sabah*, 5 Haziran 1949, nr:3664, s.7; *En Son Haber*, 5 Haziran 1949, nr:3497, s.2.

²³² *Zafer*, 5 Haziran 1949, nr:37, s.5; *Akşam*, 5 Haziran 1949, nr:11009, s.5.

1948 yılı itibariyle 111.185 olan üye sayısı 1949'da 134.691'e yükseldi. Ankara'nın memur şehri olarak kabul edilmesi ve CHP iktidarı tarafından oldukça fazla baskı yapılan bir şehir olmasına rağmen, bu rakam halk tarafından partinin ne kadar benimsenmiş olduğunu gösterdi. Tabii şunu da belirtmekte büyük yarar vardır ki muhalefetin kazandığı bu başarıda asla bir zorlama ya da gözdağı vermek gibi bir durum söz konusu olmadı. Halk tamamen kendi rızası ile partiye katıldı. Kişiler şahsi hiçbir kazançları olmadığını sadece memleket menfaatleri için çalıştıklarını göstermiş oldu²³³.

Öğleden sonra genel seçimlerin tasnif işlemi sürerken Bayar'ın konuşması teklif edildi, Bayar da coşkulu tezahüratları arasında kürsüye geldi. Bayar genel olarak iktisadi durum hakkında konuşma yaptı. Bayar delegeler tarafından dakikalarca ayakta alkışlandı. Son olarak yeni il idare kurulu seçimleri yapıldı. Üzeyir Avunduk, Muhlis Bayramoğlu, Osman Şevki Çiçekdağ, Hamdi Bulgurlu, Yaşar Kuşoğlu, Abdullah Gedikoğlu Hüseyin Benadam, Avukat Ramiz Eren ve Mustafa Yalım seçildiler. Bundan sonra kongrenin çalışmalarına son verildi²³⁴.

II. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olan Ankara da kışın oldukça sert geçmesi ve sürekli yaşanan don olayları nedeniyle tarım ve hayvancılık alanlarında önceki yıllara oranla yeteri kadar verim alınmadığı bildirildi. Bu durumda halkın hükümetten yardım beklediği de aktarıldı²³⁵. Böylelikle Ankara'da vatandaşların CHP iktidarından her geçen gün neden uzaklaştığı bir kez daha anlaşıldı.

1.2.3. Ankara İl Kongresi (12-13 Mart 1950)

DP Ankara İl Kongresi 12 Mart 1950'de saat 9.00'da Gar Gazinosu salonun birinci katında toplanması kararlaştırılmışsa da kongre saat 10.00'da toplandı. Kongreye il teşkilatından yaklaşık 180 delege katıldı. Yine ilçe ve köylerden yüzlerce dinleyici kongreye geldi. GK üyelerinin ve DP üyelerinin büyük bir kısmının katılacağı kongrenin parti aleyhinde konuşanlara cevap niteliğinde olacağı belirtildi.

²³³ Mümtaz Faik Fenik, "İçerde Maddesi: D. P Ankara Kongresinin Verdiği Ders", *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s.60; *En Son Dakika*, 6 Haziran 1949, nr:3498, s.3.

²³⁴ *Yeni Sabah*, 6 Haziran 1949, nr:3665, s.3; *Akşam*, 6 Haziran 1949, nr:11010, s.2.

²³⁵ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

Kongrenin gündemi; açılış, delegelerin yoklaması, kongrenin başkanlık seçimi (bir başkan, iki başkan yardımcısı ve iki tane de kâtip), idare kurulu'nun geçmiş senelere ait çalışma raporları, geçmiş senelere ait ekonomi raporların okunması ve görüşme yapılarak karara bağlanması, gelecek yıla ait hazırlanan bütçe raporunun okunması ve neticeye varılması, partiyi ilgilendiren konularla alakalı, yerel isteklerin tespit edilmesi, yeni idare kurulu seçimlerinin yapılması, İl Haysiyet Divanı seçimi ve Büyük kongreye katılacak temsilcilerin seçilmesi şeklinde belirlendi²³⁶.

Genel Başkan Bayar, kongreye bir telgraf göndererek İstanbul'daki acil işleri nedeniyle kongreye katılmadığından dolayı özür diledi. İl İdare Kurulu (İİK) Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ, İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından kongreyi açtı. Kongre başkanlığına getirilen Samet Ağaoğlu'nun isteğiyle yıllık faaliyet raporu okundu. Raporla, ağırlıklı olarak Ankara'da 151 bin partili ve bu yıl kaydolmuş 15 bin 952 yeni parti üyesi ile 141 Ocağın açılması konusu yer aldı. Rapor pek çok delege tarafından eleştirildi. Kongreye saat 13.00'de yemek için ara verildi²³⁷.

Kongre öğleden sonra saat 14.30'da görüşmelere yeniden başladı. Faaliyet raporunun kabul edilmesiyle dilekler bölümüne geçilerek delegelerin istekleri dinlendi. Delegeler, Orman Tapulama, Toprak Kanunu'nun kabul edilmesi ve Marshall yardımı ile verilen traktörlerin yedek parçaları ile birlikte verilmesini istediler. Ardından Yeni İl İdare Kurulu, İl Haysiyet Divanı ve büyük kongreye gönderilmesi istenilen temsilcilerin seçimleri yapıldı²³⁸.

Yeni İdare Kuruluna, Osman Şevki Çiçekdağ, Muhlis Bayramoğlu, Hamdi Bulgurlu, Ramiz Eren, Abdullah Gedikoğlu, Atıf Belendirlioğlu, Adviyeye Fenik, Hafız Yaşar Kuşoğlu, Sulhi Toygar'dır. HD'na ise Ali Rıza Oktay, Bekir Turna, Mustafa Yalım, İrfan Erdem, Şeref Mengü seçildi.

Büyük kongreye gidecek delegeler; Hamit Şevket İnce, Fehmi Yağcıoğlu, Ali Rıza Oktay, Bekir Yurna, Fuat Seyhun, Zühtü Velibeşe, Meliha Gökmen, Zafer Gökçe olarak belirlendi. 16 ilçeden birer delege seçilerek, Ankara İl İdare Kurulu

²³⁶ Zafer, 12 Mart 1950, nr:317, s.1-5; Ankara, 12 Mart 1950, nr:1482, s.3.

²³⁷ Cumhuriyet, 13 Mart 1950, nr:9192, s.1-3; Yeni Sabah, 13 Mart 1950, nr:3929, s.5.

²³⁸ Cumhuriyet, 13 Mart 1950, nr:9192, s.1-3; Zafer, 13 Mart 1950, nr:318, s.6.

üyeleri ile beraber 33 delegenin seçimleri tamamlandı. Kongre saat 21.00'de kongre başkanı, Samet Ağaoğlu'nun kısa konuşmasıyla kapatıldı²³⁹.

1.3. ANKARA İLÇE KONGRELERİ

1.3.1. Elmadağ Kongresi (2 Ekim 1949)

Ankara'nın 41 km doğusunda, Kızılırmak'a akan Elmadağ suyunun yukarı çığırında yükseltisi 1093 metre olan ilçedir. İlçe adını 12 km güneybatısında bulunan 1855 metre yükseklikte olan Elma dağından almaktadır. Ankara-Kalecik demiryolu hattı buradan geçmektedir. İlçenin doğusunda Kırıkkale, güneyinde Bala, güneybatısında Çankaya, batısında Mamak, kuzeyinde Akyurt ilçeleri bulunur. Yüz ölçümü 573 km² olan Elmadağ'ın eski adı Küçük Yozgat iken giderek sanayileşmiş ve önce Çankaya'ya bağlı olarak Elmadağ bucağı daha sonra ise ilçe statüsüne gelmiştir. Elmadağ belediyesi de 1944 yılında kuruldu²⁴⁰.

DP Elmadağ ilçe kongresi 2 Ekim Pazar günü 19.30'da ocak binasında toplandı. Çankaya İlçe İdare Kurulu'ndan; Adil Ünlü, Fahrettin Başkan, Mehmet Alpay, Hüsamettin Sencer, Fikret Kuntel, Kemal Uçanok ve çevre köylerden gelen yüzlerce delege kongreye katıldı. Kongre başkanı, vekili ve kâtibi seçildikten sonra Atatürk anısına saygı duruşu yapıldı. Sonrasında yıllık çalışma raporunun okunmasıyla kongre başladı.

Pek çok delege söz alarak konuşma yaptı. Konuşmacıların üzerinde durdukları konular özetle; DP'ye ilgi duyan öğretmen ve işçilerin Elmadağ'dan uzaklaştırılmaları, Demiryolları şefinin DP'li işçilere baskı yaptığı fabrikada çalışan işçilerin işten çıkarılması gibi konular konuşuldu. Ankaralı bazı milletvekillerinin 8.1.1946 da ortak hazırlamış oldukları teftiş raporuna göre Elmadağ halkının dört bine yakınının demir yollarında çalıştığı ve bunun yanında da ticaret ve sanatla uğraştıkları bilinmektedir. İşten çıkarılma sorunu halk için oldukça zor bir durum olacaktı. Kongre sonunda da 1950 Milletvekilleri genel seçimlerinde 21 Temmuz 1946 genel seçimlerindeki sorunun tekrar yaşanmaması dileklerinde bulunuldu.

²³⁹ Zafer, 13 Mart 1950, nr:318, s.1-6; Ankara, 13 Mart 1950, nr:1483, s.3;

²⁴⁰ Adnan Benk, Besim Darkot vd, "Ankara", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.I, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974, s.172; Erdoğan, a.g.e, s.159.

Arkasından yeni idare kurulu seçimleri yapıldı. Mevlüt Efe, Ali Sobay, Ali Alçıkaya, Mevlüt Ziyade, Arif Çalış asil üyeliğe; Saadettin Kıvrak, Hamit Akpınar, Ömer Ceylan, İbrahim Güler, Mehmet Ceviz yedek üyeliklere seçilmişlerdir. Bundan sonra da bucak kongresine katılacak delegeler de belirlenerek kongre kapatıldı²⁴¹.

1.3.2. Kayaş Ocağı Kongresi (17 Ekim 1949)

Ankara'nın merkez ilçelerinden biri olan Mamak, 1943 yılında Kayaş'ın (köy) Ankara Belediyesi sınırları içine dâhil edilmesiyle Hatip Çayı vadisinde Çankaya'ya bağlı bir yerleşim birimi olarak kuruldu. Ekonomik kalkınmasını geliştirmekte olan ve 1983 yılında ilçe olan Mamak'ın köylerinden biri olan ve Hatip Çayı vadisinde bulunan Kayaş ise mahalle oldu. Kayaş semtinde "Büyük Kayaş Camii", "Şafak Tepe Camii", ve "Nenek Köyü Camii" tarihi değeri olan mimari eserlerdir. Ayrıca mimar Ernst Arnold Egli tasarımı olan "*Kayaş İstasyon Binası*" bulunmaktadır²⁴².

DP, Kayaş Ocağı'nın yıllık kongresi 17 Ekim 1949 Cumartesi günü saat 21.00'de toplandı. Kongreye Çankaya ilçesinden Necmi İnanç, Adil Ünlü, Fikret Kuntel, Kemal Uçanok, Fahri Başkan ve Cebeci Bucağından da Hasan Songülen, kongreye katıldı. İstiklal Marşı ve Atatürk için saygı duruşu sonrasında görüşmelere başlandı.

Dilekler bölümünde konuşmacılar söz alarak, seçimlerin güvenli yapılmasını istediklerini belirttiler. İlçeye, dispanser, postahane, elektrik, telefon, çöp arabası da getirilmesini istediler. Arkasında da yıllık faaliyet raporu okundu ve kabul edildi. Memleketin sorunları hususunda da bazı konular da görüşler belirtildikten sonra ilçe idare kurulu seçimleri yapıldı. Süleyman Selam, Necati Çoğal, Ramazan Şengül, Ömer Uçar, Nizamettin Duman asil üyeliklere, Hasan Uçar, Rıfat Üner, Fevzi Er, Hasan Erden, Adil Kıvanç yedek üyeliklere seçildi. Yine Süleyman Selam, Necati Çoğal, Adil Kıvanç, Kazım Önler, Fevzi Er, Rıfat Öner de delege olarak seçildikten sonra kongre kapatıldı²⁴³.

²⁴¹ Zafer, 25 Ekim 1949, nr:179, s.1-2; BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

²⁴² Erdoğan, a.g.e., s.354-355.

²⁴³ Zafer, 17 Ekim 1949, nr:171, s.2.

1.3.3. Haymana Kongresi (23 Kasım 1949)

Haymana, Ankara'nın güneydoğusunda olup şehir merkezine uzaklığı 73 km'dir. Kendi adını taşıyan Haymana yaylası üzerinde kireçli bir tepenin eteğinde, Ankara çayına karışan bir akarsuyun kaynakları yakının da yer almakta olup yükseltisi 1225 metre olan ilçedir. İlçenin doğusunda Balâ, Güneydoğu ve güneyinde Konya ili, batı ve kuzeybatısında Polatlı, Kuzeyinde Gölbaşı ilçeleri bulunmakta olup yüz ölçümü 2976 km²'dir. Haymana'nın eski isimleri arasında yer alan Yaban Hamamı adı eskiçağdan beri bilinen kaplıcalardan türemiştir. İlçede yer alan iki kaplıca kent ekonomisine katkı sağlamaktadır²⁴⁴.

1950 yılında Haymana nüfusunun 32 binden fazla olduğu, ilçelerde, kasaba ve köylerde ise 370 hanede 1513 nüfusun bulunduğu bilgisine ulaşıldı. Haymana nüfusunun neredeyse yarısının Kürtlerden oluştuğu ve Kürtlerin kendi aralarında Kırmanç denilen Kürtçeyi konuştukları ancak Türklerin arasında kalan Kürtlerin asimile oldukları da Haymana kaza ve merkezinde Kürtlerden başka Tatarların da yaşadıkları ifade edildi²⁴⁵.

DP, Haymana ilçe kongresi 23 Kasım 1949'da DP merkez binasında Ankara'dan gelen idare kurulu üyeleri, Afyon Milletvekili Kemal Özçoban, Samet Ağaoğlu, Ankara İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekadağ, ikinci başkan Muhlis Bayramoğlu ve İİK üyelerinden, Ramiz Eren, Hamdi Bulgurlu, Abdullah Gedikoğlu'nun da katılımıyla kongre toplandı. Kongre başkanlığı seçimi yapıldı. Başkanlığa, Ramiz Eren, ikinci başkanlığa Ziya Gökcalp getirildi. Arkasında da kâtip seçimleri yapıldı. Atatürk için 5 dakikalık saygı duruşu sonrasında yıllık çalışma raporu okundu. Yapılan eleştiri ve beğenilerin sunulması sonrasında rapor kabul edildi. Daha sonra dilekler bölümüne geçildi. İlçedeki kaplıcaların işletmelerinin yeterince iyi olmaması, elektrik sıkıntısından ve kamyon ve otobüsler için hükümet konağı çevresinde ihtiyacı karşılamak için bir alan olmadığı dolayısıyla da yolcuların zor durumda kaldıkları dile getirildi. Sonrasında, Afyon milletvekili Kemal Özçoban, Samet Ağaoğlu, Osman Şevki Çiçekadağ, Muhlis Bayramoğlu, Abdullah Gedikoğlu görüşülen konularla ilgili konuşma yaptı ve bu meseleleri yalnız DP'nin iktidara gelmesiyle çözüleceğini belirtti.

²⁴⁴ Benk, a.g.e., s.173, Erdoğan, a.g.e., s.215.

²⁴⁵ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

Sonrasında ilçe idare kurulu seçimleri yapıldı. Ziya Gökalp, Fazlı Akçin, Mehmet Ali Ünal, Hüseyin Sırma, Niyazi Siren, Asıl Atacı, Reşit Alaver seçildi. Kongre başkanlığına getirilen Ramiz Eren'in önemli konuşmasıyla kongre sona erdi. Gelen misafirler ve delegelere birlikte yemek verildi²⁴⁶.

1.3.4. Halkavun Bucak Kongresi (29 Kasım 1949)

Ankara ili merkez kazasına bağlı olan Bitik Nahiye Merkezi 1934 yılında Halkavun Köyüne taşındı. Bitik nahiye merkezinin halk arasında Halkavun olarak anılmasından dolayı bu isimle anılmaya başladı ve nahiyenin ismi 1955 yılında Halkavun olarak değiştirildi. Halkavun (daha sonra Kazan) belediyesinin kuruluş tarihi ise 1971'dir. Önceden Yenimahalle ilçesinin bir bucağı olan Kazan'ın 1987 yılında Yenimahalle ilçesinden ayrılarak, ilçe statüsüne yükselmesiyle Halkavun (Yazıbeyli) bu ilçeye bağlı yerleşim birimleri arasında yer aldı. Halkavun günümüzde Kazan ilçesine bağlı olan Yazıbeyli mahallesinin eski adıdır²⁴⁷.

DP, Halkavun Bucak Kongresi 29 Kasım 1949'da toplandı. Kongre için Ankara İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ ve İİK üyesi Ramiz Eren, Abdullah Gedikoğlu, Mustafa Yalım merkez ikinci başkanı Şeref Mengü ve idare heyetinden Mehdi Mihçioğlu, İsmail Arman, Salih Gürkan ve daha birçok partili Halkavun Bucağına geldi. Bucağına bağlı köylerden gelen partililer milletvekillerini karşılamak için yol kenarlarında ellerinde bayraklarla bekledi. Halkavun bucak başkanı Mahmut Atamer, gelen temsilcilerin yoklamasını yaptıktan sonra kongreyi açtı. Seçimler kısmına geçilerek İİK üyesi Avukat Ramiz Eren başkanlığa, merkez ilçe ikinci başkanı Şeref Mengü ikinci Başkanlığa Çankaya ilçe idare kurulu üyesi Mehdi Mihçioğlu kâtipliğe seçildi. Atatürk'ün ruhu için yapılan saygı duruşu sonrasında yıllık rapor okundu ve kabul edildi.

Dilekler bölümünde bucağına bir postahane ve sağlık ocağı yapılması, topraklarının tapulanması, kışlık yakıt ihtiyaçlarının karşılanması istendi. Ziraat Bankası'nın yeterli miktarda tohumluk vermediği ve pek çok köye çeşme, köprü ve okul yapılmadığı şikâyetlerinde bulunuldu. İİK başkanı Osman Şevki Çiçekdağ

²⁴⁶ Zafer, 23 Kasım 1949, nr:208, s.1-2.

²⁴⁷ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C.II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.134, 135, 258,321; Milliyet, "Ankara" , *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.I, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.97; Abdülkerim Erdoğan, *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2009, s.334.

temsilcileri heyecanlandıran bir konuşma yaptı. İktidarın yıllardan beri Ankara’da saray ve abide yapmakla meşgul olduğu o nedenle köylünün ihmal edilmiş olduğunu ancak DP’nin iktidara gelmesiyle bu meseleleri halledeceğinden bahsedildi.

Bucak idare kurulu ve merkez ilçe kongresine gidecek delegelerin seçimleri yapıldı. Kongre başkanı Avukat Ramiz Eren’in dilek ve temennileri sonrasında kongre kapandı²⁴⁸.

1.3.5. Çamlıdere Kongresi (10 Aralık 1949)

Ankara’nın kuzeybatısında bulunan Çamlıdere doğu ve güneyinde Kızılcahamam ilçesi, güneybatısında Güdül ve Beypazarı ilçeleri, batı ve kuzeyinde Bolu ili bulunmaktadır. Merkeze uzaklığı 108 km olan ilçenin yüz ölçümü de 625km²’dir²⁴⁹.

DP Çamlıdere Bucak Kongresi 10 Aralık 1949’da Genel Başkan Bayar’ın da katılımıyla toplandı. Yol kenarında yakalarına taktıkları DP rozeti ile bekleyen insanların yanı sıra diğer tarafta da kamyonlarıyla DP başkanını karşılayan insanlar vardı. Bayar’a eşlik edenler arasında, GİK üyelerinden Kayseri Milletvekili; Kamil Güneş, İÇel Milletvekili Celal Ramazanoğlu, İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ, İkinci Başkan Muhlis Bayramoğlu, İİK üyelerinden Hamdi Bulgurlu, Abdullah Gedikoğlu ve Bekir Turna, yer aldı. Bayar’a Kızılcahamam’dan itibaren yol kenarında halkın ve DP’ye gönül veren vatandaşlar tarafından sevgiyle karşıladı. Avdan Köyüne vardıklarında buradaki yoğun kalabalığa hatırı soran Bayar sonrasında yoluna devam etti ve Çamlıdere’ye ulaşıldı. Burada da yoğun bir kalabalık vardı. Çamlıdere halkı DP’lilere yoğun sevgi göstererek kurbanlar kesti. Buradan parti binasına kadar Bayar ve beraberindekiler yürüyerek gitti, aynı coşku DP binası önünde de devam etti. Kongre delegelerin yoklamalarının yapılması ile başlanmış sonrasında ise başkanlık seçimlerine geçildi. Kongre başkanlığına Hamdi Bulgurlu, ikinci başkanlığına DP Kızılcahamam ilçe başkanı İsmail Sezen ve kâtipliğe Hüseyin Cahit Yılmaz seçildi.

Dilekler bölümünde şikâyetlerini dile getiren delegeler, en önemli dertlerinin su ve orman işleri olduğunu ve en kısa zamanda çözüme kavuşturulmasını istedi.

²⁴⁸ Zafer, 29 Kasım 1949, nr:214, s.1-6.

²⁴⁹ Erdoğan, a.g.e., s.97.

Bucağın ilçe haline getirilmesi ve telefon hattının döşenmesi ise istekleri arasındaydı. Dilekler sonrasında söz alan Osman Şevki Çiçekdağ, delegelerin üzerinde konuştukları sorunların önemli noktalar olduğunu söyledi. Millet iktidarının özgür bir seçimle belirlendiğini de ifade ederek bir daha ki seçimlerde halkı uyanık ve bilinçli olmaya davet etti.

Abdullah Gedikoğlu da ihtiyaçların önemine değinerek hükümeti eleştirdi. Kamil Gündeş ise milli iradenin bir an evvel hayata geçmesi gerektiğini belirterek, DP'nin iktidarı ele alması halinde milletin sıkıntılarını gidermeyi namus borcu kabul ettiklerini söyledi.

Konuşmaların ardından seçimler sonunda ilçe idare kuruluna; Kemal Zeybek, Neşet Soydan, Osman Nuri Bayram, İlyas Tıgılı, Hasan Hüseyin Akın, Fahrettin Odabaşı, Mahmut Yanık seçildi. Kongre sonun da Bayar ve arkadaşları geldikleri gibi tezahürat ve alkışlar arasında Çamlıdere'den ayrıldı²⁵⁰.

1.3.6. Polatlı Kongresi (2 Ocak 1950)

Polatlı Ankara'nın güneybatısında yer alıp şehir merkezine uzaklığı 78 km'dir. İlçenin doğusunda Haymana, güneyinde Konya ili, batısında Eskişehir ili, kuzeybatısında Beypazarı, kuzeyinde Ayaş bulunmakta ve yüz ölçümü 3789 km²'dir. İlçenin toprakları orta yükseklikteki dalgalı düzlüklerin üzerindedir. Polatlı'nın en yüksek noktasını Çile Dağı (1440m) oluşturarak ilçe topraklarının kuzeybatı kesimi engebelidir. Polatlı'nın batısından Sakarya nehri geçmekte olup Ankara ve Porsuk Çayı burada Sakarya nehri ile birleşir. Polatlı Ankara'nın önemli tarım ticaret merkezi durumunda ve burada İç Anadolu'nun yüksek kaliteli buğday mahsulü bulunmaktadır²⁵¹.

1950 yılında Polatlı nüfusunun 19.513 ve kaza merkezinin de 3.083 nüfusa sahip olduğu bilgisine ulaşıldı. İlçede 70 köy ve 12 çiftlikten meydana gelmekte olup Samutlu ve Memetli adında da 2 tane nahiyesi vardır. Polatlı'nın 9 köyünde doğudan gelen göçmenler bulunurken 15 köyünde ise Rumeli'den göç eden Tatarların

²⁵⁰ Zafer, 10 Aralık 1949, nr:225, s.1-6.

²⁵¹ Milliyet, "Ankara", *İl İl Yurduumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.I, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.99; Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, s.393.

yaşadıkları bilgisine ulaşıldı. Polatlı merkezde ise 134 adet CHP parti üyesi bulunur²⁵².

DP Polatlı İlçe Kongresi 2 Ocak 1950'de hava şartlarının kötü olmasına rağmen toplandı. Ankara İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ, İkinci başkan Muhlis Bayramoğlu, Hamdi Bulgurlu ve Abdullah Gedikoğlu da kongrede hazır bulundu. Kongre başkanlığına Muhlis Bayramoğlu, ikinci başkanlığa Taşpınar Köyü Delegatesi ve muhtarı seçildi. Kâtipliklere de, Emin Özbey ve Ali Rıza Önal seçildi. Atatürk'e saygı duruşu ile kongre çalışmalarına başladı. İlçe idare kurulu başkanı Abdurrahman Tavzar yıllık faaliyet raporu okudu ve rapor kabul edildi.

Dilekler bölümünde söz alan delegeler; bazı yolunda gitmeyen hususları eleştirdi. Tarım çalışma alanlarının durumları, tohumlukların dağıtımında işlerin aksamalarını ve hayvan hırsızlıklarına karşı önlem alınmaması noktası eleştirilen konular arasındaydı. Hamdi Bulgurlu ve Osman Şevki Çiçekdağ da önemli konuşmalar yaparak ilçe idare kurulu seçimlerine geçildi. Seçimlerde Ali Rıza Uzunbeyli, Hızır Demirkepek, Abdurrahman Tavzar, Abdullah Köfter, Emin Özbey, Veli Galip ve Remzi Tümer üyeliklere seçildi²⁵³.

1.3.7. Keskin İlçe Kongresi (3 Ocak 1950)

Ankara'nın 107 km güneydoğusunda, Kırıkkale'nin 32 km güneyinde, Kızılırmak vadisine doğru hafif eğimli bir yaylayı ayıran vadinin başında yer alan yükseltisi 1140 metredir. Günümüzde Kırıkkale'nin bir ilçesi olan Keskin 1989 yılına kadar Ankara iline bağlı durumdaydı. İlçenin arazisi bir yayla görünümünde olup batısında Kızılırmak vadisi ile doğuda Delice çayı arasında uzanır. Yüz ölçümü 1463 km'dir. İlçede İç Anadolu bölgesinde görülen kara iklimi hâkimdir. İlçenin köyleri genel olarak doğu ve güney yönünde suyu bulunan yamaçlarda kurulmuş olup ekonomisi tarıma dayalıdır²⁵⁴.

1950 yılı Keskin İlçesinde nüfusun merkezde 1150, evde 6744 bulunmakta olup ilçenin toplam nüfusun ise 61.542 olarak belirtildi. Bunlardan 3749 kişi de

²⁵² BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

²⁵³ *Zafer*, 2 Ocak 1950, nr:248, s.3;

²⁵⁴ Benk, a.g.e., s.173; T.C. Kırıkkale Valiliği, *Kırıkkale'99*, Çetin Ofset, Ankara 1999, s.279-280.

CHP'ye kayıtlı üye konumundadır. Merkezde ise CHP'ye bağlı üye sayısı 141 kişi olarak tespit edildi. İlçede Delice Oba ve Çelebi nahiyeleri bulunur²⁵⁵.

Keskin İlçe Kongresi oldukça kalabalık bir DP'li grup ile toplandı. Kongreye İİK'dan Osman Şevki Çiçekdağ, Muhlis Bayramoğlu, Hamdi Bulgurlu, Abdullah Gedikoğlu ve Kırıkkale İlçe İdare Kurulu Başkanı ve üyeleri katıldı. Kongre başkanlığına Muhlis Bayramoğlu seçildi. İkinci başkanlığa Mahmut Paran, kâtipliklere Zühtü Pehlivanlı ve Mehmet Hatipoğlu getirildi. Atatürk için saygı duruşu yapıldı daha sonra İlçe idare kurulunun iktisadi çalışma raporu okunarak kabul edildi. Arkasından delegeler söz alarak parti ve ülke sorunlarına da temas ederek isteklerini ve rahatsız oldukları noktaları teker teker dile getirdi.

Delegelerin konuşmalarının tamamlanması sonrasında DP, Ankara Genel Meclis üyelerinden, Abdullah Gedikoğlu ve Hamdi Bulgurlu bölgesel talep ve rahatsızlıklarını Ankara'yı ilgilendiren kadarına gerekli olan cevapları verdi. Kongrede misafir olarak bulunan Kırıkkale İlçe Başkanı Eczacı Fuat Seyhun genel istek üzerine konuşma yaptı. Konuşmasında, "*Hürriyet ve demokrasi hamlelerinin tarihi tekâmülünü izah ile 1946 seçimlerinin malum şartlarından sonra önümüzdeki büyük seçimin Türk demokrasisinin mukadderatını tayin edeceğini beyan*" ederek sözlerini tamamladı.

Kongrede en son Osman Şevki Çiçekdağ, Muhlis Bayramoğlu, ülke ve parti hadiseleri üzerinde düşüncelerini belirtti. Milletvekilleri hedefinin iktidar olmadığını asıl amaçlarının özgürlük ve demokrasi olduğunu bunu da ancak halk seçimleriyle belli edeceğini söyledi. Halkı da yeni yapılacak seçimlerde gözlerini açmaya daha uyanık olmaya ve yapılacak hile ve usulsüzlüğün önüne geçmeye davet ettiler.

Derviş Akçan, Zühtü Pehlivanlı, Hasan Evrensel, Bahri Taşçı, Mahmut Baran, Faik Hatipoğlu ve Latif Yağan delegeleri idare kuruluna seçildi. İl de yapılacak olan kongreye de kimlerin de katılacağını seçiminden sonra da kongreye son verildi²⁵⁶.

1.3.8. Bala Kongresi (9 Şubat 1950)

Ankara'nın güneydoğusunda yer alan Bala'nın doğusunda Kırşehir iline bağlı Kaman ilçesi, güneyinde Şereflikoçhisar, güneybatısında Haymana batısında Gölbaşı

²⁵⁵ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

²⁵⁶ *Zafer*, 3 Ocak 1950, nr:249, s.3.

ve Çankaya kuzeyinde Elmadağ ilçesi bulunmaktadır. İlçenin yüz ölçümü 2530 km ve şehir merkezine 69 km uzaklıktadır. Balâ Arapça bir kelime olup, "yüksek" anlamına gelmektedir. Kartal dağı eteğinde bulunması ve yüksekliği nedeni ile de Bala ismi verilmiştir. İlçenin yükseltisi 1300 metre olup batıda Balaban deresi vadisine, doğuda da Kızılırmak vadisine doğru alçalan bir yayla sırtı üzerindedir²⁵⁷.

1950 yılı Bala İlçesinde 280 ev, 29 dükkân ve 1300 de nüfusu olan küçük bir yerdir. İlçenin genel nüfusu ise 30.500 olarak bildirildi. İlçe genelinde CHP'ye kayıtlı üye sayısı 3415 olup ilçe merkezinde ise 216'dır. İlçe nüfusunun 572 Çerkez, 666 Tatar halk oluşturur. İlçenin Karaali ve Karakeçeli isimlerinde 2 adet de nahiyesi olup bir de merkez nahiyesi vardır. Kaza da sosyal hayatın yok denilecek kadar az olduğu da ifade edildi²⁵⁸.

Ankara Bala İlçe Kongresi 9 Şubat 1950'de 80 delege, çok sayıda DP'linin Ankara İİK ikinci başkanı Muhlis Bayramoğlu ve Avukat Ramiz Eren, Abdullah Gedikoğlu, Bekir Turna ve Yaşar Kuşçuoğlu'nun katılımıyla toplandı İlçe idare kurulu başkanı Dağıstan Binerbay'ın, delegelerin yoklamasını yapmasından sonra kongre açıldı. Başkanlığa da Abdullah Usalan, kâtipliğe Kazım Coşkun ve Enver Öztürk, seçildi. Atatürk anısına saygı duruşu yapılması sonrasında ilçe idare kurulu başkanı yıllık çalışma raporunu okudu ve rapor kabul edildi.

Dilekler bölümünde delegeler şikâyetlerini belirtti. İlçe de bir okul açılması, yine ilçe de tapusuz araziler olduğundan cinayetlerin yaşandığını ve bu konu da bir şeyler yapılmasını talep ettiler. Bundan sonra Avukat Ramiz Eren ve Abdullah Gedikoğlu konuşmalar yaptı. Gedikoğlu genel olarak seçim hakkında düşüncelerini dile getirdi delegelerin konuşmaları sonrasında ilçe idare kurulu seçimine başlandı. İlçe idare kurulu asıl üyeliklerine; Dağıstan Binerbay, Tahir Tanrıdağlı, Hasan Özçelik, Yahya Genç, Abdullah Usalan, Haydar Erdem, Enver Öztürk. Yedek üyeliklere, Kazım Coşkun, Hüseyin Şener, Bahri Acar, Tahsin Ersoy, Şakir, Seyit Ali Bozkurt getirildi²⁵⁹.

²⁵⁷ Benk, a.g.e., s.171; Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, s.44.

²⁵⁸ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

²⁵⁹ *Zafer*, 9 Şubat 1950, nr:286, s.4-5.

1.3.9. Kırıkkale İlçe Kongresi (23 Ocak 1950)

İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak yöresinde yer alan Kırıkkale, doğusunda Çorum ve Yozgat batısında Ankara, güneyinde Kırşehir ve kuzeyde Çankırı ile çevrili durumdadır. 1929'da Bucak, 1944'de ise ilçe merkezi konumunda olan Kırıkkale adını da Kırık Köyü ve Kale isimlerinin birleşmesinden almıştır. İlçe de Makine Kimya Endüstrisi sanayi içinde büyüyen ve yan sanayi kuruluşlarının da geliştiği sosyal ve ekonomik yapı da önem kazandırmıştır²⁶⁰.

DP'nin büyük heyecanla beklenen Kırıkkale* İlçe Kongresi DP'nin parti binası alt katındaki kahvede yapıldı. DP rozetini takan yüzlerce partili ve delege sabahın erken saatlerinde davul ve zurna ile sokakları donattı. Ankara'dan gelecek olan misafirler beklenmeye başladı. Kırıkkale İstasyonu ise trenin yaklaşmasına yakın daha da kalabalıklaştı. Gelen misafirlere DP binasının girişine kadar eşlik edildi. Atatürk anısına yapılan saygı duruşu sonrasında ilçe başkanı Fuat Seyhun'un kısa bir konuşması ile kongre açıldı. Kongre Başkanlığı Hamdi Bulgurlu, ikinci başkanlığı Arif Oragon, kâtipliklere iki delege seçildi. Yıllık rapor okundu, rapora yönelik oldukça değişik ve önemli eleştiriler geldi. Eleştirilere ilçe başkanı tarafından verilen cevap herkesi tatmin etti ve rapor kabul edildi.

Dilekler bölümünde söz alan halktan birisi, hükümetin ilgisizliği, kendilerinin çok eski zamanlardan kalma tekerleği bile bulamadıklarını fakat muhtarlara kadar araba verildiğini öğrenince çok şaşırıldıklarını söyledi.

Kongrede söz alan Ramiz Eren; Kırıkkale halkını gösterdikleri bu karşılamadan ve cesareten dolayı tebrik etti. Bundan sonra DP'yi yenecek hiçbir kuvvet yoktur diye ekledi Sonrasında; Hafız Yaşar Kuşoğlu, Zonguldak Milletvekili Ali Rıza Alemdaroğlu, Afyon Milletvekili Kemal Özçoban da kısa birer konuşma yaptı. Milletvekilleri genel olarak DP faaliyetleri, seçim kanunu ve ilerde yapılacak olan seçimler hakkında düşüncelerini dile getirdi. Kırıkkale halkının bu şekilde karşılamalarını hiç unutmayacaklarını ve her yerde bu karşılamadan

²⁶⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, "Ankara" Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981, s.580-581; Yakup Altın, *Yeni Bin Yılda Kırıkkale*, T.C. Kırıkkale Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Kırıkkale 2000, s.3.

* Kırıkkale öncesinde Ankara'nın ilçesi durumunda iken 21 Haziran 1989 tarih ve 3578 Sayılı yasa gereğince Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde yapılan törenle il olmuştur. İlk Valisi Fikret Güven 17 Ağustos 1989 tarihinde yapılan törenle il valiliği görevine başlamıştır; T.C. Kırıkkale Valiliği, *Kırıkkale'99*, Çetin Ofset, Ankara 1999, s.12.

bahsedeceklerini söylediler. Ardından ilçe idare kurulu seçimlerine geçildi. Fuat Seyhun, Kemal Ayanoglu, Hasan Öztok, Muammer Gümüşgöz, Eyüp Bal, Seyfi Işık, Osman Erdoğan seçildi. İl kongresine katılacak temsilciler de seçildikten sonra kongre geç akitlere kadar devam etti²⁶¹.

1.3.10. Çankaya Kongresi (30 Ocak 1950)

Çankaya adı Mustafa Kemal Atatürk adı ile özdeşleşmiş bir kelimedir. Milli mücadele yıllarında Dikmen Köyü sınırları içerisinde Çankaya mevkiinde, Ankara'nın önde gelen sakinlerinden Bulgurluzade Mehmet Bey'e ait bağ evini Ankara Belediyesi satın alarak Mustafa Kemal Paşa'ya hediye eder. Mustafa Kemal Paşa'nın bu bağ evine taşınmasından sonra "Çankaya Köşkü", "Çankaya" ya da "Köşk" olarak anılmaya başlar. Atatürk'ün emirleriyle yeni mahalleler, resmi daireler kurularak şehir kalkındırılmış ve neticede 1936 yılında Çankaya ilçesi kuruldu. Çankaya'nın doğusunda Mamak, güneyinde Gölbaşı, batısında Yenimahalle ve Altındağ ilçeleri bulunmakta olup yüz ölçümü 307 km²'dir. Cumhurbaşkanlığı konutunun bu ilçede bulunması nedeniyle siyasi açıdan önemlidir²⁶².

Çankaya'nın 1950 yılında merkez nahiye, Cebeci, Küçük Yozgat, Gölbaşı, Dikmen olmak üzere 5 nahiyesi vardır. Kazanın genelinde CHP'nin 4094 tane parti üyesi bulunur²⁶³.

DP, Çankaya İlçe Kongresi, 30 Ocak 1950'de toplandı. Kongrede ilk olarak başkanlık divanı seçimleri yapıldı. Başkanlığa Bekir Turna, başkan vekilliğine Abidin Serimer, kâtipliğe Aldoğan Şen, Bayrak Karakaya seçildi ve sonrasında yıllık çalışma raporu okundu. Delegeler rapora yönelik bazı eleştiriler de bulunmuşlarsa da rapor kabul edildi. GİK üyelerinden Samet Ağaoğlu bir konuşma yaptı. Konuşmasında genel hatlarıyla; ülkede grevin yasak olamaması gerektiğini söyledi ve sonrasında seçim kanunu ile ilgili düşüncelerini belirtti.

Arkasından İlçe İdare Kurulu seçimleri yapılarak; Adil Ünlü, Fikret Kuntal, Hüsamet Sencer, Fahri Başkan, Piraye Bigat, Abdurrahman Atatürk asil üyeliklere; Kemal Uçanok, Bahire İnce, Hüseyin Üney, İffet Akın, Bekir Turna, Abidin Serimer,

²⁶¹ Zafer, 23 Ocak 1950, nr:269, s.1-5.

²⁶² Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, s.117-118.; Milliyet, "Ankara" , *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.I, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.94.

²⁶³ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1

de yedek üyeliklere seçildi. İl kongresine gidecek delegelerin seçimi yapılarak Adil Ünlü, Fikret Kuntal, Alpdoğan Şen, Fahri Başkan, Hasan Songüler ve Dündar Kılıçöte isimleri belirlendi²⁶⁴.

1.3.11. Çubuk Kongresi (26 Şubat 1950)

Ankara'nın 40 km kadar kuzeyinde yer alan ilçenin yükseltisi 990 metredir. Doğusunda Kalecik, güneydoğusunda Akyurt, güneyinde Keçiören, batısında Kızılcahamam ve Kazan ilçeleri, kuzeyinde Çankırı ili bulunmaktadır. Çubuk kasabası, kendi adını taşıyan doğu ve batı tarafından dağlarla çevrelenmiş tabanı düz bir ovanın kuzey kısmında kurulmuştur. Yüz ölçümü 1223 km²dir. Ovanın güney tarafında kentin su ihtiyacını karşılamak için Çubuk barajı kurulmuş ancak bu tek başına yeterli olmayınca kentin 5 km kuzeyinde aynı adla bir baraj daha kurularak şehrin su ihtiyacı karşılanmıştır²⁶⁵.

Çubuk ilçesinde 1950 yılında 400 ev, 80 dükkân olup ilçenin genel nüfusa oranı 32.078'dir. İlçede Ravli, Sirkeli, Deliveren, İbek, Kışlacık, Yukarı Cavundur isimlerinde nahiyeleri ve 95 tane kadar da köyü vardır. Ayrıca merkez nahiyesinde 3 mahalle ve birde semt ocağı mevcuttur²⁶⁶.

DP, Çubuk İlçe Kongresi, 26 Şubat 1950'de 80 delege, yüzlerce dinleyici, İİK üyelerinden Hamdi Bulgurlu, Bekir Turna ve Mustafa Yalım'ın da katılımıyla toplandı. İlçe idare kurulundan Osman Balcı'nın yoklamayı yapması sonrasında kongre görüşmelere başlandı. Başkanlığa, Hamdi Bulgurlu ikinci başkanlığa, Bekir Turna seçildi. Kâtipler de seçildikten sonra Atatürk için saygı duruşu yapıldı. İlçe idare kurulunun geçen yılki faaliyet raporu okundu ve kabul edildi. Dilekler bölümünde birçok katılımcı söz alarak konuştu.

Hamdi Bulgurlu, yeni seçim kanununun iyi olduğu ancak buna rağmen yine de seçimlerde dikkatli davranılması gerektiğini, Amerika tarafından yapılan yardımların CHP iktidarı tarafından kötüye kullanıldığı yönünde bir konuşma yaptı. DP'nin iktidarı ele aldığı anda artık bu hususların düzeleceğini söyledi. Konuşma yoğun alkışlarla karşıladı. Sonrasında da İlçe idare kurulu seçimlerine geçilerek asil üyeliklere; Muhittin Eren, Fahri Olcay, Yahya Arabacı, Hasan Tara, Yaşar Tüzün,

²⁶⁴ Zafer, 30 Ocak 1950, nr:276, s.1-6.

²⁶⁵ Benk, a.g.e., s.172; Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, s.123.

²⁶⁶ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618/26.1.

Abidin Yılmaz, Osman Balcı, yedek üyeliklere; Ahmet Saçkesen, Ahmet Acele, Şeref Yılmaz, Mustafa Gökmen, Raşit Özgün, Aışan Gökmen, Ahmet Köksal seçildi²⁶⁷.

1.2. DEMOKRAT PARTİ ESKİŞEHİR İL KONGRESİ (25-26 OCAK 1948)

Eskişehir 13.477 km² bir yüz ölçümüne sahip olup kuzeyinde ve doğusunda Ankara, güneydoğusunda da Konya, güneyinde de Afyonkarahisar, batısında ise Kütahya ve Bilecik illeri bulunmaktadır. Karasal bir iklime sahip olup gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı fazladır. Eskişehir'in büyük bir kısmı Sakarya Irmağı'nın ve Porsuk Çayı'nın suladığı geniş ovalar ve bunları çevreleyen dağlardan meydana gelir. Aynı zamanda Porsuk ve Sakarya suları Eskişehir'in en önemli akarsularıdır. Nitekim Porsuk Çayı üzerinde kurulan Baraj Eskişehirliyle içme suyu da sağlamaktadır. Eskişehir'in ilçelerine baktığımızda merkez ilçenin dışında Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihaliççık, Sarıcakaya, Seyitgazi, Sivrihisar olmak üzere merkez ilçeye beraber 13 ilçeden meydana gelmektedir²⁶⁸.

1948 yılında Eskişehir'de büyük başarı kazanan DP köylere kadar teşkilatlanmasını tamamladı. Bu başarısında DP teşkilatının düzenli ve planlı çalışmasının katkısı büyüktür. Ocak ve Bucak teşkilatları hemen hemen CHP'nin teşkilatlanmasına benzemekle birlikte DP köylüyü de kendisine çekmeyi başardı. DP özellikle CHP'nin güçlü olduğu ilçeleri kendisine bağlamaya çalışarak ve bu yönde adım atarak ilçe idare kurulu oluşturdu. Ayrıca DP'nin bu gibi ilçeler ve köylerinde de çalışmaları oldukça hızlı ve düzenli ilerleyiş gösterdi²⁶⁹.

25 Ocak 1948'de Eskişehir de yapılacak İl Kongresi için hazırlıklar tamamlandıktan sonra Genel Başkan Bayar'ın da kongreye katılmak için şehre geleceği haberi alındı. Kongrenin Pazar günü saat 8.30'da Göksu Salonu'nda yapılması planlandı. DP Eskişehir milletvekillerinin şehir dışında bulunan milletvekilleri de kongreye katılmak için şehre geldi²⁷⁰.

²⁶⁷ Zafer, 26 Şubat 1950, nr:303, s.2.

²⁶⁸ Milliyet, "Eskişehir", *İl İl Yurduumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.I, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.403; İsmail Ali Sarar, *İlimiz Yöremiz Eskişehir*, Öğretmen Hatipoğlu Kitabevi Yayınları, 1976 İstanbul, s.9.

²⁶⁹ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:652/171.1.

²⁷⁰ *Yeni Sabah*, 25 Ocak 1948, nr:3207, s.5; İsmail Hakkı Çevik, Ahmet Oğuz, Hasan Polatkan, Abidin Potoğlu, Emin Sazak, Tuncer; a.g.e, s187-188.

Kongre günü sabah 8.30'da vatandaşlar DP binası önünde toplanarak, delegeler ile birlikte kongrenin toplanacağı salona doğru hareket etti. Kongrede Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, Hüseyin Bingöl, Abidin Potoğlu gibi isimlerde vardı. İstiklal Marşı'nın okunmasıyla açılan kongrede, Eskişehir İİK Başkanı Muhtar Başkurt bir açılış konuşması yaptı. Ardından kongre başkanlığı seçimi yapılarak Aziz Zeytinoğlu başkanlığa, Dr. Celal Yöntem başkan vekilliğine, Orhan Oğuz ve Ali Rıza Ilıcalı ise kâtip olarak seçildi. Kongrede Eskişehir İİK'nun 1947 yılına ait çalışma, hesap ve bütçe raporu okunarak, yeni hesap ve bütçe komisyonu seçimleri yapıldı. Emin Sazak bir konuşma yaparak Eskişehir'de DP'nin önemini *"Eskişehir milli iradesini bundan 25 sene evvel kullandığını bu defa bu varlığını gösterip ispat etmiştir. Bugün burada gördüğümüz canlı varlıklar dâvamızın halledilmiş olduğunu göstermektedir"* şeklindeki ifadeleriyle açıkladı. Sazak'ın konuşması sonrası oturuma 12.30'da öğle arası verildi.

Öğleden sonra Eskişehir DP yeni binasının açılış töreni için kongre delegeleri, Eskişehirli vatandaşlar ile birlikte yeni binanın önünde toplandı. Parti binasının açılışı saat 14.30'da Celal Bayar tarafından yapıldı. Parti binasının balkonundan Bayar, Eskişehirli vatandaşlara kısa bir hitap da bulunduktan sonra kongre binasına geri dönüldü.

Kongre'nin ikinci oturumu saat 15.00'de açıldı. Öncelikle Bayar söz alarak Eskişehir'in kısaca tarihçesine değindikten sonra seçim sistemi hakkında;

"Demokrat Parti programı tatbik mevkiine geçince memleket refah ve saadetine erişecektir. Herhangi bir dava bu kadar büyük cesaretle ele alınca neticesi muhakkak zafer olacaktır. Seçimlerdeki alelumum harekâtı normal şekilde görmek istiyoruz. İdare amirlerinin artık taraf tutması bertaraf edilmelidir. Bunun için iki şey lazımdır. Birincisi seçim kanununun tadili, ikincisi de zihniyetin değişmesidir. Demokrat Parti meclise girince bunun için çalışmıştır. Bu işin tahakkukunun arifesine kadar geldik. Bunu hep beraber bayrama hazırlanmak için söylüyorum. Bu yalnız bize bağlı değildir. Demokrat Parti mecliste ekseriyeti alsaydı bu hafta değil gün ve saat işi olacaktı. Milli hâkimiyetin tahakkukunu seçim kanununa bırakmak lazım geliyor..."

İfadelerine yer verdi. Bayar konuşmasında ayrıca, anti demokratik kanunlar, iktisadi devletçilik ve Marshall Plânı yardımları konularına da değindi.

Kongrenin sonuna doğru Eskişehir DP İİK seçim sonuçları açıklandı. Buna göre Eskişehir DP İİK'na; Muhtar Başkurt, Cavid İyioğlu, Halil Yasin, Ekrem

Baysal, Aziz Ocakçıoğlu, Aziz Zeytinoğlu, Mustafa ürük ve Ahmet Tekin seçildi.²⁷¹

1.2.1. Eskişehir İl Kongresi (30 Mayıs 1949)

Eskişehir de 1949 yılında yapılan incelemelerde CHP'nin halktan beklediği ilgiyi görmediği anlaşıldı ve çoğu ilçede CHP'ye üye katılımı olmadı. Buna nazaran DP ise hemen hemen bütün ilçelerde teşkilatlanarak üye sayısını arttırdı. Bir yandan da DP'nin yayın organı da çalışmalarını sürdürerek CHP'nin olumsuz yanlarını ortaya çıkardı. DP Mayıs 1949'da da bir il kongresi yaparak bölgedeki faaliyetlerini devam ettirdi²⁷².

DP, Eskişehir İl Kongresi 30 Mayıs günü saat 10.00'da Yeni Sinema Salonunda toplandı. Celal Bayar, Fuat Köprülü, Çanakkale Milletvekili Hüseyin Pekdoğru, Eskişehir milletvekilleri Kemal Zeytinoğlu, Abidin Potoğlu, GİK üyelerinden Fevzi Karaosmanoğlu, Samet Ağaoğlu'nun da katılımıyla kongre başladı.

Atatürk için yapılan saygı duruşu sonrasında Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu kongre başkanlığına seçildi. Eskişehir DP teşkilatının yıllık faaliyet raporu okundu ve kabul edildi. Eskişehir DP İİK'dan Aziz Zeytinoğlu'nun okuduğu yıllık faaliyet raporu, Eskişehir'de DP'nin yaptığı faaliyetlerden ziyade ülkenin genel sorunlarını ve iktidara yönelik eleştirileri içeriyordu. Rapor sonrasında pek çok delege söz alarak İİK'nun yeterince çalışmadığını ve teşkilatla irtibata geçmediğini söyledi. Raporda, Eskişehir İİK tarafından ikinci başkanlık vazifesi sonlandırılan Dr. Ekrem Baysal olayına da temas edilmesi kongreyi hareketlendirdi. Söz alan bazı delegeler Ekrem Baysal'a haksızlık edildiğini söylerken bir grup da buna karşı ıktı. Bu konuda şiddetli tartışmalar yapılırsa da, Baysal hakkında istenilen ikinci başkanlıktan çıkarılması görüşü kabul edilerek kongreye öğleden sonra toplanmak üzere ara verildi.

Öğleden sonra dilekler bölümünde konuşan delegeler; orman kanunu sorunu, verem hastalığı, hayat pahalılığı ve seçim kanunu ve yapılan baskılar hakkında

²⁷¹ *Yeni Sabah*, 26 Ocak 1948, nr:3208, s.1-5; şahingiray, a.g.e, s.214.

²⁷² BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:652/171.1; *Yeni Sabah*, 30 Mayıs 1949, nr:3658, s.1-3.

şikâyetlerde bulundu. Harfeddin Topçuoğlu isimli bir işçi 1942'den beri kurulan hükümetlerin vermiş olduğu vaatleri gazete kupürlerinden tek tek okudu. Recep Peker'in 7 Eylül Kararları* ile ucuzluk getireceğini içeren kupür okunduğunda kahkahalarla karşılandı. Söz konusu işçi konuşmasında, sendikaların politikaya alet edildiğini, hakkını arayan işçiye derhal solcu yaftası vurulduğunu da anlattı.

Dileklerin okunmasından sonra Bayar, il kongrelerinin öneminden bahsetti. Ardından Bayar konuşmasında Eskişehir'de iktidar tarafından DP'ye yapılan baskıdan *"Arkadaşlar hâlâ gördüğümüzden baskıdan bahsetmek isterim. Baskı denildiği zaman sizin Eskişehirinizin hususiyeti nazarı dikkati celbetmektedir. Siyasi kanaatleri ne olursa olsun hükümetin bütün vatandaşlara aynı muameleyi yapması lazımdır. Bunu yüzlerce, binlerce defa tekrar ettik. Fakat tekrar etmek bir fayda temin etmiyorsa bunun çaresini millet namına bulmak mecburiyetindeyiz..."* ifadeleriyle bahsetti. Bayar ara seçimlere neden girilmediğini de vurguladıktan sonra konuşmasını *"DP yeni zihniyetle ve programla bu memleketi iktidarını ele alacaktır"* sözleriyle sonlandırdı. Büyük alkışlarla konuşmasını tamamlayan Bayar'ın arkasından Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Fuat Köprülü de kısa birer konuşma yaptı²⁷³.

1.2.2. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın Eskişehir'i Ziyareti (16 Mart 1950)

DP Başkanı Celal Bayar Eskişehir'de yaşanan sel felaketi dolayısıyla 16 Mart 1950'de beraberinde Eskişehir milletvekili Hasan Polatkan ve parti müfettişi Salih Keçeci olmak üzere Toros Expressi ile İstanbul'dan Eskişehir'e hareket etti. Bayar, Eskişehir istasyonuna vardığında Eskişehirli DP'li vatandaşlar, Eskişehir milletvekillerinden Abidin Potoğlu, İsmail Hakkı Çevik ve İİK üyeleri tarafından karşılandı. Genel Başkan Bayar ilk olarak felaketin yaşandığı Seylab Bölgesini

* 7 Eylül Kararları: Recep Peker'in başbakanlığındaki CHP iktidarının 7 Eylül 1946'da almış olduğu bir karardır. II. Dünya Savaşı sonrasında ticareti canlandırmak amacıyla, İthalattaki sınırlamalar kaldırılarak altın satışı serbest bırakan bir karardır. Ülke ekonomisini dünya ekonomisiyle bütünleştirmeye yönelik alınan bu kararda, 1 dolar karşılığı Türk Lirası 128 kuruştan 280 kuruşa çıkarılarak, Cumhuriyet Tarihinin en büyük devalüasyonu yaşanmıştır. 7 Eylül kararları günlük yaşamda hayat pahalılığına yol açtı. Alper Sedat Altındaş, B. Bıcaççı, Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.233-234; Turan, a.g.e., s.175.

²⁷³ Yeni Sabah, 30 Mayıs 1949, nr:3658, s.1-3; Bayar dün akşam Karabük den ayrılırken bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında Karabük fabrikalarının kuruluşuna ait hatıralarını anlatmış ve işçi meselelerinden bahsettikten sonra yakında başlayacak olan DP büyük kurultayında üzerinde durulacak meseleler arasında işçi meselelerinin, sosyal meselelerin anayasa ile teminat altına alınması, ücretli hafta tatili asgari ücret meseleleri bulunduğunu söylemiş ve bir partinin bunları yapabilmesi için iktidara sahip olması lazım geldiğini ve DP'nin işçinin samimi dostu olduğunu söyleyerek iktisadi ve adli baskının çoğalmakta olduklarını gördüklerini sözlerine ilave etmiştir. Yeni Sabah, 13 Haziran 1949, nr:3672, s.1-5.

ziyaret ederek vatandaşlardan ve parti mensuplarından bilgi aldı. Sonrasında Eskişehir DP il merkezine geçen Bayar partililerle görüşerek bir konuşma yaptı. Bayar konuşmasında;

“ Sevgili vatandaşlarım, Eskişehir’in geçirdiği sel felaketini gazetelerden takip ettik. Ve buradan gelen arkadaşlardan bu elemli macerayı dinledik. Fakat insan hadise ile karşı karşıya gelince felaketi daha iyi anlıyor. Felaket işittiklerimizden ve anlatılanlardan daha feci ve büyüktür. Hepinize geçmiş olsun dilerim. Felaketzedeleri istismar etmenin ve bir fıkra namına ele alarak onun üzerinde durmanın insani hislerle telifi güçtür. Bunu biliyoruz. Fakat hadiseleri tahkik ve tetkik etmek ve istikbal için emniyet sağlamak siyasi hayatta bir düsturdur. Memleketimiz de bu su politikası olduğunu ve bunun takip edilmesi lazım geldiğini takdir ediyoruz. İleri memleketler bizden evvel buna başlayan memleketler, bizden evvel su davasını halletmişlerdir. Biz su politikası deyince iki mühim mesele ile karşı karşıyayız:

1. Sudan gelecek zararı önlemek

2.Sudan istifade etmek²⁷⁴ ...dedi.

Ayrıca hükümet sel felaketine maruz kalan Eskişehirli vatandaşlara yardım konusunda bir girişimde bulunduğu takdirde DP'nin de destek vereceğini ifade etti. Bayar, konuşmasını bitirdikten sonra İstanbul DP'lilerden alınan 8600 liralık yardım çekini Eskişehir il idare kurulu başkanına vererek parti merkezinden ayrıldı²⁷⁵.

1.2.3. Eskişehir İl Kongresi (3 Nisan 1950)

DP Eskişehir İl kongresi, aile bahçesi kışlık salonunda 187 delege ve 1500'e yakın dinleyicinin katılımıyla 3 Nisan 1950'de toplandı. Kongrede, GİK üyelerinden Samet Ağaoğlu ve Eskişehir DP milletvekilleri de yer aldı.

Fuat Köprülü kongre de yaptığı konuşmasında:

“Bu millet kimsenin arkasından gidecek ve tek şahsa bağlanacak bir millet değildir. Bu millet kendi içinden kimi seçerse onlarla birlikte işlerini yürütecektir. DP’de hiçbir imtiyazlı sınıf yoktur. Hiçbir sınıf da teşekkül etmeyecektir. Bize şiddet politikasından bahsediyorlar. Güya memleketin siyasi hayatında DP şiddet havası husumet ayrılık yaratmak istiyormuş. DP milli birliği bozuyor ya da böyle bir hava veriyormuş. Bu kadar haksız ve insafsız hücumu uğramak bizleri üzüyor. Biz kanunlar karşısında zayıfların ezilmesini kuvvetlilerin taltife uğramasını kabul etmiyoruz. Demokratlara karşı yapılan haksızlıkları hepiniz görüyorsunuz. Bu haksızlıklara sizlerde sabır gösterdiniz. 4 senelik takip bilançomuz kimin şiddet politikası uyguladığını göstermektedir. 14 Mayıs zaman geldiği zaman bütün millet mukadderatını dünyaya duyuracaktır”

²⁷⁴ Cumhuriyet, 17 Mart 1950, nr:9196, s.1,4; Şahingiray, a.g.e., s.400.

²⁷⁵ Sesizlik, 17 Mart 1950, nr:718, s.1; Akşam, 17 Mart 1950, nr:11289, s.2.

dedi ve arkasından kongre sona erdi²⁷⁶.

1.3. DEMOKRAT PARTİ KAYSERİ İL KONGRESİ (16 MAYIS 1949)

Kayseri şehrinin toprakları büyük oranda İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak bölümünde, şehrin doğu tarafı ise Yukarı Kızılırmak bölümünde yer almakta olup 16 917 km² bir yüz ölçümüne sahiptir. Kuzeyinde Yozgat, kuzeydoğu ve doğusunda Sivas, güneydoğusunda Kahramanmaraş, güneyde Adana, güneybatıda Niğde ve batıda Nevşehir illerine sınırı vardır. Kırşehir, Yozgat, Sivas, Nevşehir ve Niğde illeri aynı zamanda Kayseri'nin etki alanı içindedir. Şehir sert bir karasal iklime sahiptir bu sebeple gün içinde ve mevsimler arasındaki sıcaklık farkı da fazladır. Kayseri ili merkez hariç tutulursa, Akkışla, Bünyan, Develi, Felâhiye, Hacılar, İncesu, Kocasinan, Melikgazi, Özvatan, Pınarbaşı, Sarıoğlan, Sarız, Talas, Tomarza, Yahyalı, Yeşilhisar olmak üzere 16 ilçeyi kapsamaktadır²⁷⁷.

1949 yılında iktidarın Kayseri'de ki durumu 1946 yılına nazaran daha iyi bir durumda olup yine de yapılacak olan ara seçimlere hazırlanılması gerekir. Kayseri'de muhalefet partileri de vardı. DP Kayseri'nin köylerine kadar teşkilatlandığı bilgisine ulaşıldı. MP'sinin ise merkez ve ilçelerde geniş bir yayılma alanı bulmasına rağmen etkili bir faaliyet yürütemedi. Bölgede kuraklık ve su sıkıntısı çekilmekte olup vatandaşlar bu soruna bir çözüm bulunmasını istedi. Şehrin diğer sıkıntısı ise; okullarda yabancı dil öğretmeni eksikliği, Develi İlçesinde kız sanat okulu açılması, bucak ve ocaklarda bulunan okullarda din derslerinin arttırılması gibi eğitimin iyileştirilmesi noktasındaydı²⁷⁸.

DP Kayseri İl Kongresi saat 10.00'da Erciyaş Kiraathanesi'nde toplandı. Kongre de ilk olarak başkanlık seçimleri yapıldı. Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın kongre başkanlığına seçildi. Kongre sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki oturum halinde yapıldı. Sonrasında yıllık faaliyet raporunun okunmasına geçildi. Raporla, özellikle CHP yönetici amirlerinin yaptıkları baskılardan, söz verilmiş olmasına rağmen Tomarza Bucağı belediye seçimleri sırasında yapılan zorbalıktan ve verilen gözdağından bahsedildi. Rapor okunduktan sonra söz alan delegeler İİK yeterince

²⁷⁶ Zafer, 3 Nisan 1950, nr:339, s.1.

²⁷⁷ Milliyet, "Kayseri", *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.II, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.135,137; Beşim Darkot, Adnan Benk, "Kayseri", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.III, Kaynak Kitaplar Yayın, İstanbul 1974, s.899.

²⁷⁸ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:671/263.1.

çalışmadığından dolayı eleştirdi. Bu eleştirilere karşılık söz alan İl Başkanı Ali Rıza Bey; “*Biz normal bir parti çatışması yapmıyoruz. İktidarı uzun yıllardır elinde tutan CHP reylerimize el koyuyorlar bu nedenle olağan bir demokrasi uğraşı vermiyoruz. Ancak böyle yapanlar kısa zaman sonra Türk Halkına hesap vermek zorunda kalacaklardır*”, diyerek rapor hakkında yapılan eleştirilere cevap verdi.

Daha sonrasında söz alan bir başka Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş, 1946 milletvekili genel seçimlerinde yaşadıkları acı olayları unutmadıklarından bahsederek, hala devam etmekte olan zorbalıklardan, suçlusu bulunamayan suçların DP’nin üzerine atıldığından, gözaltına alındıklarından, topraklarını ellerinden almakla tehdit edildiklerine kadar pek çok şeyi anlattı. Tomarza nahiye müdürünün halka; “*reylerinizi DP’ye verdinizde ne değişti biz tutanakları değiştirdik yine CHP kazandı*” diyecek kadar korkusuz olduğunu ve oylarımıza sahip çıkmamız gerektiğini söyledi. Son olarak da “*yakışanı seçiniz eğer biz de bir gün koltuk sevdasına düşersek bizi de o koltuktan indiriniz*” dedi. Gündeş’in konuşmasından sonra kongre öğle tatiline girdi. Öğle yemeği için ara verildiğinde yemek esnasında MP Ocak başkanlarından Ali Dai isimli biri, Bayar’a iki günden beri Kayseri de yaşanan coşku ve heyecana dayanamayarak MP den istifa ettiğini ve DP’ye girmek istediğini söyledi. Bu durum Demokratlar arasında heyecanla karşılandı²⁷⁹.

Öğleden sonra dilekler konusunda konuşan temsilciler, bazı taleplerde bulundu. Seçimlerin güvenle yapılması, hayat zorluğu ve pahalılığı ile mücadele edilmesi, Kayseri’de büyük sıkıntılara sebep olan işsizliğe çare bulunması gibi istekler oldu. Bu şekilde istekler üzerinde konuşmalar akşama kadar devam etti. Kongre'nin sonuna doğru Genel Başkan Bayar kürsüye gelerek;

“Gösterdiğiniz teveccühe teşekkür ederim, aziz vatandaşların dün bütün dertlerinizi ve çeşitli memleket meseleleri karşısında partimizin görüşünü etraflıca anlatma faslında bulduk. Şununla tekrar bir noktayı işaret etmek değil, açıkça belirtmek isterim: 1946 seçimlerinin memleketimizde yarattığı ıstırapları çok yakında ortadan kaldırmak mevkiindeyiz. İçerde ve dışarda kuvvetli olmamız için bütün dünyaya göstermeliyiz ki Türk Milleti hürdür ve kendi iradesine sahiptir. Milletin seçtiklerinin iktidarı ele almasını kimse mani olamayacaktır. Sevgili vatandaşlarım bu günler çok yakındır ve bundan karşımızdakilerinde şüphe etmemeleri gerekmektedir”

²⁷⁹ *Yeni Sabah*, 16 Mayıs 1949, nr:3644, s.1-3; *Zafer*, 16 Mayıs 1949, nr:17, s.1-5. Tomarza, Kayseri’ye 55 km uzaklıkta bir ilçedir. Tomarza’ya bağlı 1 belediye, 46 köy vardır. Gelişmekte olan bir ilçedir. 1953 yılında ilçe olmuştur. 1330 metre rakımlı ilçenin toplam yüzölçümü 1.485 km²’dir

Bayar'ın konuşmasından sonra kongre kapandı²⁸⁰.

1.4. DEMOKRAT PARTİ KIRŞEHİR İL ve İLÇE KONGRELERİ

İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak kısmında yer alan ilin yüz ölçümü 6570 km²'dir. Şehrin kuzeyinde ve doğusunda Yozgat, güneyinde Nevşehir ve Niğde, batısında ise Ankara ili bulunmaktadır. Kırşehir 1000-1200m civarında yükseltisi olup dalgalı yaylalardan oluşmaktadır. Kırşehir ilinin oturduğu sert tabanın kırıklı bir yapısı olduğu için dönem dönem depremlerde görülmektedir. İklimi sert ve az yağışlı olup yazları kurak geçer. Kırşehir Osmanlı Devleti sınırları içinde Konya eyaletine bağlı bir sancaktı. XIX. İkinci yarısında Kırşehir, Ankara vilayetine bağlandı. 1921 yılında bağımsız, 1924 yılında vilayet olan şehir 1954 yılında ilçe statüsüne düşürülerek Nevşehir iline bağlandı. 1957'de ise tekrar il idari birimi haline getirildi²⁸¹.

1.4.1. Çiçekdağ İlçe Kongresi (6 Ocak 1950)

Günümüzde Kırşehir'in bir ilçesi olan Çiçekdağ'ın yüz ölçümü 950 km²'dir. İlçenin kuzey ve doğusunda Yozgat, güneydoğusunda Nevşehir, güneybatısında yine Kırşehir'in ilçelerinden olan Akpınar, batısında ise Akçakent bulunmaktadır²⁸².

CHP'nin 1950 yılında Çiçekdağ'daki teşkilatlanması yeterince güçlü olmadığından halk DP eğilim gösterdi. Ancak Kırşehir'in genelinde zayıf bir durumda olan DP'nin Kaman ve Çiçekdağ'ında teşkilatı dahi yoktu. Hatta DP 21 Temmuz 1946 seçimlerinde bu bölgeden aday dahi gösteremedi. Buna rağmen iktidara karşı tutumunu bağımsız adayları destekleyerek gösterdi. DP'nin Çiçekdağ'daki durumu partililerin dikkatini çekerek bu yönde harekete geçildi. Netice de Çiçekdağ, DP teşkilatını Ankara İİK üyesi seçilen Osman Şevki Çiçekdağ ve kardeşi Cahid Çiçekdağ kurdu²⁸³.

DP, Çiçekdağ İlçe Kongresi, oldukça soğuk ve karlı bir havada köylerden gelen delegelerin katılımıyla toplandı. Yapılan yoklama sonrasında İlçe İdare Kurulu başkanı Reşat Akyün kongreyi başlattı. Atatürk'ün hatırası için yapılan saygı

²⁸⁰ *Akşam*, 16 Mayıs 1949, nr:10989, s.1; *Yeni Sabah*, 16 Mayıs 1949, nr:3644, s.1-3.

²⁸¹ Besim Darkot, Adnan Benk vd., "Kırşehir", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, Kaynak Kitaplar Yayın, İstanbul 1974, s.918; ; İlhan Şahin, "Kırşehir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXV, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.481.

²⁸² Milliyet, "Kırşehir", *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.II, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.171.

²⁸³ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:674/279.2.

duruşundan sonra kongre başkanlığına Ankara İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ, ikinci başkanlığa Mehmet Çakmak, kâtipliklere de Cemal Memiş ve Mustafa Kaya seçildi. İlçe idare kurulunun senelik faaliyet raporu okunduktan sonra kabul edildi. Dilekler bölümünde söz alan delegelerden biri, jandarmanın yaptığı zorbalıktan konu açarak birkaç gün önce Jandarma tarafından darp edilmesini örnek gösterdi. Bir başka delegede köy meralarına kadar uzanan ve hayvanlara yayılım alanı bırakmayan Zirai kombinaların çiftliklerinden bahsederek "*çiftçiyi topraklandırmak bu mudur*" şeklinde sitem etti.

Kongre de bulunan delegelerin isteği üzerine Osman Şevki Çiçekdağ da bir konuşma yaptı. Konuşmasında DP'nin ülke ve demokrasi adına sağladığı yararları değindikten sonra, Zirai kombinaların köylü için tarım ürünleri üretimine örnek oluşturması gerekirken, köylünün merasından küllüğüne kadar el atmasını, iktidarın kendi çıkardığı kanun ile çelişmesi şeklinde ifade etti. Sonrasında jandarmanın ülkenin insanlarını koruyarak hizmet etmesi gerekirken, jandarmanın yaklaşan seçimler dolayısıyla yapılan propagandalar da halka dayak atmasından bahsederek iktidarın bu durumu ortadan kaldırmamasını eleştirdi. Çiçekdağ, konuşmasını DP'nin, iktidarı milletin iradesine bağlama amacıyla olduğunu açıklayarak sonlandırdı.

Enver Tolun Aykılıç isimli delege de iktidarın zaman zaman DP'ye yaptığı haksızlıklara değinerek bunlardan bir sonuç alamayacağını ifade etti. Kongrede son olarak İlçe idare kurulu seçimlerine geçildi. Reşat Aygün, Enver Tolun Aykılıç, Hüsamettin Tanrıöver, Hacı Ergin, Mustafa Erdem, Mehmet Cantekin, Cemal Memiş ilçe idare kurulu üyesi olarak belirlendi ²⁸⁴.

1.4.2. Kırşehir İl Kongresi (16-18 Ocak 1950)

CHP'nin 1950 yılında Kırşehir'de genel olarak güçlü bir durumda olduğu bilinmektedir. Bunun yanında Kaman'da bir halkevi ve parti binasının yapılmasına ihtiyacı vardı. Ayrıca adliye teşkilatında eksiklik olduğu ve tek yargıcın davalara bakmada yetersiz kaldığı bildirildi. Ayrıca Kırşehir'de resmi görevlerde bulunup görevlerini yapamayan kişilerinde değiştirilmesi istendi²⁸⁵.

²⁸⁴ Zafer, 6 Ocak 1950, nr:252, s.3; BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:674/279.2.

²⁸⁵ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:674/279.2.

DP Genel Başkanı Celal Bayar, yanında Kayseri Milletvekili Kamil Gündüş ve DP Ankara İİK Başkanı Osman Şevki Çiçekdağ olmak üzere Kırşehir'e hareket etti. Bayar'ın toplanacak olan Kırşehir İl kongresinde, 7 Ocak 1947'de toplanan DP Birinci Büyük Kongresi hakkında oldukça önemli bir konuşma yapması beklendi. Ayrıca son günlerde yaşanan siyasi hava hakkında konuşacağı da düşünülürdü²⁸⁶.

Bayar ve beraberindekiler Kırşehir'in Kaman İlçesine geldiğinde havanın soğuk olmasına rağmen vatandaşlar kalabalık bir halde karşıladı. Bayar da Kaman DP binasından vatandaşlara

"Kongrenize davet edildiğim zaman, bu soğuk havaya rağmen memnunlukla kabul ettim. Şimdi anlıyorum ki hayatımda en isabetli işlerden biri bu kongreye gelmekle yapmışım. Buraya geldiğim zaman ve şimdi sizi dinlediğim zaman intibalarım çok isabetli olmuştur. Benim size söylemek istediğim şeyleri siz millet namına ifade etmektesiniz, bundan hakiki bir zevk ve iftihar duydum. Bu da gösteriyor ki, arkadaşlarla karşılıklı anlaşmışız. Siz istiyorsunuz ki bu memlekette iyilik olsun, bu memlekette her iş muntazam yürüsün, bu memlekette millet hakkına sahip olsun, bu memlekette her vatandaş için musavi muamele olsun ve siz kanisiniz ki bu arzusun yerine gelmesi ancak Demokrat Parti saflarında bulmak kabildir... Dürüst bir seçim istiyoruz, sizde dürüst hareket edeceksiniz, size hizmet edecek olan kimselere reyinizi vereceksiniz; o zaman davayı muhakkak kazanacaksınız, Allah doğruların yardımcısıdır, size bu zehir gibi soğuğa rağmen buraya kadar gelip zahmet ettiğinizden dolayı tekrar teşekkür ederim, var olun arkadaşlar"

Şeklinde bir konuşma yaptı. Ancak halk dağılmamış bu da halkın bu davaya ne kadar bağlı olduğunu gösterdi.

Bayar, Kaman'dan Kırşehir'e doğru hareketi esnasında çevre köylerden Kırşehir'e gitmekte olan köylülere ve Kırşehirliler Demokratlara da yolda rastlanıldı. Akşam vaktinde Kırşehir parti merkezine ulaşan Bayar, DP binasının balkonundan toplanan kalabalığa bu soğukta bekledikleri için teşekkürlerini ilettiler. Daha sonrada halkın davetini kıramayarak onlarla bir söyleşide bulundu.

CHP kongresinin halkevinde yapılmasına izin verilirken muhalefet partisine aynı izin verilmediğinden, DP Kırşehir İl Kongresi bir gazinoda sabahın erken saatlerinde toplandı. Bayar ve arkadaşları misafir oldukları evden kongrenin yapılacağı alana kadar yürüyerek geldi. Kongre başkanlığına, Osman Şevki Çiçekdağ ikinci başkanlığa Halis Balta'nın seçilmesiyle beraber kongre çalışmalarına başladı.

Kongrede delegeler yıllık faaliyet raporu ve dilekeler bahsinde uzun konuşmalarda bulundu. Konuşmalar o kadar beğenilmiş ki Enver Tulunay Kılıç,

²⁸⁶ Zafer, 16 Ocak 1950, nr:262, s.1.

Halis Balta, Recep Aydoğan, Rıza Şahin, Ali Aşçı, Ali Arslan, Mehmet Güldal, Mustafa Akpınar'ın konuşmaları uzun süre alkışlandı. Genel Başkan'da mühim bir konuşma yaptı ve dinleyiciler tarafından bu konuşma dikkatlice dinlendi²⁸⁷.

Bayar konuşmasında kongreye davet edildiği ve bu atmosferle karşılandığı için oldukça memnun olduğunu söyledi. Ayrıca İç Anadolu Bölgesinin ihmal edildiğini bu nedenle de bu alanı kalkındırmak için çalışılması gerektiğini ifade etti. İç Anadolu'nun kalkınması mümkün olmadığı takdirde " *buranın fedakâr çocukları, bu memlekete malıyla canıyla hizmet edenler, kendi hallerinde bırakılmış olur*" dedi. Sonrasında sırasıyla; köy okulları, orman kanunu konuları hakkında bilgi vererek, hemen her kongrede en önemli sorunu olarak öne çıkan seçim konusuna geldi. Seçim kanunu ile alakalı olarak " *hepiniz bilirsiniz ki Seçim kanunu partiler için yapılmaz. Seçim kanunu milletin malıdır. Millet o kanunla reyini izhar edecek, dilediği partiyi iktidara geçirecek...*" sözlerine yer verdi. Bayar, kendilerinin de sağlam bir kanunla iş başına gelmek istediklerini söyledi. Sonrasında İlim Heyeti'ne sunmuş olduğu seçim kanunu tasarısından bahsederek " *şimdiye kadar geçen maddeler üzerinde esaslı bir şikâyetimiz yoktur. Seçim Kanunu eğer İlimi Heyetin verdiği esaslar dâhilinde çıkarsa bu kanun mevcuda göre ileri bir kanun sayılacağına şüphem yoktur*" dedi. Bayar konuşmasının devamında bir daha 21 Temmuz 1946 seçimlerinin asla yaşanmaması gerektiğini belirtti. Ancak yine de fırsat bulurlarsa iktidarın baskı yoluna başvuracağını da söyleyen Bayar böyle bir durumda yapılan baskıya kanun ve milletin engel olacağını ifade etti. Deleğelere de seslenen Bayar, seçimlere hile karıştırılırsa seçime girmeyeceklerini, seçimlerde hile yapıldığından emin olunduğu takdirde de meclise girmeyeceklerini söyledi. Bayar bundan sonra iktidarın kendisi için en uygun zamanda seçim yapmak isteyeceklerini belirterek, DP teşkilatının da ciddi manada seçim hazırlıklarına sürdürmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını sonlandırdı²⁸⁸.

1.5. DEMOKRAT PARTİ KONYA İL VE İLÇE KONGRELERİ

Konya, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde bulunur. Kuzeyinde Ankara, doğusunda Niğde, güneyinde İçel, Karaman ve Antalya, batıda Isparta, Afyonkarahisar ve Eskişehir ile çevrilmiştir. Coğrafi konumu itibari ile siyasi tarih

²⁸⁷ Zafer, 17 Ocak 1950, nr: 263, s.1-5; Şahingiray, a.g.e., s.395.

²⁸⁸ Akşam, 18 Ocak 1950, nr:11231, s.1; Zafer, 18 Ocak 1950, nr:264, s.1-5.

ve ekonomik açıdan önemli bir merkezdir. Türkiye'nin en geniş alanına sahip ili olan Konya'nın yüz ölçümü 47 420 km² dir. İl toprakları genel itibari ile az engebeli alan, basık sırtlar ve yayla eşikleri ile birbirlerinden ayrılmış geniş ovalardan oluşmaktadır²⁸⁹.

Orta Anadolu Bölgesi'nin en verimli topraklarına sahip şehirlerinden biri olan Konya'da 1947'de her bucak ve köyde teşkilatlanmasının olmasına rağmen parti çalışmaları yapılamadı. Bu durumun düzeltilmesi için kişilere gerekli çalışma ortamı sağlanamadı. Konya halkının da bazı noktalarda pahalılık, memurların görevlerini kötüye kullanmaları gibi şikâyetleri olmakta ve bu meseleler halkı iktidardan uzaklaştırdığı aktarıldı. Bu sorunlar halledilerek halkın yeniden iktidara bağlılığı sağlanması önerisinde bulunuldu²⁹⁰.

1.5.1. Konya İl Kongresi (24 Şubat 1948)

Konya'da 1948 yılında yapılan incelemeler sonrasında Akşehir Gölü çevresinde gölün yükseldiği ve gölün yakınında bulunan Mevlütlü, Pazarkaya, Ortaköy, Karabulut köylerinde bulunan evlerin ve ekilmiş tarlalarının zarar görmesi tehlikesi bulunmaktadır. Bu nedenle yaşanacak olan su taşkınını önlemek için 1950 yılı bütçesinden ödenek ayrılması istendi²⁹¹.

DP Konya İl Kongresi 24 Şubat 1948'de İl, ilçe, bucak ve köylerden gelen delegelerin ve halkın katılımıyla yapıldı. Kongreyi başkan vekili sıfatıyla Avukat Fahri Ağaoğlu açtı. Kongre başkanlığına Ereğli Delegatesi Sedat Dikmen ikinci başkanlığa da Avukat Muammer Obuz getirildi. İdare kurulu raporu okunarak kabul edildi. Arkasından delegeler kongre hakkında konuşmalar yaptı. Beyşehir Parti Delegatesi Yüksek Mühendis Himmet Ölçmen, konuşmasının bir bölümünde, "*Zamanı gelince bugünün değil geçmişin de hesabının sorulacağını Avrupa ve Amerika bankalarında milyonların sahiplerinin bulunacağını*" söyledi. Kongre geç vakitlere kadar sürdü. Ancak kongrenin yapıldığı mahallede elektrik kesintisi olunca toplantıya saat 22.00'a kadar ay ışığında devam edilmek durumunda kalındı²⁹².

²⁸⁹ Nuri İnan, "Konya'nın Coğrafi Yapısı ve Tarihi Coğrafyası", *Milli Mücadeleden Günümüze Konya (1915-1965)*, C.I, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya 1999, s.1; Darkot, a.g.e, s.939.

²⁹⁰ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:679/298.1.

²⁹¹ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:679/298.1.

²⁹² *Akşam*, 24 Şubat 1948, nr:10545, s.2; *Selçuk*, 24 Şubat 1948, nr:232, s.1.

1.5.2. Konya Merkez İlçe Kongresi (28-31 Ekim 1949)

DP, Merkez İlçe kongresinin yapılması nedeniyle Konya milletvekillerinin de heyecanlı ve koşturmalı bir çalışma gözlemlendi. Kongreye katılması için genel merkezden Fuat Köprülü Konya'ya davet edildi. Köprülü'nün beraberinde HD üyesi Hamit Şevki İnce, Himmet Ölçmen, *Zafer Gazetesi* yazı işleri müdürü Cehdi Şahingiray'da Konya'ya geldi. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı nedeniyle parti merkezinde de toplantılar yapıldı. Kongre sonrasında Çumra, Karaman, Ermenek, Ereğli ve Karapınar ilçelerine de gidilmesi planlanarak, partililerle görüşmesi kararlaştırıldı²⁹³.

Konya Merkez İlçe Kongresi halkın da katılımıyla saat 19.00'da Şahin Sinema Salonu'nda toplandı. Delegeler kongrede teker teker söz alarak konuşma yaptı. Delegeler arasında en dikkat çekenini de, uzun sakalları ve siyasi anlamda tecrübe sahibi olduğu belli olan Yormalı İsmail Ağa oldu. Ağa konuşmasında, Konya Ovası'nda yıllardan beri olan kıtlığa değinerek, hükûmetin yapması gerekenleri de söyledi. İsmail Ağa'nın konuşması coşkulu alkışlarla son buldu. GİK üyesi Fuat Köprülü'de söz istedi, Köprülü'nün konuşacağı haberini alan pek çok Konyalı da kongreye geldi. Köprülü konuşmasında özetle; DP de kişilerin değil halkın etkin olduğunu ve partinin yaptığı işlerde başarılı olduğunu söyledi. İlerde yapılacak olan seçimlerde halkın oylarının etkin olacağını vurguladı ve kuvvetli alkışlarla karşılanarak kongre sonlandırıldı²⁹⁴.

1.5.3. Konya İl Kongresi (26-27 Mart 1950)

DP Konya İl Kongresi, 26 Mart 1950'de yapıldı. Kongre için gerekli hazırlıklar kongreden bir gün önce tamamlandı. Kongreye 13 kazadan 480 delege katıldı. Başka şehirlerden gelen delegeler kongre öncesinin akşamında çalışmalarına başladı. Bayar'ın ise kongre günü saat 12.00'ye doğru şehre gelmesi beklendi. Bayar'ın kongrede yapılacak olan genel seçimler hakkında konuşacağı tahmin edildi²⁹⁵.

Kongre saat 9.00'da Şahin Sineması'nda başladı. Kongreyi il başkanı tarafından açıldıktan sonra delegelerin yoklamaları yapıldı. Ardından DP, Konya İl

²⁹³ *Zafer*, 28 Ekim 1949, nr:182, s.1-6; *Selçuk*, 1 Kasım 1949, nr:412, s.2.

²⁹⁴ *Zafer*, 31 Ekim 1949, nr:185, s.1-6; *Yeni Sabah*, 29 Ekim 1949, nr:3825, s.7.

²⁹⁵ *Cumhuriyet*, 25 Mart 1950, nr:9204, s.3; *Yeni Sabah*, 25 Mart 1950, nr:3941.

İdare Heyeti Başkanı Abdurrahman Ağaoğlu kongre programını okudu. İstiklal Marşı ve Abdurrahman Ağaoğlu'nun konuşması sonrasında kongre başkanlığı seçimine geçilerek Saffet Gürol başkanlığa getirildi. Bayar da kongrede bulunmak üzere şehre geldiği haberi alınınca Bayar'ı karşılamak üzere kongreye saat 10.00'da ara verildi. Bayar, misafir edildiği otelin penceresinden halka kısa bir konuşma yaptı. Kongreye öğleden sonra da devam edildi. İdare heyeti raporunun okunması, dilekler bölümü ve hesap raporunun okunmasının ardından ertesi gün devam edilmesi kararlaştırılarak kongreye son verildi. Bayar'ın yarın ki oturumda konuşma yapması düşünüldü²⁹⁶.

DP Konya İl Kongresi 27 Mart'ta da çalışmalarına devam etti. Kongre de Bayar konuşma yaparak, koalisyon meselesi, DP'nin parti programı ve seçimlerde yaşanan baskılara değindi. Eski ve yeni seçim kanunu hakkında da açıklamalar yaparak konuşmasına son verdi. Ayrıca Bayar'ın yaptığı bu konuşma 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinin ilk seçim kampanyası olarak da kabul edildi. Bayar, öğleden sonra Konya'da önemli tarihi mekânları ziyaret etti, oradan da parti binasına geçerek halkın sorunlarını dinledi. Konya Ovası ile ilgili meselede iktidara geldiklerinde bu meseleyi halledeceklerinin sözünü verdi. Kongre sonunda yapılan idare kurulu seçimleri neticesinde Fahri Ağaoğlu, Ziya Barlas, Kemal Ataman, Saffet Gürol, Muammer Obus, Tarık Bozbek, Kazım Gürel, Kemal Uluşahin, İsmail Işık İİK'na seçilerek kongre sonlandırıldı²⁹⁷.

1.6. DEMOKRAT PARTİ NEVŞEHİR İL KONGRESİ (2 ŞUBAT 1950)

Nevşehir ilinin yüz ölçümü 5.540 km² olup, Kızılırmak vadisinin güney yamacında denizden yaklaşık 1150 m yükseklikte yer alır. Nevşehir doğuda Kayseri, güneyde Niğde, batıda Aksaray ve Kırşehir ile kuzeydoğu da ise Yozgat ile çevrilidir. Nevşehir de merkez ilçeden başka Acıgöl, Avonos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kazak ve Ürgüp adında yedi ilçesi bulunmaktadır. Karasal iklimin hâkim olduğu bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve karlıdır. Nevşehir XIX. yüzyılda Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlı bir şehir durumunda olup 1957'de

²⁹⁶ Zafer, 26 Mart 1950, nr:331, s.5; Yeni Konya, 26 Mart 1950, nr:292, s.1-2.

²⁹⁷ Zafer, 27 Mart 1950, nr:332; s.6; Yeni Konya, 27 Mart 1950, nr:293, s.1-3; Yeni Sabah, 27 Mart 1950, nr:3943, s.5; Şahingiray, a.g.e., s.405-406.

siyasi bir karar sonucunda Kırşehir'in il olmasıyla birlikte Nevşehir de il sıfatı kazandı²⁹⁸.

DP, Nevşehir İl Kongresi, 29.01.1950 tarihinde Cami Atik ve Yenimahalle Ocaklarının açılması nedeniyle iki bine yakın DP'nin katılımıyla toplandı. Partililere tam manasıyla yakışan bu toplantı da konuşma yapmak üzere söz alan, konuşmacılardan Tevfik Kolbaşı, DP'nin kuruluş amaçlarından konuyu açarak pek çok ülke meselesine değinmiş ve partinin asıl amacının ülkede tam manası ile demokrasiyi yerleştirmek olduğunu ve daimi olarak yaşatmak amacıyla olduklarını söyleyerek konuşmasını tamamladı. Bundan sonra kongre kapatılarak delegeler dağıldı²⁹⁹.

1.7. DEMOKRAT PARTİ NİĞDE BOR İLÇESİ KONGRESİ (6 MAYIS 1949)

İç Anadolu bölgesinin güney kısmında bulunan Niğde yaklaşık olarak 1200m yüksekliktedir. Yüz ölçümü 7.831 km² olan Niğde kuzeyde Nevşehir, doğuda Kayseri, güneydoğusunda Adana, güneyde Mersin batıda da Aksaray ile komşu durumundadır. XIX. yüzyılda Konya'ya bağlı olan Niğde ve Aksaray 1924'te vilayetler olarak ayrıldı. 1933'te ise Aksaray yeniden ilçe yapılarak Niğde'ye bağlandı. Önceden Niğde'ye bağlı bir il olan Nevşehir'de 1954'te il haline getirildi³⁰⁰.

1947 yılında Niğde'de halkın üretimi hakkında edinilen bilgilere göre beklediği geliri alması dolayısıyla halk bu durumdan memnundur. Ancak İstanbul'da Tekstil ürünlerinin çok olmasına rağmen Niğde'de bu ürünlerin fiyatlarının yüksek olduğu ve halkın bu durumdan rahatsız olduğu bilgisine ulaşıldı. Köylünün yaşamış olduğu bir başka sorunu da memurlar tarafından iyi muamele görmemesiydi. Muhalefet partisinin her yerde ısrarla söylediği gibi köylünün ve şehirlinin CHP'yi istememesi gibi bir durumda yoktu. Köylü istediği muhtarı kanuni yollarla başa geçirmek yerine DP'ye geçerse bu isteklerinin yerine getirileceğine inandırılmış

²⁹⁸ Milliyet, "Nevşehir", *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.II, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.300,304; İlhan Şahin, "Nevşehir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.66-67.

²⁹⁹ *Zafer*, 2 Şubat 1950, nr:279, s.3.

³⁰⁰ Milliyet, "Niğde", *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.II, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s.310-315; Mustafa Oflaz, "Niğde", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.92.

durumdadır. CHP tarafından bu düşüncenin yanlış olduğu eleştirisi yapılarak birçok DP'linin görevinden istifa ettiği bilgisine ulaşıldı³⁰¹.

Bor İlçesi doğuda Çamardı, güneyde Ulukışla İlçesi, batıda Konya, kuzeybatı da Altunhisar ilçesi, kuzey ve kuzeydoğuda ise merkez ilçe ile çevrilidir. İlçenin yüz ölçümü 1322 km²'dir.

DP Niğde Bor İlçesinin yıllık kongresi 6 Mayıs 1949'da Merkez Kırathanesinde toplandı. Kongreye sadece Borlu milletvekilleri değil, Niğde ve Ulukışla'dan da delegeler katıldı. Kongre, DP Bor İlçe Başkanı Tahsin Belenli'nin konuşmasıyla açılarak, kongre başkanlığına da Niğde DP İl Başkanı Mehmet Ali Bey seçildi. Kongrede genel olarak seçimlerin güvenliği, DP'nin ne gibi zorluklarla mücadele ettiği hususlarında konuşuldu. Yıllık faaliyet raporu okundu ve delegelerin isteklerine geçildi. Arkasında da ilçe idare kurulu seçimleri yapılarak, Tahsin Belenli, Mustafa Çalapkulu, Ali Türkmen, Kerim Eren seçildi, sonrasında kongre sona erdi³⁰².

1.8. DEMOKRAT PARTİ SİVAS İL VE İLÇE KONGRELERİ

1.8.1. Sivas İl Kongresi (1 Ocak 1949)

Sivas ilinin büyük bölümü İç Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Kuzeyinde Giresun ve Tokat, doğusunda Erzincan, güneyinde Malatya, Kahramanmaraş ve Kayseri, batısında ise Yozgat ile komşu durumundadır. Genel olarak dağlık bir plato üzerinde bulunan Sivas'ın ortalama yüksekliği 1275 metredir. Dağlar ve dağların arasında açılmış derin vadiler ile çukurda kalan ovalar Sivas'ın yüzeyini oluşturmaktadır. İlin 17 ilçesi ve 1237 de köyü bulunmaktadır. Bilinen başlıca ilçeleri; Ulaş, Kangal, Divriği, Zara, Suşehri, Koyulhisar ve Şarkışla'dır³⁰³.

1949 yılında Sivas da CHP ve DP arasındaki mücadele eşit şekilde devam etti. Bu eşitliğin sebebi olarak da CHP tarafından, DP'li İİK görevlilerinin Aleviler ile arasının iyi olması şeklinde açıklandı. Nitekim bölgede 92 bin Alevi bulunmakta olup çoğunluğu da DP yanlısıdır. Ancak DP'nin, Sivas da il, ilçe ve bucak teşkilatlanması zayıf bir durumdaydı. DP bu yönde eğilim göstererek çalışmalarını

³⁰¹ BCA, CHP K, Fon Kodu490.1.0.0. Yer No:695.364.1

³⁰² *Yeni Sabah*, 6 Mayıs 1949, nr:3634, s.6.

³⁰³ Mustafa Şimşek, *Sivas İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması*, Sivas Hizmet Vakfı Yayın, Sivas 2003, s.5; T.C. Sivas Valiliği, *Sivas İli Çevre Durum Raporu*, Es-Form Ofset, Sivas 2002, s.5.

arttırdı. Alevilerin yanında Sivas da, Ermeni ve Kürt nüfusu da bulunmakta olup Kürt halkının çoğunluğu CHP tarafında yer aldı MP, Sivas da tam olarak teşkilatlanmasını tamamlayamadı. Bu sebeptendir ki Sivas da muhalefeti DP temsil etti³⁰⁴.

1 Ocak 1949'da DP Sivas İl Kongresi ilçe ve bucaklardan gelen temsilcilerin katılımlarıyla toplandı. Parti başkanı demokrasinin nasıl tecelli edeceğini ve mevcut seçim kanununa eleştirilerde bulunarak bu kanun ile milli iradenin ortaya çıkamayacağını söyledi. Bunun yanı sıra mali alanda izlenen yöntemlerin karşısında durdu. Parti başkanı yıllık faaliyet raporunu da okudu ve kabul edildi. Dilekler bölümünde temsilciler, memleketin yakacak ihtiyacından, okulların durumlarından ve de alınan vergiler üzerinde konuşuldu. Temsilcilerden Muzaffer Koçak, Yıldızeli ilçesinde hoş olmayan olaylardan bahsederek; *"Köylü ağır vergileri ödeyebilmek için her şeyini satıyor, aç geziyor, çıplak kalıyor. Verdiğimiz bu vergiler yetmiyormuş gibi bir de lüks vergisi çıkarıldı. Hayat şartlarının arttığı bu günlerde yeni vergilerin çıkarılması ile kimin ezileceği meydandadır"* diyerek ayrıca vergilerde yapılan adaletsizliği ve bunu devamlı arttıran hükümeti de eleştirdi.

Bir başka temsilci de Doğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması hususuna temas ederek, *"Sızır Şelalesi boşuna çağlamaktadır. Hükümetin burada kuracağı bir elektrik santrali birçok şehir ve ilçelerin ihtiyacını karşılayabilir"* önerisinde bulundu.

Kongre de son olarak İİK seçimlerine geçilerek Rifat Öçtan, Ercüment Damalı, Şevki Ecevit, Osman Güvenal, Abdi Tandoğan, Nuri Firuz, Ahmet Göze, Atıf Okatan ve Mustafa Koçer idare kurulunun yeni üyeleri olarak seçildi³⁰⁵.

1.8.2. Sivas Şarkışla Kongresi (15 Aralık 1949)

Sivas'ın güneybatı bölümünde yer alan Şarkışla ilçesinin yüzölçümü 1965km²'dir. İlçenin kuzey kesimi engebeli ara ara ormanlarla kaplıdır. İlçenin güney kısmı bitki örtüsü bakımından zayıf bir durumdadır³⁰⁶.

Sivas Şarkışla ilçesinde Gemerek, Deli İlyas ve Ağacakışla Bucakları bulunur. CHP teşkilatlanması bu ilçede güçlü olup ilçe başkanı aynı zamanda

³⁰⁴ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:710/425.1.

³⁰⁵ *Yeni Sabah*, 1 Ocak 1949, nr:8509, s.5.

³⁰⁶ Mehmet Oduncu, İbrahim Ejder Kaya, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas*, Devran Matbaacılık, Sivas 1998, 265.

belediye başkanıdır. Muhalefet partileri de kendilerini bölgede etkin kılmak için çalışmalarını sürdürmekte olup DP'nin Şarkışla'nın köylerine kadar teşkilatlandığı tahmin edildi³⁰⁷.

DP Sivas Şarkışla İlçe Kongresi bucak ve ocaklardan gelen 120 delegenin katılımıyla toplandı. Kongre Başkanlığına Şevki Ecevit seçildi. Kongre de yıllık faaliyet raporu okunmasından sonra dilekler bölümünde söz alan delegeler ihtiyaçlarını dile getirdi. Ardından yeni ilçe idare kurulu seçimleri yapıldı. Üyeliklere Bekir Çakıroğlu, Niyazi Kılıç Kaya, Mehmet Tanrısever, Hüseyin Güner, Mehmet Öztemiz, Mehmet Güneş ve Abdurrahman Karabulut getirilerek kongre sonlandırıldı³⁰⁸.

1.8.3. Sivas İl Kongresi (30-31 Aralık 1949)

DP, Sivas İl Kongresi 30 Aralık 1949 Cuma günü Tan Sineması'nda toplanması kararlaştırıldı. DP Sivas İl Kongresi'nin, bir hafta önce yapılan CHP Kongresi'nde Sivas da 72 bin CHP üyesinin bulunduğu iddialarına da cevap niteliği taşıdığı delegeler tarafından belirtildi. Ayrıca kongrede bulunmak üzere Manisa Milletvekili Muammer Alakant, Fuat Hulusi Demirelli'nin 30 Aralık'ta Sivas'a geleceği haberi alındı. Gelen delegelerin son yaşanan siyasi olaylar hakkında da konuşmaları beklendi³⁰⁹.

Sivaslı vatandaşlar kongrede bulunmak üzere şehre gelen delegeleri karşılamak için istasyonlara akın etti ve muhteşem bir tezahürat, coşku ile konuklarını karşıladı. Doğrudan parti merkezine getirilen delegeler tarafından aynı günün akşamında yüzlerce katılımcı önünde genel bir söyleşi yapıldı. DP İl Başkanı Rıfat Öçtan bir konuşma yaparak; *"Dava millet davasıdır, hâkimiyeti tecelli ettirecek sizlersiniz. Bu dava uğrunda şuurlu, fakat neticeye varacak bir hareket olacaktır..."* ifadelerini kullandı. İİK'dan Ercüment Damalı da, Cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiğini belirterek *"Karşımızda parti olarak CHP görmek istiyoruz, hükümeti değil"* şeklinde eleştiride bulundu. Muammer Alakant da kendisine yöneltilen çeşitli konulardaki soruları cevaplandırdı³¹⁰.

³⁰⁷ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:710/425.1.

³⁰⁸ *Yeni Sabah*, 15 Aralık 1949, nr:3871, s.4.

³⁰⁹ *Zafer*, 29 Aralık 1949, nr:244, s.1-5; *Hakikat*, 29 Aralık 1949, nr:295, s.1-4.

³¹⁰ *Zafer*, 30 Aralık 1949, nr:245, s.1-5.

DP Sivas İl Kongresi, hava şartlarının kötü olmasına rağmen ilçelerden gelen 180 temsilcinin katılımıyla saat 14.00’de Tan Sineması’nda görüşmelere başladı. Parti merkezine daha erken gelen temsilci ve partililer Atatürk büstüne çelenk bıraktıktan sonra sinema salonu önüne geldi. Yoklama yapıldıktan sonra İstiklal Marşı okundu. İl Başkanı Mitat Ölçtan tarafından yıllık rapor okundu ve rapor delegeler tarafından onaylandı. Kongre Başkanlığına, Parti Meclis Grubu Başkanı Fuat Hulusi Demirelli, başkanvekilliğine ise Manisa Milletvekili Muammer Alakant seçildi. Fuat Hulusi Demirelli kongre delegelerine göstermiş oldukları misafirperverlikten ötürü şükranlarını ilettikten sonra kongre üyeleri Atatürk için üç dakikalık saygı duruşunda bulundu.

Kongrede, Fuat Hulusi Demirelli ve Muammer Alakant birer konuşma yaptı. Yapılan konuşmalara genel olarak bakıldığında, DP’ye yapılan adil olmayan davranışlardan, 1946 seçimlerinin adaletsizliğinden ve de hükümetin yapmış olduğu uygun olmayan faaliyetler üzerinde duruldu. Yapılan konuşmalar sonrasında hesap encümen komisyonlarının hazırlamış olduğu rapor okundu ve büyük bir uzlaşma ile kabul edildi. Kongre ertesi gün de toplanarak çalışmalarına devam etme kararı aldı³¹¹.

Kongre çalışmalarına 31 Aralık’ta devam edildi. Tan Sineması temsilci ve dinleyicilerle doldu. Bugünkü gündem maddelerinde dilekler ve DP’yi sindirme siyaseti üzerinde duruldu. Halkevlerinin CHP’nin elinde olmasından ve yol vergileri konusunda şikâyetler dile getirildi. Sonrasında Manisa Delegeşi Muammer Alakant istekler üzerine bir kaç cümle söyledikten sonra kongrede bulunmayan Genel Başkan Bayar’a bir telgraf çekilmesini talep edilerek kabul edildi. Telgraf da; “*Yeni yıl münasebetiyle kongremize tebliğde buyurulan yüksek işaret ve temennilerinize kongre kararıyla candan teşekkürlerini sunar, bütün arkadaşlarının milli davamızı muvaffakiyete ulaştıracak fedakarane çalışmalarına azimle devam kararında olduklarını teyit ederiz. Yeni yıl başkanımıza ve milletimize hayırlı ve uğurlu olsun*” şeklinde yeni yıl tebliği gönderildi. Ardından yeni İİK seçimleri yapılarak, *Hakikat Gazetesi* sahibi Nazım Ağacıklioğlu başkan olarak seçildi³¹².

³¹¹ Zafer, 31 Aralık 1949, nr:246, s.1-5; *Hakikat*, 30 Aralık 1949, nr:296, s.1.

³¹² Zafer, 1 Ocak 1950, nr:247, s.1-5; *Hakikat*, 31 Aralık 1949, nr:297, s.4.

1.8.4.Divriği İlçe Kongresi (2 Ocak 1950)

Divriği Yukarı Fırat Havzası'nın İç Anadolu sınırı yakınında Sivas'ın da Güney doğusunda bulunup, yüz ölçümü 2781km²dir. İlçe oldukça dağlık ve engebeli bir bölgeyi kapsamakta arazisi de genelinde çiplaktır. Vadi içinde söğüt ve kavak türü ağaç toplulukları, dağlık bölgelerde ise orman alanları bulunmaktadır. İlçe karasal iklim bölgesinde yer almaktadır³¹³.

Divriği ilçesinde, 1949 yılında CHP ve DP arasındaki mücadele eşit bir seviyededir. Ancak CHP bu dengeyi kendi tarafına çekmek için çalışmalarını arttırdı. Buradaki iktidar muhalefet mücadelesinin eşit olmasının nedeni, DP'nin İİK üyelerinin, Alevi kesimi ile ilişkilerinin iyi olmasından kaynaklandığı bildirildi. Halkın muhalefete yaklaşmasının bir başka nedeni ise iktidarın Sivas da eğitim konusuna önem vermemesindenendi³¹⁴.

1950 yılının Ocak ayında ilçe kongresi İİK üyelerinin de içinde yer aldığı 150 temsilcinin katılımıyla toplanarak Divriği İlçe Kongresi açıldı. İlçe başkanı tarafından açılışı yapılan kongrede yıllık rapor okundu ve büyük uzlaşma sağlanarak kabul edildi. Temsilciler istekler bahsinde; belediyenin halkın su ihtiyacını karşılamadığını, kasabada halka açık lavaboların olmadığını, sokaklarda lambaların olmadığını ve temizliğine hiç önem verilmediğini acı bir lisanla ifade etti. Sonrasında yeni idare kurulu seçimlerine geçilerek Hüseyin Yüksel, Mehmet Ünal, Halim Sait Aygün, Şeref Muratoğlu, Halil Hamamcıoğlu, Hüsnü Yüksel yeni üyeliklere getirildi. Böylelikle DP Divriği ilçe kongresi sona erdi³¹⁵.

1.9. DEMOKRAT PARTİ YOZGAT İL KONGRESİ (16 MART 1950)

Yozgat, İç Anadolu Bölgesinde Bozok Platosu üzerinde yer almaktadır. Batıda Kırıkkale ve Kırşehir, doğuda Sivas, kuzeyde Tokat, Amasya ve Çorum, güneyde ise Kayseri ve Nevşehir ile çevrili konumdadır. Alan bakımından Türkiye'nin büyük illeri arasında gösterilir. Merkez ilçe dâhil olmak üzere 14 ilçesi bulunmaktadır. Sorgun, Yerköy, Akdağmadeni, Boğazlıyan bazı ilçeleridir³¹⁶.

³¹³ Oduncu, a.g.e., s.247; Abdülkadir Balgalmış, "Divriği", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.IX. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 452.

³¹⁴ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:710/425.1.

³¹⁵ *Yeni Sabah*, 2 Ocak 1950, nr:8889, s.2.

³¹⁶ T.C Yozgat Valiliği, *Coğrafya, Ekonomi, Sosyo-Kültürel ve Tarihi Yönleriyle Yozgat İl Yıllığı*, Kayhan Matbaacılık, Yozgat 1998, s.37, T.C. Yozgat Valiliği, *Yozgat 1991 İl Yıllığı*, Sevinç Matbaası, Yozgat 1991, s.2.

1949 yılında Yozgat ile ilgili edinilen bilgilere göre CHP parti teşkilatının yeteri kadar çalışmadığı, teşkilat üyeleri arasında çekememezlik ve kıskançlık gibi durumların olduğu aktarıldı. Yozgat teşkilatının halka olan soğuk ve ilgisiz yaklaşmasından dolayı halkında iktidara sıcak bakmadığı bilgisine ulaşıldı. Halkın çoğunluğunun tarımla uğraşması Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankası'ndan yeteri kadar faydalandığı halde iktidara eğilim göstermediler. Sonuç olarak Yozgat'ta yapılan incelemeler sonunda parti merkezinin yeteri kadar çalışmadığı hatta 1950 seçiminde Yozgat'ın kaybedilmesinden endişelenildiği bildirildi³¹⁷.

DP, Yozgat İl Kongresi 16 Mart 1950'de ilçelerden gelen temsilcilerin ve kalabalık bir dinleyici kitlesinin katılımıyla toplandı. GİK, adına Samet Ağaoğlu ve Ankara İİK adına Atıf Benderlioğlu da kongreye katıldı. Kongre başkanlığına emekli Yozgat Valisi Bekir Sami Baran seçilirken, ikinci başkanlığa da Atıf Benderlioğlu seçildi. Atatürk için saygı duruşu sonrasında İİK raporu okundu ve önceki yıla ait hesap ve bütçe raporu okunarak delegeler tarafından eleştirilerde bulunuldu. GİK adına konuşan Samet Ağaoğlu, partinin amaçlarını, seçim sisteminde yapılan değişikliğin temelinde DP'nin payının büyük olduğunu, bir daha 21 Temmuz hadisenin yaşanmayacağını ve sandık başlarına sevinç içinde gidileceğini belirterek "*Bize vatandaşlar arasına nifak ve düşmanlık sokuyorsunuz dediler. Hayır, bizim imanımızda yalnız aşk ve sevgi vardır. Bunun içindir ki muvaffak olacağız. Kin ve nefret bizim yolumuz değildir. Zaferimiz her şeyin üstünde olarak insan ve vatandaş sevgisinin zaferidir*" ifadesiyle konuşmasını sonlandırdı.

Toplantıda ikinci başkan Atıf Benderlioğlu da söz alarak kısa bir konuşma yaptı. DP'nin muhalefet görevini oldukça iyi yaptığını ve seçim kanunundan bahsederek seçimleri kazanacaklarını belirtti. Bekir Sami Baren, Lebip Divanoğlu ve eski milletvekillerinden Hasan Üçöz da söz alarak DP devletin başına geldiği takdirde ne gibi işler yapacağından bahsettiler. Konuşmaların tamamlanması ile yeni idare kurulu seçimleri yapıldı. Kurula Yusuf Karşlıoğlu, Ömer Evcı, Haşim Tatlıoğlu, Nihat Nizamoğlu, Osman Boğaz, Halis Bacanlı, Mithat Şahit, Seyit Tokat ve Ahmet Nefeslioğlu seçildi³¹⁸.

³¹⁷ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:720/463.1.

³¹⁸ *Zafer*, 16 Mart 1950, nr:321, s.6.

2. 14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

DP 1946 Milletvekili Genel seçimlerinde yaşananlar sonrasında, 1950’de yapılacak olan seçimlerin tam ve en emniyetli şekilde geçmesi için gereken tüm hazırlıkları yaptı. Ancak ülkede demokrasi kavramının tam olarak anlaşılması ve uygulama alanı bulamaması nedeniyle iktidar da kendi yapılanmasının daha fazla ülke yönetiminde kalması için her yola başvurdu. Ayrıca iktidarın muhalefete beslemiş olduğu husumet duygusu nedeniyle elindeki bütün haklarını sonuna kadar kullanmaktan çekinmediği de anlaşıldı³¹⁹.

1950 seçimleri için iktidar tarafından bir komisyon oluşturularak yeni seçim tasarısı hazırlandı. İstanbul, Ankara Hukuk Fakülteleri profesörleri ile Yargıtay, Danıştay heyetlerinden seçilen 11 kişiden oluşan bir İlim Heyeti oluşturuldu. Bu heyetin incelemesi için yeni seçim planını kapsayan ve temel hususları içerisine alan bir tasarı hazırlandı. Tasarı 147 maddeden oluşmakta ve seçim listelerinin tanzimi, seçmen sicilleri, yoklama sandık, seçim çevresinin tespiti, seçmenlik ve seçim ehliyeti, adaylık seçim kurulları siyasi parti temsilcileri, tarafsız üyeler, oy verme, tasnif, seçim sonucu, seçim giderleri, seçim suçları hakkında çok önemli esaslar ve listelerinin tanzimi en ayrıntılı şekilde belirlendi. Seçim listeleri de hâkimin onayından sonra netleşecek, yine varsa herhangi bir itiraz hâkime yapılacaktı. Hazırlanan yeni kanunla ilgili en dikkat çeken nokta, il ve ilçelerdeki sandık başlarında seçim kurullarından başka birde Ankara’da bir Yüksek Seçim Kurulu’ndan (YSK) bir üye bulunacaktı. Bu kurulun görevi ise yapılan seçimlerin yönetilmesi, düzenleme ve gözleminin yapılmasını sağlamaktı. YSK’nın başkanlığını Yargıtay ikinci başkanları arasında kura ile yapılması kararlaştırıldı. Üyeliklere de Yargıtay ve Danıştay’dan kura yoluyla üçer kişi verilecek ve kuralar Yargıtay ve Danıştay kurulları önünde yapılacaktı³²⁰.

TBMM’nin 24 Mart 1950’de ki toplantısı sonrasında milletvekili genel seçimlerinin 14 Mayıs 1950’de yapılmasına karar verildi. Seçime DP, CHP, MP, MKP ve bağımsız partiler katılma kararı aldı. Bundan sonra tüm partiler seçimle ilgili çalışmalarını hızlandırarak seçim beyannamelerini hazırlamaya başladı. Siyasi

³¹⁹ *Aydın Tarihi*, Demokrat Parti Kongresi Münasebeti ile Hükümetin Neşrettiği Tebliğ, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s.59.

³²⁰ *Aydın Tarihi*, “İçerde: 30 Haziran 1949 Maddesi”, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, s. 16-17.

partilerin seçim öncesinde hazırladıkları ve o seçim için ne yapacaklarını anlattıkları kısa süreli özel politikaları ve bunları basımla paylaştıkları belgelere “*Seçim Beyannamesi*” adı verildi³²¹.

Cumhurbaşkanı İnönü, seçim öncesinde halk arasında uzun soluklu hem seçim propagandası yapmak hem de halk arasına girmek amacıyla yurt gezisine çıktı. İlk olarak 23 Mart 1950’de Polatlı da konuşan Cumhurbaşkanı, halk tarafından yoğun ilgi ile karşılandı. İnönü, ikinci meclis, yerel çalışmalar ve siyasi partiler hakkında konuşma yaptı³²².

DP’de seçim öncesi meydanlara inerek vatandaşın sorunlarını dinledi. Halk ise daha önce hiç bu kadar yakın olmadıkları siyasi liderlerle yakın olmaları nedeniyle DP’ye olan yakınlıkları arttı. DP’nin de ilk seçim kampanyası olarak Bayar’ın 27 Mart 1950’de Konya İl Kongresinde yapmış olduğu konuşma kabul edildi³²³.

Bundan sonra partiler aday listelerini açıklamaya başladı. CHP 22 Nisan 1950’de aday listesini YSK beyannamesi ile açıkladı. 63 ilde seçimlere katılan iktidar partisi 487 aday ile seçimlere girdi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Malatya ve Ankara, Başbakan Şemsettin Günaltay ise Erzincan ve Sivas’tan adaylığını koydu³²⁴.

DP’de 25 Nisan 1950 de seçime katılacak adaylarının isimlerini YSK’nın açıkladığı bir bildiri ile 5545 sayılı milletvekilleri seçim kanunu 38. Maddesi gereğince ilan etti. Hakkâri haricinde 62 ilde 486 aday göstererek seçimlere katıldı³²⁵. MKP’de seçimlere sadece İstanbul’dan katıldı. YSK’ya hazırlamış olduğu 20 kişilik aday listesini bildirdi³²⁶.

Seçimlere CHP, DP ve MP daha yoğun hazırlanırken salon ve açık havadaki mitingleri ile birlikte sürekli birbirlerini suçlama yoluna giderek siyasi havayı daha da gerginleştirdi. İktidar ilk defa muhalefet partililerinin radyoda yayın yapmasına izin verdi 25 Nisan’da noter huzurunda kurallar çekilerek 4-10 Mayıs tarihleri

³²¹ Aydın, a.g.t., s.86; Tuncay, a.g.t., s.127.

³²² *Cumhuriyet*, 23 Mart 1950, nr:9203, s.4; Selahattin Çalışal, Türk Siyasal Hayatı Demokrat Parti Dönemi Politik Patronaj İlişkileri, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2015, s. 19.

³²³ Çalışal, a.g.t., s. 19; *Zafer*, 27Mart 1950, nr:332; s.6; *Yeni Konya*, 27 Mart 1950.

³²⁴ *Yeni İstanbul*, 23 Nisan 1950, nr.144, s. 1, *Yeni Sabah*, 23 Nisan 1950, nr:3971,s.7.

³²⁵ *Yeni Sabah*, 23 Nisan 1950, nr:3971;s.4; Erol Tuncer, 1950 Seçimleri, Tesav Yayınları No:34, Ankara 2010, s.101.

³²⁶ *Cumhuriyet*,25 Nisan 1950, nr:9202, s.1-3.

arasında partilerin radyodan konuşacakları gün ve saat belirlendi. Partilerin bu uygulamadan yararlanabilmeleri için TBMM’de en az üç kişilik grubun olması gerekmektedir. Ayrıca konuşma metinlerinde kanunlara aykırı herhangi bir suç unsurlarının olmaması için Cumhuriyet Savcılığına verilmesi gerekiyordu. Konuşmalar Ankara ve İstanbul radyolarından yapıldı³²⁷.

Seçime katılacak partiler aday listelerini açıkladıktan sonra seçim beyannamelerini yayınladı. CHP seçim beyannamesini, 27 Nisan akşamı radyodan yayınladı. Beyanname 32 maddeden oluşturuldu. Anayasayı sağlam bir demokrasinin temel prensiplerine göre değiştirileceğini, ekonomide devlet elini azaltarak özel kuruluşlara daha çok yer verileceği, vergilerin düzenleneceği, işçilere de haklar tanınacağı maddelerden bazılarıdır³²⁸.

DP’nin seçim beyannamesi ise 8 Mayıs 1950’de yayınlandı. DP Beyannamesinde, CHP’nin bazı seçim vaatlerini eleştirdi. DP beyannamesinde ülkenin hemen her alanındaki meselelerine dair vaatlerine yer verildi. Beyanname “*Yeter Söz Milletindir*” sloganıyla sona erdi³²⁹.

Partilerin büyük seçim yarışları olanca gücüyle devam etti. Milletvekilleri seçimi kanununun 134. Maddesi gereği seçim propagandası seçimden üç gün önce bitirilmesi gerektiğinden seçim propagandaları 10 Mayıs’ta sona erdi³³⁰.

Başbakan Şemsettin Günaltay seçimin adil şekilde yapılması için çaba gösterdi. Bu nedenle de seçim arifesinde iktidar muhalefet ilişkisi biraz daha normalleşti. CHP seçimleri kazanacağı inancı ile muhalefete daha ılımlı yaklaştı³³¹.

2.1.1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

Milletvekili Genel Seçimlerinde oy verme işlemleri 14 Mayıs da sabah saat 08.00’den akşam 17.00’ye kadar devam etti. Bu süre boyunca 3.905.599 seçmen

³²⁷ *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1950, nr:9203, s.4; Tunçay, a.g.t, s.128.

³²⁸ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.274; *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1950, nr:9238,s.1-4; *Zafer*,29 Nisan 1950, nr:365, s.1-6.

³²⁹ *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, nr:9249, s.1-4; *Zafer*, 9 Mayıs1950, nr:373, s.1-2.

³³⁰ Eroğlu, a.g.e.,s.83; *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1950, nr:9250, s.1-4.

³³¹ Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s.97-98.

33.375 sandıkta oylarını kullandı. Seçimlerin yurt genelinde herhangi bir sorunla karşılaşmadığı oldukça başarılı şekilde geçirildiği de aktarıldı³³².

15 Mayıs'ta gazetelerden alınan kesin olmayan sonuçlara göre; DP, Afyon, Rize, Seyhan, Bilecik, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Zonguldak, Manisa, Bolu, Eskişehir, İstanbul, Bursa, Kocaeli, Amasya da açık farkla öndeydi³³³.

Milletvekili Genel Seçimleri kesin sonuçlarına bakıldığında 487 milletvekilinden, DP, 4.241.393 oy alarak 416, CHP 3.176.561oy alarak 69 ve MP'nin 1, Bağımsızlardan 1 Milletvekili meclise girdi³³⁴. Seçimleri başarılı şekilde kazanan DP hemen 20 Mayıs 1950 de DP Meclis Grubu Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanlığına aday gösterme kararı aldı. Celal Bayar 22 Mayıs 1950 de 9. Dönem Cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanı Bayar, Adnan Menderes'e 19. Hükümeti kurma görevini verdi ve ilk DP kabinesi kuruldu. DP'nin "Yeter, Söz Milletindir" sloganı artık gerçek anlamda toplumda etkisini göstermiş oldu³³⁵.

14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ile XX. Yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde yeni bir süreç başladı. Bu yeni yapılanma, toplumda ve hükümet yapılanmasında da hissedildi. Yapılan seçim sonuçlarında ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da oldukça merakla karşılandı Seçim sonuçları İngiliz basınında; Türk halkının uzun bir tek partili dönemden geçtiğini ve alınan bu sonucun seçimi kazananlarda dahi büyük şaşkınlığa sebep olduğu yönünde yorumlamalarda bulunuldu. Yine ABD'de Türkiye'de ki bu demokratikleşme hareketini desteklediğini belirterek hangi parti kazanmış olursa olsun yardımda bulunacağını açıkladı³³⁶

³³² *Ulus*, 14 Mayıs 1950, nr:10371, s.1.*Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950, nr:9255, s.4.

³³³ *Akşam*, 15 Mayıs 1950, nr:11348, s.1; *Ulus*, 15 Mayıs 1950, nr:10372, s.1; *Vatan*, 15 Mayıs 1950, nr:3226, s. 1-2.

³³⁴ 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde partilerin çıkardığı milletvekili sayıları kaynaklarda değişik rakamlarda verilmiştir. Bir kaynaktan DP'nin 396, CHP'nin 68, MP'nin 1, Bağımsızların 7, Karpat, a.g.e., s.327, DP'nin 408, CHP'nin 69, MP'nin 1, Bağımsızların 9, Yeşil, a.g.e., s.159. Biz TÜİK'in verdiği rakamları kullandık. TÜİK, a.g.e., s.8.

³³⁵ Serhat Kabataş, "Demokrat Parti", Türkiye'de Siyasal Partiler, Ed. Mehmet Kabasakal, Es Yayınları, İstanbul 2013, s.18-19.

³³⁶ Cezmi Eraslan, Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 6. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2008, s. 548-549; Bila, a.g.e., s.137; Demirel, a.g.e., s.97-98.

SONUÇ

Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş için atılan adımlar II. Dünya Savaşı sonunda olumlu sonuçlar vermeye başladı. Savaş boyunca ülke içinde ekonomik olarak büyük sıkıntılar yaşandı. Halkın alım gücünde düşüşler başladı. Erkek nüfusunun büyük çoğunluğunun askeri görevde olması kadınlar için yaşam koşullarını daha da zorlaştırdı. Hükümetin savaş dönemi politikası nedeniyle halkın devlete karşı tavrında değişiklikler görülmeye başladı. Ülkenin kendi içinde bu gelişmeler yaşanırken Batılı Devletler de Türkiye'nin demokratik bir yönetime yani çok partili siyasal yaşama geçmesi için baskı yapıldı. Türkiye'nin de Batılı Devletler yanında yer alarak, yardımlarından da yararlanmak istemesi nedeniyle başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere diğer parti mensupları da çok partili siyasi hayata geçme eğiliminde bulundular. Bu anlamda Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalayarak demokratik rejimi uygulamayı kabul ettiğini gösterdi.

Savaş sonrası dönemde ülkede demokrasi bağlamında önemli gelişmeler yaşandı. İlk olarak yirmi yedi yıldır tek başına iktidarda olan CHP'nin karşısına Temmuz 1945’de bir muhalefet partisi olarak MKP kuruldu. Bu parti iktidar kanadında da olumlu karşılandı ancak parti hem yeni sistemin ilk partisi olması hem de hızlı sürede kurularak tam manasıyla teşkilatlanamaması nedeniyle kısa sürede kapandı. İktidarın Toprak Kanunu Tasarısı yeni bir muhalefet partisi kurulmasına sebebiyet veren büyük bir hadise oldu. Bu kanun tasarısı nedeniyle iktidarın kendi içinde baş göstermeye başlayan anlaşmazlıkları yeni parti kurulana kadar devam etti. Parti içinde yaşanan fikir ayrılıkları Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün partiden ihraç edilmesine, sonrasında Celal Bayar'ın da istifa etmesi ile yeni bir siyasi hareketin zemini oluştu. Neticede kısa bir süre sonra CHP içerisinden ayrılan grup ciddi manada ilk muhalefet partisi olan DP 7 Ocak 1946’da kurdu.

Parti programı bakımından birçok noktada CHP ideolojisinden ayrılan DP, ekonomi de liberalizmi benimsediğinden hem işçileri ve esnafı hem de üreticiyi ve köylüyü arkasına aldı. Uzun zamandır halka verilmeyen değer, DP ile yeniden tesis edilerek halk, en büyük gücün kendisi olduğuna inandırıldı. Laiklik ilkesini uygulanacağını ve vicdan özgürlüğüne serbestlik kazandırılacağını açıklayan DP, bu yönüyle de halkın beğenisi bir kere daha kazandı.

Halkın desteğini kısa zamanda kazanan DP, ilk iş olarak Belediye Seçimlerine odaklandı. Ancak CHP Belediye Seçimlerini, yapılması planlanan tarihten önceye çekmesi nedeniyle hem iktidar- muhalefet ilişkisi sertleşti, hem de henüz kurulan DP teşkilatlanmasını tamamlayamadığından seçimlere girmeme kararı aldı. Yapılan seçimlerde galip çıkan parti CHP oldu. Yine normal şartlarda 1947'de yapılması gereken milletvekili genel seçimleri erken bir tarih olan 21 Temmuz 1946'ya alındı. Böylece iki parti arasında yaşanan gerginlik daha da arttı. DP Belediye seçimleri sonrasında seçim güvenliği sağlanmadıkça seçimlere girmeme kararı almasına rağmen 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimine katılma kararı aldı. Ülke çapında çok az yerde örgütlenmesine rağmen DP 61 milletvekili çıkarmayı başardı. Ancak sandıktan çıkan sonuçtan memnun olmayan DP, yapılan bu seçimleri yıllar boyunca şaibeli olarak nitelendirdi.

Bundan sonra DP, ülke ve parti ile ilgili meseleleri konuşmak, yanlış giden hususlarda tedbirler almak amacıyla kuruluş yıl dönümüne denk gelen tarihte, 7 Ocak 1947'de Birinci Büyük Kongresini Ankara Yeni Sinema Salonu'nda topladı. Kongre ye ülkenin dört bir yanından delegeler ve dinleyiciler katıldı. Oldukça coşkulu şekilde yapılan kongrede 4 gün boyunca ülke sorunları ve partinin teşkilatlanması hakkındaki hususlar konuşularak çözüm yolları arandı. Kongrenin başarılı şekilde geçmesi ve CHP'ye de bir takım yaptırımlar sunması sonucunda muhalefet partisi, iktidar karşısında güç kazandı.

DP'nin Birinci Büyük Kongresi sonrasında muhalefet partisinin halkı biraz daha arkasına alması ile iktidar muhalefet arasındaki uçurum büyüdü. Bu durumdan rahatsız olan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, her iki partiyi de yumuşatacağını düşünerek 12 Temmuz 1947'de sonraları 12 Temmuz Beyannamesi olarak adlandırılan bir beyanname yayınladı. Ancak beyanname ile iki partinin de kendi içlerinde bir takım ayrılıklar yaşanmaya başladı. İlerleyen günlerde ise bazı partililere ihraç kararları verildi. Muhalefetin içinden muhalefet gruplar ve partileri çıkmaya başladı. DP'den ayrılan milletvekilleri tarafından ilk olarak Müstakil Demokratlar Grubu kuruldu. Bu gruptan da ayrılan bazı partililere yeni partilerinde katılmasıyla Millet Partisi ve Öz Demokratlar Partisi adında iki parti kuruldu. Böylece çok partili siyasi hayatın içerisine yeni partiler de katılmış oldu.

DP İkinci Büyük Kongresi'ni ise 20 Ocak 1949'da Ankara Yeni Sergievi Salonu'nda topladı. Birinci kongreye oranla daha geniş çaplı ve daha kalabalık olan kongre altı gün boyunca oldukça yoğun bir şekilde çalıştı. Parti içindeki muhalif grubun ihraç edilmesi ve birçok sorunun çözüme kavuşturulması, ülke durumunun görüşülmesi, hükümetin eleştirilmesi noktasında iktidara karşı tam anlamıyla bir muhalefet kongresi yapıldı. Oldukça önemli kararlar alınarak kongre sona erdi. Bundan sonra DP, muhalefete daha sağlam yerleştiğini ve iktidarı her yönüyle eleştirebileceğini göstermiş oldu.

DP'nin düzenlemiş olduğu Büyük Kongreler bir tarafa çalışmamızın esas konusunu teşkil eden DP'nin 1946-1950 yılları arasındaki İç Anadolu'daki kongreleri ile bölgenin hemen her il, ilçe, bucak ve ocaklarında halkın sorunları üzerinde durdu. Yılda bir defa düzenlenen bu kongreler iki noktada önemlidir. İlk olarak ülkede yaşanan gelişmeleri, sorunları, iktidarın DP tarafından doğru bulunmayan uygulamalarını bu kongreler vasıtasıyla Anadolu'daki halka duyurdu. İkinci olarak vatandaşlar bu kongreler ile ciddi anlamda ilk defa muhalefet ile tanışarak, yaşadıkları sıkıntıları, isteklerini, ülke genelinde ve kongrenin düzenlendiği bölgelerdeki (il, ilçe, ocak ve bucak) yerel sorunları dile getirebilecekleri platformlar oldu..

Çok partili siyasi hayata geçiş döneminde DP'nin kurulmasından itibaren genel olarak bakıldığında CHP iktidarının giderek zayıfladığını DP'nin ise tabana yayılmaya başarak CHP karşısında güç kazandığı görülmektedir. Muhalefet yıllarında DP'nin yapmış olduğu İç Anadolu Bölgesi kongreleriyle halkın sorunları ile yakından ilgilenmesi halkı DP'ye daha da yakınlaşmasını sağladı. Bölge de hayat pahalılığı, ekonomik düzensizlik, zirai kombinaların halkın zararına yönelik faaliyetlerde bulunması, işçi hakları sorunları, yıldan yıla tarım ve hayvancılık alanlarında verimin dengesizleşmesi, bazı il ve ilçelerde hizmet, eğitim ve sağlık kurumlarının olmaması veya yetersiz kalması, alt yapı sorunları, halkın yakıt ihtiyacının temin edilememesi, tarımsal bir sorun olan tohumların dağıtımında yetersiz kalınması, hayvan hırsızlıklarının engellenememesi, tapusuz arazi sorunları, orman kanununun ile alakalı sorunlar, su sıkıntısı, devlet memurlarının halka kötü davranması, vergi sorunları, iktidarın DP'ye yakınlık duyanlara yönelik baskıları gibi sorunlar bulunmaktadır. Kongreler bu dönemde halkın sorunlarına tam olarak çözüm

bulamasa da halk ile devlet yönetimi arasındaki bağı sağlaması açısından oldukça önemli oldu. Halk kongrelere gereken ilgiyi göstermiş, kongre için gelen delege ve milletvekillerini şartlar ne olursa olsun güler yüzlü ve sıcak bir şekilde karşılayarak yapılan bu kongrelerin onlar için ne kadar değerli olduğunu ortaya koymuşlardır. DP'nin yapmış olduğu kongreler ve 1946-1950 yılları arasındaki çalışmalarıyla halka ne derece inebildiğini ve halktan ne gibi dönüş alabildiğini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada; DP'nin kongreler vasıtasıyla halka ulaşarak sevgisini ve güvenini kazandığı anlaşılmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde CHP iktidarına son verip halkı da yanına alarak hükümeti devralma başarısını göstermiştir.

Seçim sonuçlarında CHP'nin beklemediği bir durum yaşandı ve DP'nin ülke genelinde seçimleri kazandığı açıklandı. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile Türk Siyasetin de önemli bir dönüm noktası olarak tek parti iktidarı son buldu. Yaklaşık 27 yıldır tek başına iktidar koltuğunda oturan CHP artık yerini DP'ye bırakmak durumunda kaldı. Bu seçimler, *Kansız İhtilal* veya *Beyaz İhtilal* olarak da adlandırıldı. Seçim sonuçlarını olgunlukla karşılayan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, meclisi dağıtma teklifini reddederek muhalefette kalmayı kabullendi.

Çalışmadan da anlaşılmaktadır ki Türkiye'de uzun yıllar boyunca bir muhalefet partisi varlığını sürdürememiş, sürekli kapatılmak durumunda kalmıştır. Demokrat Parti'nin kurulması ile genel ve yerel olarak yapmış olduğu çalışmalar dolayısıyla ülkede çok önemli bir eksikliği kapatarak muhalefet partisini oluşturmuş ve ardından da seçimlerle iktidarı devralmayı başaran bir parti olmuştur. Teşkilatlanması ve düzenlediği kongreler ile ilk defa tabana bu kadar çok inen bir muhalefet partisi olan DP, halkı da arkasına alarak seçim zaferini halk ile başarmış oldu.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr:44.257.1.

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr.11.65.4.

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer nr.12.71.9.

BCA; Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.1.0.0, nr:65.404.16.

BCA; Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 490.1.0.0, nr:7.35.5.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:618.26.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:674.279.2.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:679.298.1.

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu:490.1.0.0. Yer No:695.364.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:710.425.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:720.463.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:652.171.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:671.263.1.

BCA Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:652.171.1.

2. RESMİ YAYINLAR

TBMM, TD. D: VIII, C: I, T. Olağanüstü, 13Eylül 1946.

TBMM, TD, D: VIII, C: 6, T. Olağanüstü, 26 Ağustos 1946.

TBMM, TD. D: VII, C: 22, T. 3, 29 Nisan 1946.

TBMM, TD, D: VIII, C: 5, T.1, 7 Mayıs 1947.

TBMM, TD. D: VIII. C: 5, T.1, 28 Mayıs 1947.

Resmi Gazete, 30 Nisan 1946, nr:6295.

3. TETKİK ESER ve HATIRALAR

- AHMAD, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2. Baskı, Hil Yayın, İstanbul 1996.
- AĞAOĞLU, Samet. *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Ed. Cemil Koçak, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- AKANDERE, Osman. *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayat Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- AKŞİN, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*, 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- ALBAYRAK, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phonix Yayınevi, Ankara 2004.
- ALTIN, Yakup. *Yeni Bin Yılda Kırıkkale*, T.C. Kırıkkale Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Kırıkkale 2000.
- ALTINDAŞ, Alper Sedat ve B. Bıçakçı. *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- APUHAN, Recep Şükrü. *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler*, 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- ARINÇ, Kenan. *Doğal İktisadi Sosyal ve Siyasal Yönleri İle Türkiye'nin İç Bölgeleri*, Biyosfer Araştırma Merkezi, Erzurum 2011.
- ATEŞ, Ahmet Emre. "Demokrat Parti'nin Muhalefetleşebilmesinde Recep Peker Başkanlığı'nın Önemi", *Türkiye'de Siyasal Muhalefet*, Ed. Ayşegül Komsuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul 2008, ss.135-149.
- ATEŞ, Turan. *Demokrasi Siyasal Partiler ve Seçim*, Beta, İstanbul 2007.
- AVCI, Gürkan. "Adnan Menderes ve Demokrasi", *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, C. I, Ed. Dilşen İnce Kabadayı, Talip Kabadayı vd. Adnan Menderes Üniversitesi Yayını: 39, Aydın 2012, ss.235-247.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. Enver Ziya Karal vd., "Demokrat Parti", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.II, Kaynak Kitaplar Yayınları, İstanbul 1974, ss.495-498.

- BABAN, Cihad. *Politika Galerisi, Bir Devrin Hükümranları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- BALGALMIŞ, Abdülkadir. “Divriği”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.IX. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss.452-454.
- BARKAN, Ömer Lütü. “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, ss.449-544.
- BARUTÇU, Faik Ahmet. *Siyasi Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye*, 21. Yüzyıl Yayınları, C. II, Ankara 2001.
- BAŞGİL, Ali Fuad. *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Çev. M. Ali S., Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1966.
- BİLA, Hikmet. *CHP 1919-1999*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 1999.
- BİRAND, Mehmet Ali.vd. *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, 9. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.
- BORAY, Ferit Erden. *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi M.S. 1923-1950*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2010.
- BOZDAĞ, İsmet. *Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes*, Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1986.
- BURAN, Hasan. *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.
- CEM, İsmail. *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 14. Baskı, Can Yayınları, İstanbul 1999.
- ÇAVDAR, Tefik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 3 Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.
- ÇAYLAK, Âdem. *İktidar- Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- ÇINAR, Menderes. “Demokrasi”, *Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, 3. Baskı, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, ss.203-249.

- ÇİNER, Can Umut. "1946 Yılı: "Demokrasi"ye Kavuşma", *Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1940-1949*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2009, ss.701-945.
- ÇOLAK, Filiz. "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)", *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 774-782.
- ÇUFALI, Mustafa. *Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII Dönem (1946-1950)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 146, Ankara 2012.
- DARKOT, Besim. Adnan Benk vd. "Ankara", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.I, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974, ss.158-176.
- , Besim. Adnan Benk vd. "Kayseri", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.III, Kaynak Kitaplar Yayın, İstanbul 1974, ss.899-904.
- , Besim. Adnan Benk vd. "Kırşehir", *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, C.III, Kaynak Kitaplar Yayın, İstanbul 1974, ss.918-921.
- DEMİREL, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara Doğu Matbaası.
- DURSUN, Sezgi. "Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri", *Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, 3. Baskı, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, ss.335-354.
- DÜNDAR, Can ve Bülent Çaplı. *İsmet Paşa*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- EKİNCİ, Necdet. *Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.
- ERARSLAN, Cezmi. Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 6. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2008, ss.519-643.
- ERDOĞAN, Abdulkerim. *Adım Adım Ankara*, 2. Baskı, C.VII, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2008.
- , Abdulkerim. *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2009.

- ERDOĞDU, Şeref. *Ankaram*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2250, Ankara 2001.
- ERER, Tekin. *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1966.
- EROĞUL, Cem. “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 6. Baskı, Ed.Irvın C. Schınk, Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul 2013, ss.173-241.
- , Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. Baskı, İmge Yayıncılık, İstanbul 2003.
- ERTUNÇ, Ahmet Cemil. *Cumhuriyetin Tarihi*, 2. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul 2004.
- FERSOY, Orhan Cemal. *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yayınları: 2, İstanbul 1978.
- GÜL, Muhittin. *Türk İnkılap Tarihi*, 4. Baskı, Barış Kitap Basım Yayın, Ankara 1998.
- GÜL, Teoman. *Türk Siyasi Hayatında Recep Peker*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ 2143, Ankara 1998.
- GÜRKAN, Nilgün. *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- HAYTOĞLU, Ercan. “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi” *Türkler*, C. XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 783-797.
- , Ercan. “İnönü Döneminde Türkiye’de Siyasal Yaşam (1938-1950)”, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ed. Süleyman İnan- Ercan Haytoğlu, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2011, ss.77-115.
- İNAN, Nuri. “Konya’nın Coğrafi Yapısı ve Tarihi Coğrafyası”, *Milli Mücadeleden Günümüze Konya (1915-1965)*, C.I, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya 1999, ss.1-19.
- İNCİOĞLU, Nihal Kara. “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”, *Tarih ve Demokrasi Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, ss.69-86.

- KABATAŞ, Serhat. “Demokrat Parti”, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Ed. Mehmet Kabasakal, Es Yayınları, İstanbul 2013, ss.7-25.
- KANADOĞLU, Korkut. *Siyasi Partiler Kanunu Şerhi*, C.I, Beta Basım Yayım, İstanbul 2010.
- KARATEPE, Şükrü. *Tek Parti Dönemi*, 4. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- KARPAT, H. Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- KİLİ, Suna. *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976.
- KOÇAK, Cemil. *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2010.
- _____, Cemil. *İktidar ve Demokratlar Türkiye’de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)* C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, Cemil. *Türkiye’de Mili Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C. II, İstanbul 1996.
- _____, Cemil. “Siyasi Tarih(1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi: 1908-1980*, 12. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 2013, ss.127-211.
- KONGAR, Emre. *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.
- _____, Emre. *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, C. I/II, İstanbul 1994.
- KONYAR, Hürriyet. *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1999.
- LEWIS, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin K., 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- MENDERES, Adnan. *Bir Devre Damgasını Vuran Nutuklar 1*, Ed. Naci Altaş, Mesafe Yayınları, İstanbul 1990.
- METE, Orhan. *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti’nin Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947.

- MİLLİYET, "Kayseri", *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.II, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, ss.135-147.
- MÜSTAKİL DEMOKRATLAR GRUBU, Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değiller, Ankara 1949.
- NADİ, Nadir. *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik, İstanbul 1964.
- ODUNCU, Mehmet ve İbrahim Ejder Kaya. *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas*, Devran Matbaacılık, Sivas 1998.
- OFLAZ, Mustafa. "Niğde", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.92-95.
- ORTAYLI, İlber. ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yüz Yılı 1923-2023*, 7. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- ÖZGÜR, Faruk. *Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi*, Liberte Yayıncılık, Ankara 2004.
- ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem 1950-1954*, TBMM Vakfı Yayınları No:28, C. VI, Ankara 2001.
- SARAR, İsmail Ali. *İlimiz Yöremiz Eskişehir*, Öğretmen Hatipoğlu Kitabevi Yayınları, İstanbul 1976.
- SERTEL, Zekeriya. *Hatırladıklarım*, 2. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- ŞAHİN, İlhan. "Kırşehir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXV, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, ss.481-485.
- _____, İlhan. "Nevşehir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.XXXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.64-67.
- ŞAHİNGİRAY, Özel. *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.
- ŞAŞMAZ, Musa. *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C.II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

- ŞİMŞEK, Ahmet ve Namık Çencen. “Milli Şef Dönemi (1938-1950)”, *Modern Türkiye Tarihi*, Ed. Süleyman Beyoğlu, Ali Satan, Marmara Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2014, ss.261-275.
- ŞİMŞEK, Mustafa. *Sivas İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması*, Sivas Hizmet Vakfı Yayın, Sivas 2003.
- Coğrafya, Ekonomi, Sosyo-Kültürel ve Tarihi Yönleriyle Yozgat İl Yıllığı*, T.C Yozgat Valiliği, Yozgat 1998.
- Sivas İli Çevre Durum Raporu*, T.C. Sivas Valiliği, Sivas 2002.
- Yozgat 1991 İl Yıllığı*, T.C. Yozgat Valiliği, Yozgat 1991.
- TAHTAKILIÇ, Ahmet. *Dönüşü Olmayan Yol*, Akademi Matbaası, Ankara 1989.
- TEZEL, Yahya S. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 4*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- TİMUR, Taner. “Osmanlı Mirası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. İrvın C. Schink, Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul 2013, ss.21-59.
- _____, Taner. *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- _____, Taner. *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- TUNA, Taşkın, *Adnan Menderes’in Günlüğü*, 5. Basım, Şule Yayınları, İstanbul 2010.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye Siyasi Partiler 1859-1952*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1952.
- TUNCAY, Suavi. *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.
- TUNCER, Erol. 1950 Seçimleri, Tesav Yayınları No:34, Ankara 2010.
- _____, Erol ve Bülent Tuncer. *Meclis Aritmetiğinde Yaşanan Değişim*, TESAV Yayınları, Ankara 2015.
- TUNÇKANAT, Haydar. *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

- TURAN, İlhan. *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99, Ankara 2003.
- TURAN, İlter. *Cumhuriyet Tarihimiz Temeller Kuruluş Milli Devrimler*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1969.
- TURAN, Şerafettin. *Kökenli Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi Cumhuriyet Halk Partisi*, Tüses Yayınlar, İstanbul 2000.
- _____, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru*, TUSİAD, İstanbul 1995.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2008.
- US, Asım. *1930'dan 1950 yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devrine Ait Seçme Fıkralar*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966.
- UYAR, Hakkı. *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, 2. Baskı, Boyut Kitapları, İstanbul 1999.
- ÜNAL, Oğuz. *Türkiye'de Demokrasi'nin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.
- (Yayın Kurulu, Hasan Ersel, Mete Tunçay vd.), "1947 Maddesi: İnönü Gerilimi Yumuşatıyor", *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960*, C.II., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, ss.111-128.
- YAZICI, Hakkı. *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*, Nobel Yayınları, Ankara 2002.
- YEŞİL, Ahmet, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- YETKİN, Çetin. *Atatürk'ün "Vatana İhanet"le Suçlandığı S.C.F Olayı Atatürk'ün CHP'den Sonra Kurduğu İkinci Parti Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 4. Baskı, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.
- _____, Çetin. *Karşı Devrim 1945-1950*, 4.Baskı, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2006.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, “Ankara”, C.I, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981.

YÜCEL, M. Serhan. *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

ZÜRCHER, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, 12 Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

4. MAKALELER

ALBAYRAK, Mustafa vd. “Sosyolojik Açından Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes”, *Journal of Human Sciences*, C.XIV, S.1, 2017, ss.819-856.

“İçerde Maddesi: 25 Haziran 1949”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949.

“İçerde Maddesi: 30 Haziran 1949 Maddesi”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949.

“Demokrat Parti Kongresi Münasebeti ile Hükümetin Neşrettiği Tebliğ”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949.

“İçerde Maddesi: Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Celal Bayar Tarafından Okunan Genel İdare Kurulu Raporu”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949.

BABAN, Cihad. “İçerde Maddesi: Demokrat Parti'nin İkinci Büyük Kongresi”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, ss.78-79.

_____, Cihad. "Muvaffakiyetin Sırrı İsimli Tılsım...", *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No:158, Ankara, (Ocak) 1947, ss.48-49.

BERBER, Şaika Gedikli. “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Akademik Bakış Dergisi*, C.VI, S. 11, Ankara 2012, ss.131-150.

BURGAÇ, Murat. “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIII, S. 26, Bahar 2013, ss.163-184.

DOKUYAN, Sabit. “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/1, Haziran 2014, ss.151-169.

ERASLAN, Cezmi. “Türkiye’de çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.VI., S.22, Ankara, 2014, ss.141-157.

ERİM, Nihat. “İçerde Maddesi: Demokrat Parti Kurultayı Dağıldıktan Sonra...”, *Aydın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947, ss.45-48.

_____, Nihat. “İçerde Maddesi: Demokrat Parti Kurultayı..”, *Aydın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947, ss.31-32.

FENİK, Mümtaz Faik. “İçerde Maddesi: D. P Ankara Kongresinin Verdiği Ders”, *Aydın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949, ss.60-61.

_____, Mümtaz Faik. “İçerde Maddesi: Demokrasi Fikrinin Zaferi..”, *Aydın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947, ss.36-37.

İYİMAYA, Ahmet. *Siyasal Parti Kongrelerinin Yargısal Denetimi*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.64, Ankara 2006, ss.189-250.

KARATAŞ, Murat. “Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktidar Anlayışı (1946-1950)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VII, S.29, Şubat 2014, ss.505-524.

KOÇLAR, Bekir. “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet- Muhalefet İlişkisi”, *Türkler*, C. XVI., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.754-764.

KURU, Hanife, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, İzmir 1992, ss.235-255.

NADİ, Nadir. “İçerde Maddesi: Demokrasinin Alfabeti...”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, No.147, Ankara (Ocak) 1947, ss.41-42.

ÖZACUN Orhan. “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Yıl:1, S.2, İstanbul 2002, ss.205-232.

ÖZ, Esat. “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci (1944-1950)”, *Liberal Düşünce Dergisi*, S.3, Yaz 1996, ss.61-83.

ÖZÇELİK, Pınar Kaya. “Demokrat Partinin Demokrasi Söylemi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. LXV, S.3, Ankara, 2010, ss.163-187.

ÖZÜÇETİN, Yaşar. “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, *Türkler*, C.XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 765-773.

ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin. “12 Temmuz Beyannamesi’nin Siyasi Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2, S.16, Isparta 2012, ss.77-100.

US, Asım. “Demokratların Umumi Kongresini Beklerken...”, *Ayın Tarihi*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, No.187, Haziran 1949.

YAŞAR, Beril. “Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946-1950)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7, S.18, Haziran 2014, ss.503-541.

5. YÜKSEK LİSANS- DOKTORA TEZİ

ALDAN. Ejder. *Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş Yıllarının Demokrasi Kavramı Ekseninde Sosyolojik İncelemesi: Demokrat Parti Uygulamaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2012.

ARTVİNLİ, Fatih. *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

- ASLAN, Emel. *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir 2014.
- AYDIN, Ayşe. *Celal Bayar Dönemi Genel seçimleri TBMM(1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- AYHAN, Evren. *Osman Bölükbaşı'nın Siyasi Faaliyetleri (1913-2002)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.
- ÇAKMAK, Celal. *Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Arasındaki Siyasi Çatışmanın Kırşehir'e Yansıması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- ÇALIŞAL, Selahattin. *Türk Siyasal Hayatı Demokrat Parti Dönemi Politik Patronaj İlişkileri*, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2015.
- İNAN, Süleyman. *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta 2002.
- KIRMAN, Emin. *Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2006.
- KÜÇÜK, Mehmet. *Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2013.
- TUNCAY, Başak. *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2014.

6. GAZETELER

Akşam, 4 Ocak 1947, nr:10134.

Akşam, 7 Ocak 1947, nr:10137.

Akşam, 8 Ocak 1947, nr:10138.
Akşam, 9 Ocak 1947, nr:10139.
Akşam, 10 Ocak 1947, nr:10140.
Akşam, 11 Ocak 1947, nr:10141.
Akşam, 12 Ocak 1947, nr:2020.
Akşam, 3 Mart 1948, nr:10553.
Akşam, 4 Mart 1948, nr:10554.
Akşam, 16 Mayıs 1949, nr:10989.
Akşam, 5 Haziran 1949, nr:11009.
Akşam, 6 Haziran 1949, nr:11010.
Akşam, 20 Haziran 1949, nr:11024.
Akşam, 21 Haziran 1949, nr:11025.
Akşam, 22 Haziran 1949, nr:11026.
Akşam, 23 Haziran 1949, nr:11027.
Akşam, 24 Haziran 1949, nr:11028.
Akşam, 25 Haziran 1949, nr:11029.
Akşam, 26 Haziran 1949, nr:11030.
Akşam, 18 Ocak 1950, nr:11231.
Ankara, 12 Mart 1950, nr:1482.
Ankara, 13 Mart 1950, nr:1483.
Akşam, 17 Mart 1950, nr:11289.
Akşam, 15 Mayıs 1950, nr:11348.
Cumhuriyet, 3 Ocak 1947, nr:8038.
Cumhuriyet, 6 Ocak 1947, nr:8041.
Cumhuriyet, 7 Ocak 1947, nr:8042.

Cumhuriyet, 8 Ocak 1947, nr:8043.
Cumhuriyet, 10 Ocak 1947, nr:8045.
Cumhuriyet, 11 Ocak, 1947, nr:8045.
Cumhuriyet, 12 Ocak 1947, nr:8046.
Cumhuriyet, 17 Haziran 1949, nr:8927.
Cumhuriyet, 18 Haziran 1949, nr:8928.
Cumhuriyet, 20 Haziran 1949, nr:8923.
Cumhuriyet, 21 Haziran 1949, nr:8931.
Cumhuriyet, 22 Haziran 1949, nr:8932.
Cumhuriyet, 23 Haziran 1949, nr:8933.
Cumhuriyet, 24 Haziran 1949, nr:8934.
Cumhuriyet, 13 Mart 1950, nr:9192.
Cumhuriyet, 17 Mart 1950, nr:9196.
Cumhuriyet, 23 Mart 1950, nr:9203.
Cumhuriyet, 25 Mart 1950, nr:9204.
Cumhuriyet, 25 Nisan 1950, nr:9202.
Cumhuriyet, 26 Nisan 1950, nr:9203.
Cumhuriyet, 28 Nisan 1950, nr:9238.
Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, nr:9249.
Cumhuriyet, 10 Mayıs 1950, nr:9250.
Cumhuriyet, 15 Mayıs 1950, nr:9255.
En Son Haber, 5 Haziran 1949, nr:3497.
En Son Dakika, 6 Haziran 1949, nr:3498.
Hakikat, 29 Aralık 1949, nr:295.
Hakikat, 30 Aralık 1949, nr:296.

Hakikat, 31 Aralık 1949, nr:297.

Selçuk, 24 Şubat 1948, nr:232.

Selçuk, 1 Kasım 1949, nr:412.

Ses Işık, 17 Mart 1950 nr:718.

Tan, 25 Haziran 1949, nr:189.

Ulus, 6 Ocak 1947.

Ulus; 7 Ocak 1947.

Ulus; 8 Ocak 1947.

Ulus; 9 Ocak 1947.

Ulus; 10 Ocak 1947.

Ulus, 11 Ocak 1947.

Ulus, 11 Temmuz 1947.

Vatan, 16 Haziran 1949, nr:2898.

Vatan, 17 Haziran 1949, nr:2899.

Ulus, 18 Haziran 1949, nr:10042.

Ulus, 21 Haziran 1949, nr:10045.

Ulus, 22 Haziran 1949, nr:10046.

Ulus, 23 Haziran 1949, nr:10047.

Ulus, 24 Haziran 1949, nr:10048.

Ulus, 25 Haziran 1949, nr:10049.

Ulus, 14 Mayıs 1950, nr:10371.

Ulus, 15 Mayıs 1950, nr:10372.

Vatan, 5 Ocak 1947, nr:2013.

Vatan, 6 Ocak 1947, nr:2014.

Vatan, 7 Ocak 1947, nr:2015.

Vatan, 8 Ocak 1947, nr:2016.
Vatan, 9 Ocak 1947, nr:2017.
Vatan, 10 Ocak 1947, nr:2018.
Vatan, 11 Ocak 1947 nr:2018.
Vatan, 12 Temmuz 1947, nr:2201.
Vatan, 15 Haziran 1949, nr:2897.
Vatan, 20 Haziran 1949, nr:2902.
Vatan, 21 Haziran 1949, nr:2903.
Vatan, 22 Haziran 1949, nr:2904.
Vatan,23 Haziran 1949, nr:2905.
Vatan,24 Haziran 1949, nr:2906.
Vatan, 25 Haziran 1949, nr:10049.
Vatan, 26 Haziran 1949, nr:2908.
Vatan, 27 Haziran 1949, nr:2909.
Vatan, 15 Mayıs 1950, nr:3226.
Yeni İstanbul, 23 Nisan 1950, nr.144.
Yeni Konya, 26 Mart 1950, nr:292.
Yeni Konya, 27 Mart 1950, nr:293.
Yeni Sabah, 4 Ocak 1947, nr:2998.
Yeni Sabah, 7 Ocak 1947, nr:3001.
Yeni Sabah, 8 Ocak 1947, nr:3002.
Yeni Sabah, 9 Ocak 1947, nr:3003.
Yeni Sabah, 10 Ocak 1947, nr:3004.
Yeni Sabah,11 Ocak 1947, nr:3005.
Yeni Sabah, 25 Ocak 1948, nr:3207.

Yeni Sabah, 26 Ocak 1948, nr:3208.
Yeni Sabah, 3 Mart 1948, nr:3245.
Yeni Sabah, 4 Mart 1948, nr:3246.
Yeni Sabah, 1 Ocak 1949, nr:8509.
Yeni Sabah, 6 Mayıs 1949, nr:3634.
Yeni Sabah, 16 Mayıs 1949, nr:3644.
Yeni Sabah, 30 Mayıs 1949, nr:3658.
Yeni Sabah, 5 Haziran 1949, nr:3664.
Yeni Sabah, 6 Haziran 1949, nr:3665.
Yeni Sabah, 13 Haziran 1949, nr:3672.
Yeni Sabah, 16 Haziran 1949, nr:3675.
Yeni Sabah 18 Haziran 1949, nr:3677.
Yeni Sabah, 20 Haziran 1949, nr:3679.
Yeni Sabah, 21 Haziran 1949, nr:3680.
Yeni Sabah, 22 Haziran 1949, nr:3681.
Yeni Sabah, 23 Haziran 1949, nr:3682.
Yeni Sabah, 24 Haziran 1949, nr:3683.
Yeni Sabah, 25 Haziran 1949, nr:3684.
Yeni Sabah, 26 Haziran 1949, nr:8685.
Yeni Sabah, 28 Haziran 1949, nr:3687.
Yeni Sabah, 29 Ekim 1949, nr:3825.
Yeni Sabah, 15 Aralık 1949, nr:3871.
Yeni Sabah, 2 Ocak 1950, nr:8889.
Yeni Sabah, 13 Mart 1950, nr:3929.
Yeni Sabah, 25 Mart 1950, nr:3941.

Yeni Sabah, 27 Mart 1950, nr:3943.

Yeni Sabah, 23 Nisan 1950, nr:397.

Zafer, 16 Mayıs 1949, nr:17.

Zafer, 5 Haziran 1949, nr:37.

Zafer, 15 Haziran 1949, nr:47.

Zafer, 16 Haziran 1949, nr:48.

Zafer, 17 Haziran 1949, nr:49.

Zafer, 18 Haziran 1949, nr:50.

Zafer, 19 Haziran 1949, nr:51.

Zafer, 20 Haziran 1949, nr:52.

Zafer, 21 Haziran 1949, nr:53.

Zafer, 22 Haziran 1949, nr:54.

Zafer, 23 Haziran 1949, nr:55.

Zafer, 24 Haziran 1949, nr:56.

Zafer, 25 Haziran 1949, nr:57.

Zafer, 26 Haziran 1949, nr:58.

Zafer, 13 Temmuz 1949, nr:75.

Zafer, 17 Ekim 1949, nr:171.

Zafer, 25 Ekim 1949, nr:179.

Zafer, 28 Ekim 1949, nr:182.

Zafer, 31 Ekim 1949, nr:185.

Zafer, 23 Kasım 1949, nr:208.

Zafer, 29 Kasım 1949, nr:214.

Zafer, 10 Aralık 1949, nr:225.

Zafer, 30 Aralık 1949, nr:245.

Zafer, 31 Aralık 1949, nr:246.
Zafer, 1 Ocak 1950, nr:247.
Zafer, 2 Ocak 1950, nr:248.
Zafer, 3 Ocak 1950, nr:249.
Zafer, 6 Ocak 1950, nr:252.
Zafer, 16 Ocak 1950, nr:262.
Zafer, 17 Ocak 1950, nr: 263.
Zafer, 18 Ocak 1950, nr:264.
Zafer, 23 Ocak 1950, nr:269.
Zafer, 30 Ocak 1950, nr:276.
Zafer, 2 Şubat 1950, nr:279.
Zafer, 9 Şubat 1950, nr:286.
Zafer, 26 Şubat 1950, nr:303.
Zafer, 12 Mart 1950, nr:317.
Zafer, 13 Mart 1950, nr:318.
Zafer, 16 Mart 1950, nr:321.
Zafer, 26 Mart 1950, nr:331.
Zafer, 27 Mart 1950, nr:332.
Zafer, 3 Nisan 1950, nr:339.
Zafer, 29 Nisan 1950, nr:365.
Zafer, 9 Mayıs 1950, nr:373.

EKLER

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

182748

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Sayı
10/2922

Ankara: 9 Ocak 1947

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanlığına

Demokrat Partinin aylardanberi üzerinde gürültülü ve yaygaralı propagandalarla toplanacağını işaa edip durduğu büyük kongresi bir kaç gün evvel Ankara'da toplanmış ve şu anda da daha ziyade yurdun dört köşesine yeniden ne gibi zehirli telkinler saçılması gerektiğini konuşmakta bulunmuştur.

Bu konuşmalarda memleketin ıztıraplarına deva ve âtideki inkişafına tedbir aramak beyhudedir. Onlar sadece Hükümetimizi ve teşkilâtımızı halkın gözünden nasıl düşürebilecekleri kaygusundadırlar.

Partimiz mensuplarının bilmesi faydalı olan hususlardan birisi de bu kongreye iştirak için illerden kalkıp gelen sekiz yüz kadar delegenin gelip gitme masraflarını kendi keselerinden yapmakta oluşlarıdır. Bu ; her şeyden evvel delege olarak buraya gelenlerin ve onları gönderenlerin bize ve teşkilâtımıza karşı ne kadar sömmez bir kin taşıdıklarını ve bizi yıkmak için icabında ne müşkülleri iktihamı göze aldıklarına gösterir ; bunu ibretle bilelim.

Esaslı bir para sıkıntısı içine düştüğünü haber aldığımız bu Parti bugün her yerde daha ziyade kendisine mensup olanların ayrı ayrı maddî yardımıyla günlerini geçirebilmekte ve hatta Merkezlerine illerden para yardım maktadır.

Muayyen ve müsbet memleket fikirlerinden ziyade menfi ve zehirli propagandalarla yaratılacak yıkıcı bir

-2-

490	01			7355
-----	----	--	--	------

- 2 -

hava etrafında bir topluluk muhafaza etmek isteyen bu kimselerin bu son durumları üzerine de arkadaşlarımla önemle dikkatini çekmek ister ve Parti işlerinde hepimizin çok, pek çok çalışmak için onların kin ve gay-zı kendilerine rehber ittihaz etmiş olmalarına karşılık olarak bizim de yine ötedenberi olduğu gibi memleket ve millet aşkından ibaret olan kuvvet kaynağımızla hareket halinde bulunmamız icap ettiğini hatırlatır ve hepinize saygılar yollarım.

C.H.P.Genel Sekreteri
Seyhan Milletvekili

Halim Karay

Not :

C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlıklarına yazılmış, bilgi olarak Bölge Müfettişlerine gönderilmiştir.

490	01			7	35	5
-----	----	--	--	---	----	---

2

EK- 1: CHP iktidarı gözünden DP Birinci Büyük Kongresi Bkz, BCA, CHP K, Fon Kodu, 490.1.0.0, Yer No: 7-35-5.

12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

Muhalefet lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu husustaki kanaatlarımı ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir. 7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar bana, Demokrat Parti'nin idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. Haziran da başbakanın da bulunduğu toplantıda tartışma iki buçuk saat devam etti ve başladığı noktada bitti. Demokrat Parti başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar etti ve partisinin ihtilal usulleri takip ettiğine dair ihtimalleri reddetti. 17 Haziran da Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana, vaziyeti arkadaşları ile görüştiklerini benim durumuma karşı teşekkürle mütehasıs olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını teyit etti. Bunun üzerinde iki defa daha görüştim. Başbakan, partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidi kuvvetli olduğunu söyledi. Bu beyanattı Bayar'a 24 Haziran da naklettim. Bay Bayar bana, fiili neticeye intizar edilmesi lazım geldiğini söyledi. Vaziyeti hulasa olursa iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerin ifadesi olan bazı temin edici parçalar akılda kalmıştır. Durum muhalefet partisi liderinin "Fiili bir netice beklemek" şeklinde ifade ettiği hükmünde görülüyor. Yani bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir. Şimdi ben bu düğümü çözmeye çalışacağım. Ben idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisinin kabul etmemesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bayar'a söyledim. Ben muhalefet liderlerinin kanun dışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve başbakana bunu söyledim. Her iki tarafında uzun konuşmalarından bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanişaya getiren bu günkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp, gelişebileceklerine kat'î ümit veren ve mühim merhale sayıyorum. İhtilalci bir teşekkül değil bir kanuni siyasi partinin iktidar partisinin şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben Devlet Reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derece vazifeli görüyorum. İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki memlekette hükümetin mevcut olup olmadığını bile şüphe götürür idi. Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada siyasi partilere mensup olan veya görülen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder. Siyasi partilerin hangileri iş başına gelirse gelsin onlar, idare mekanizmasında çalışanların hakları ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyetle olacaklarına inandıracaklardır. Zannediyorum ki sözlerimle Hükümet Reisi ile muhalefet lideri arasındaki son tartışmada, iki tarafın sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum. Varmak istediğim netice başlıca iki parti arasında temel şartın, yeni emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözüm de çok emniyetlidir. Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise iktidar şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varabilmek için karşılaştığım güçlükler çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidardaki ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımın neşrinden önce, başbakanla muhalefet lideri görüşmüştür.

Reisicumhur

İsmet İnönü

EK- 2: Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1966, s.216-217.

Pazaritesi 26 OCAK 1948 Ocak No. 3208

Yeni Sabah

HÜRRİYET VE HAKKIN YILMAZ MÜDAFİİ YIZ

İran, Amerikan kredisi istemedi

Eskişehir Demokrat Parti Kongresi Dün Toplandı

Genel Bayarın Mühim Konuşması...

Yapılan Hatâ O Kadar Ağırdir ki, Bilmeyiz...

Mesul erbuseferde himaye edilecek mi?

Böyle bir hâdise, herhangi bir demokraside, hattâ totaliter idarelerde bile, değil bir kabineyi berhava etmek bir partiyi yerle bir eylemek için kâfi bir sebebdir...

D. Parti Başkanı Amerikan kredisi hakkında iktidara şiddetle hücum etti

“Bugünkü durum hükümet mekanizmasının yanlış hareketlerinden doğmuştur, eğer hakiki vaziyet anlatılsaydı müsaîd şartlar elde ederdik, “Antidemokratik Kanunların değiştirilmesinin arefesinde bulunuyoruz, yarın hep birlikte bayram yapacağız...”

Genel Başkan Celal Bayar, Eskişehir Demokrat Parti Kongresi'nde konuşuyor.

Eskişehir Demokrat Parti kongresinde konuşan Celal Bayar.

Başbakan'ın dünkü konuşması

Devlet dairelerinde halkın işlerinin vakitinde görülmesi konusuna ele aldık.

Ankara, 25 (Telgraf) — C. B. P. Meclis üyesi kongresin bugün Ankara Halkevinde toplandı. Toplantıda Başbakan İsmail Paşa, İçişleri Bakanı, Millî Eğitim Bakanı, Muhafaza Bakanı, Genel Sekreter yardımcısı Celal Durmuşoğlu ile meclis idare kurulu üyelerinden bazıları ve bazı Ankara milletvekilleri hazır bulunmuşlardır.

Toplantıda meclis idare kurulu raporunu okunduktan sonra, meclis üyesi, gazeteciler (sabah) sorularını, memurların halka daha iyi hizmet etmelerine ve idareci vakitinde görülmesi, tedbirler alınması hususunda yaptıkları konuşmaları dinlediler.

Demir 3. sayfa

Amerikanın Son Kararı Etrafında Hikmet Bayur ve «Ulus» un makaleleri

«Ulus» halkın yardım istiyor!

Bayur da, «Her tarafta her yerde, bir Omahalı Devleti düşünün» diye yazıyor. Hikmet Bayur'un «Ulus» dergisindeki makalesinde, Amerika'nın son kararını eleştiriyor. «Ulus» dergisindeki makalesinde, Amerika'nın son kararını eleştiriyor. «Ulus» dergisindeki makalesinde, Amerika'nın son kararını eleştiriyor.

Rusyada isyan

Ukraynada 1,5 milyon aşan bir kitle ayaklandı

Ukrayna'da 1,5 milyon aşan bir kitle ayaklandı. Rusyada isyan. Ukrayna'da 1,5 milyon aşan bir kitle ayaklandı. Rusyada isyan.

M. T. A. Enstitüsü Yolsuzlukları

Bir rapor yüzünden çıkan münakaşa

Emin Aziz, Umum Müdüre verdiği cevabta bazı yeni ve mühim iddialar şerh ediyor. Bir münakaşa M. T. A. Enstitüsü yolsuzlukları hakkında.

Avrupada Sovyet tahkimatı

Balkan Komünist Bloku Begiada dün toplandı. Avrupa'da Sovyet tahkimatı.

Marşalistifia edeceğiz miş

Valiğin 25 (AP) — Pazar günü marşalistifia edeceğiz miş. Marşalistifia edeceğiz miş.

Konica muharebesi tekrar başladı

Almanya 25 (AP) — Konica muharebesi tekrar başladı. Konica muharebesi tekrar başladı.

Akdeniz için alınan tedbirler

London, 25 (A.A.) — İngiltere Akdeniz için alınan tedbirler. Akdeniz için alınan tedbirler.

G. Sarav Lio Liderliğini Kavbettiler

London, 25 (A.A.) — G. Sarav Lio Liderliğini Kavbettiler. G. Sarav Lio Liderliğini Kavbettiler.

Kemal Atatürk

Kemal Siliirli'nin adam öldürmesi ve öldürmesi

Demokrat Parti meclisinde Kemal Siliirli'nin adam öldürmesi ve öldürmesi. Demokrat Parti meclisinde Kemal Siliirli'nin adam öldürmesi ve öldürmesi.

Yeraltı treni

Yeraltı treni. Yeraltı treni.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

BÖLGESİ

Ankara: 37.1.1946

MÜFETTİŞLİĞİ

SAYI: 132

C.H.P. Genel Sekreterliğine

Konya İl ve bu ile bağlı ilçe ve merkez ilçeye
Bağlı Ocak ve Bucak kongrelerine ait rapor.

Kayıtlı

C. H. P. Genel Sekreterliği
T. 62130
N. []

- Merkez ilçeye bağlı 1946 Ocak kongreleri -

Konya merkez ilçesine bağlı Altısı resmî ve altısı itibarı olmak üzere 12 bucak ve ikisi doğrudan doğruya merkez ilçeye ve III de mezkur 12 Bucacı bağlı merkez ilçenin 113 ocağı vardır .

Geçen Milletvekili seçiminde muhaliflerimizin bizden çok fazla oy almış olduğu merkez ilçenin diğer ilçeler üzerinde yapacağı tesiri de gözönünde tutarak bilhassa bu ilçenin ocak ve Bucak kongrelerini yakından takibetmeyi zarurî gördüm.

Merkez ilçenin Belediye sınırı içindeki 16 mahalle ocağının heman hemen hepsinin kongrelerinde bulundum. Bu kongreler, üye-
rimizden bir kısmının ölmesi ve bir kısmının yerleşmek niyetiyle başka yerlere gitmesi ve bir kısmının Demokrat partiye geçmesi ve bir kısmının da tarafsız kalmayı kendi menfaatlarına daha uygun görmeleri ve esasen Konyada ocak teşkilâtımızın yok denecek derecede zayıf bir durumda bulunması ve hiç bir ocağın oturacak ve mevcudiyetini gösterecek bir binası olmaması il ve ilçe İdare Kurullarının kira ile oturdukları Parti binasına uzak bulunan mahallelerdeki Partililerin gece vakti soğukta kongrelerin yapıldığı bu binaya gelmek zahmetine katlanmamaları ve şimdiye kadar kongrelerde kabul edilen dileklerden müsbet netice alınamaması ve mücadelesiz liste usuliy-
le yapılan İdare Kurulu seçimlerinin her yıl tekrar edilen bir seremoniden ibaret kalışı yüzünden halkta Parti kongrelerinden bir fayda çıkmıyacağı kanaatinin tahassül etmiş bulunması gibi sebeblerle cansız ve ilgisiz geçmiştir. Bir çokları da ~~ansap~~ bulunamadığından ertesi güne talik edilmiştir.

Partimizin temeli olan ocak teşkilâtımızın yalnız Konya'da değil bir çok yerlerde böyle olduğu kanaatında bulunduğundan ve bütün seçmenlerin ya bir mahalle veya köy ocağının çevresi içinde olduğundan ilerdeki seçimlerin kazanılması için herşeyden evvel ocak

108+2 Papan

490	01			679	297	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

66/10

EK-5: Cumhuriyet Halk Partisi Konya Bölge Müfettiş Raporu, BCA, CHP K, Fon Kodu, 490.1.0.0, Yer No: 679.297.1.

Demokrat Parti büyük kongresi dün Celâl Bayar'ın nutku ile açıldı

Celâl Bayar, « Demokrat Parti, ne kimsenin emrile, ne de müsamahasıyla kurulmuş bir parti değildir. Sadece kanunlarımızın verdiği hakka dayanılarak ve Türk milletinin olgunluğuna güvenilerek kurulmuştur » dedi

Celâl Bayar Atatürk'e tazminat istemiyle dava açtı

Demokrat Partinin esas prensipleri

- 1 — Vatandaş hak ve hürriyetlerini ha'eldar eder mahiyette olan ve anayasanın metnine veya ruhuna uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması
- 2 — Vatandaş reyinin emiyet ve masuniyetini sağlamak ve millî hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim kanununda değışiklikler yapılması
- 3 — Devlet reilîği ile fii i Parti Reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmesi esasının kabulü

İktidar partisi ve onun hükümeti işbirliğinin gerçekleşmesine müsait olmayacak bir zihniyetin tecellilerini her vesile ile zihardan geri kalmamaktadır. Hükümetin hürriyet ve otorite telâkükleriyle, telâküklerimiz arasında esaslı farklar olduğunu belirtmiyim...
"Hal ve şartlar ne olursa olsun demokratik idealerin bu memlekette yakın bir zamanda tam zafer kazanacağına inanıyoruz. Çünkü Türk milletinin bu idealleri benimsemiş olduğunda şüphemiz yoktur."

Ankara, 7 (Teflis) — Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar, partinin ilk büyük kongresinde açılış nutku söyledi.
Demokrat Parti büyük kongresi, Ankara'da dün öğleden sonra saat 14.30'ta başladı. Celâl Bayar, kongreye katılan üyelerle konuşmuş ve partinin ilk büyük kongresinin önemini vurgulamıştı. Bayar, kongrenin başarılı geçmesini ve partiye yeni bir enerji kazandırmasını umut ettiğini söyledi.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

Demokrat Parti delegeleri kongre esnasında partinin kuruluşuna ilişkin konuşmalarını yapıyorlar

Demokrasi fikrinin zaferi

Mümtaz Fak Fehik
Ankara, 7 (Teflis) — Demokrat Parti kongresi, Ankara'da dün öğleden sonra saat 14.30'ta başladı. Celâl Bayar, kongreye katılan üyelerle konuşmuş ve partinin ilk büyük kongresinin önemini vurgulamıştı. Bayar, kongrenin başarılı geçmesini ve partiye yeni bir enerji kazandırmasını umut ettiğini söyledi.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

KONGREDEN INTIBALAR

Millet, Vekillerine direktif veriyor

İntibah mahallerinde direktif veriliyor

Yurdda karakış

Şiddetli fırtına yüzünden vapur seferleri intizamını kaybetti

Millî sivilasyonun siddetli fırtınası. Demiryolları ile deniz taşımacılığına büyük zararlar verildi.
Milletin sivilasyonunun siddetli fırtınası. Demiryolları ile deniz taşımacılığına büyük zararlar verildi.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

Komisyon çalışmaları

Dilek ve istek Encümeninde ciddi münakaşalar
Büyük komisyonlar dün öğleden sonra saat 14.30'ta başladı. Komisyon başkanları, kongreye katılan üyelerle konuşmuş ve partinin ilk büyük kongresinin önemini vurgulamıştı.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

Kral Abdullah memleketimizde

Majeste Kralın Adanada gazetemize mühim beyanları
Kral Abdullah, Adana'da gazetecilerle görüşme yaptı. Kral, Adana'nın kalkınması için büyük önem verdiğini söyledi.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

AMERİKA

Polonya seçimleri hakkında Rusya ve İngiltere nota veriyor
Washington, 7 (A.A.) — Bilgiye göre Amerika hükümeti Sovyet Rusya ve İngiltere'ye iki nota gönderdi. İlk nota, Polonya seçimleri hakkında Rusya ve İngiltere'ye gönderildi. İkinci nota, İngiltere'ye gönderildi.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

AKINTIYA KÜREK

Biraz da insan
Demokrat Parti delegeleri, kongreye katılan üyelerle konuşmuş ve partinin ilk büyük kongresinin önemini vurgulamıştı.
(Devamı 5. s. 2. B. 1. sat.)

EK-6: Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi Celal Bayar'ın Nutku İle Açıldı, Vatan, 8 Ocak 1947, nr:2016.

Seçimleri D. Parti kazanıyor

Tahminlere göre Mecliste 350 D. milletvekili bulunacak

Demokrat Partinin İstanbul, Bursa, Kocaeli, Kırklareli, Çiğir, Amasya, Afyon, Bolu, Manisa, Rize, Zonguldak, Konya, Çörne ve Eskişehir vilâyetlerinde seçimleri kazandığı anlaşıyor

Fatihle oylar, halkın gücünü önünde tanımlıyor.

Dün yurdumun her tarafında seçim. Türk milletinin vatanına yakarak bir ahlak ve intizamla seçimin etmiş ve iştirak nispeti hakkında kati tahminler olmaktadır. Her yer, başta yerinde yüzde seksen doksan nispetinde kazanmıştır.

Türk milletini çok partili seçiminin ehemmiyetini tanımlayan kavramı bir öğütlenmiş seçiminin etmiş olduğunu tahminler yapılmaktadır.

Bu seçim ve tahminler kadar önemli olan bir başka hususta da seçimlerin etmiş olduğunu tahminler yapılmaktadır. Her yer, başta yerinde yüzde seksen doksan nispetinde kazanmıştır.

Seçimlerde sandıklar tam saat 17 de kapanmış ve derhal tamamlanmıştır. Seçimin İstanbul'da Demokrat Parti tarafından kazanıldığı din gece geç vakit belli olmuştur.

D. P. Mecliste kaç milletvekili bulundurabilecek

Seçimin kati neticeleri henüz resmi olarak belli olmamışta beraber İstanbul'da Demokrat Parti meclisi bu sabah öğle mahallinde göre D. Parti, yeni Meclise asgari 350 milletvekili bulundurabileceğini tahmin etmektedir. İstanbul'da, başta yerinde yüzde yüz, başta yerinde yüzde doksan iştirak nispeti vardır.

Seçimin Eskişehir kaza merkezindeki iştirak nispeti yüzde 90 bulduğu habiri diğer başta yerinde, başta yerinde yüzde yüz bulmuştur. Kemerburgazda seçimin iştirak nispeti yüzde yüzün çok fazlasıdır.

Beyoğlu'da iştirak nispeti yüzde 90 i bulmuştur.

İstanbul'da umumiyetle büyük etimiyetli Demokrat Parti kazanmıştır. Demokrat Parti meclisi Meclise 350 milletvekili bulundurabileceğini tahmin etmektedir.

İstanbul ilçelerinde
Dün gece saat 23:30 a kadar başta yerinde iştirak nispeti e-

Ankara seçimlerinde 41 iştirak: Yakarız İsmet İnönü oyların tamamını kazanmıştır. Ankara'da seçimlerin etmiş olduğunu tahmin etmektedir.

Ankara seçimlerinde 41 iştirak: Yakarız İsmet İnönü oyların tamamını kazanmıştır. Ankara'da seçimlerin etmiş olduğunu tahmin etmektedir.

Ankara seçimlerinde 41 iştirak: Yakarız İsmet İnönü oyların tamamını kazanmıştır. Ankara'da seçimlerin etmiş olduğunu tahmin etmektedir.

Celâl Bayar basına beyanatta bulundu

Seçimde sükün ve nizam - Basın kanunu - Anayasa meselesi

Ankara 15 - D. P. Başkanı Celâl Bayar dün akşam saat 20 de parti merkezinde bir basın toplantısı yaparak seçimlerin etmiş olduğunu ve seçimin serceyan tarahı hakkında iştiraklerini bildirdi.

Bayar, yabancılara teminlerinin de buhar bulundukları ve iştiraklerini tahmin ettiğini söyledi. Seçimlerin intizam ve sükun içinde serceyan etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idare etmiş olduğunu söyledi.

«Eğer seçimler bir buğünkü durum arasında memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olsaydı, İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.»

D. Parti Başkanı Celâl Bayar'ın basın beyanattaki konuşması.

bu! Bayar basın merkezi de bir takım anariler açarak, Bayar'ın bu mukabele bulundukları.

«Eğer memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olsaydı, İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.»

«D. P. idaresi, gelmiş vakit bütün iştiraklerini ve iştiraklerini, İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.»

Son Dakika

Seçim neticeleri hakkında gelen son malûmat

Ankara'da D. Parti başta

Ankara 15 (Akşam) - Türk milletinin vatanına yakarak bir ahlak ve intizamla seçimin etmiş olduğunu tahminler yapılmaktadır.

Seçimlerin etmiş olduğunu tahminler yapılmaktadır. Her yer, başta yerinde yüzde seksen doksan nispetinde kazanmıştır.

Seçimlerde sandıklar tam saat 17 de kapanmış ve derhal tamamlanmıştır. Seçimin İstanbul'da Demokrat Parti tarafından kazanıldığı din gece geç vakit belli olmuştur.

1930 - Yakın Seçim Merkezleri ve Akademi Başkanlığı İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.

Ankara merkez de yeni Meclise Demokrat Parti iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.

DIKATLAR

Ağzıyla kurulan yakalayan şirbaz

Büyük devletler, yeni yeni sükunet keşfediyor, her gün birer ilân ediyorlar. Lemetli tedbirlerimizi şirbazların muhtemel saldırılarına karşı almamız lazımdır. Şirbazların tabiriyle edebizler mi iderizdir? Bunlar ve emsali, seri halinde emal olunuyorsa.

Diğer taraftan Nafes Ajansının küçük bir haberi: Londra'da, meşhur şirbaz Maurice Fegel müteahhas subayların teknik etimiyetleri ile ilgili bir raporunu yayımladı. Raporda, şirbazların iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.

İsrail röportajları

Orta Doğu'da yeni devleti İsrail'de yaşanan hayat ve yapılan işler dünya basınında merakla takip ediliyor. Kibets ve Moşav adı verilen köylü sınıfı çağırıyor. Dağlarda ve çölde imal namlı yapıyor? İsrail'de Türkiye arandığı ticari ve ekonomik münasebetler ne safhada bulunuyor? Türpeden gelen Münevver İsrail'de ne yapıyor? İsrail'de kadın hayatı - İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.

Bütün bu mevzuları indermek maksadıyla İsrail'de bulunan İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi. İhtisatî Filen idaresinin memnuniyetle başta yerinde iştirak etmiş olduğunu bildirdi.

Bu röportaj serisini bir kaç güne kadar gazetemizde takip etmişe başlayacağız.

Florya'da

Belediye tarafından yeni yapılmış
İlan Modern Plaj sayın
halkımıza açılmıştır.

SABİTBAŞI Ahmet Emin YALMAN

VATAN

Yıl: 7 - Sayı: 2201

«EGRIYE EGRI - DOGRUYA DOGRU»

Fiyatı 10 Kurus

Cumartesi - 12 TEMMUZ 1947

Çapıncık Molla Ferit Sokak 10-12. Telefon: 2622 ve 2623. DİĞ. VATAN

MİLLÎ HAKİMİYETE GİDEN YOLDA İLERİ BİR MERHALE

Cumhurbaşkanı İnönü, beklenen tebliğini dün yayınladı

Peker - Bayar arasındaki görüşmeleri açıklayan İnönü " Ben Devlet Reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavî derecede vazifeli görürüm ,, diyor

Dün tarihî tebliğini yayınlayan İsmet İnönü'nün konuşma esnasında

Cumhurbaşkanı diyor ki:

" Dinlediğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalâğa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır ,,

" İhtilâlcî bir teşekkül değil, bir kanunî siyasi partinin metodları ile çalışan muhâlif partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lâzımdır ,,

" Valilerimiz ve maiyetleri, bir senedenberi çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Oyle zamanlar oldu ki memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürürdü. Sorumlu hükümetin huzur ve âsâyî vazifesi münakaşa götürmez. Fakat meşru ve kanunî siyasi partilere karşı tarafısız, eşit muamele mecburiyeti siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır "

Dış ve iç manzaralar

Yazan: Ahmet Emin Yalman

Paris konferansı bugün toplanıyor. Resmi vazifesi tamamlanmış İsmet İnönü'nün bugün saat dokuzunda Avrupa Konferansı'na katılmaya gideceği beklenmektedir. İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir. İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

Avrupalıların Paris'te, en az garbî kadar, belli de daha fazla tedavîye mühter. Oyle olduğu takdirde İsmet İnönü'nün konferansa katılması, Türkiye'nin dış politikasındaki önemli bir gelişmedir.

İsmet İnönü ve Recep Peker'in dün 41'inci görüşmesi

Başbakan şehirzimde

Dün gün evvel 41'inci Ankara'ya giden Başbakan Recep Peker, İstanbul ile yaptığı temalar ve Bakanlar (Devamı Sayı 3 58: 4 de)

Paris konferansı bugün açılıyor

Türkiye ve Yunanistan müstesna Avrupadaki bütün devletler konferansa iştirak etmiyorlar (Devamı Sayı 3 58: 4 de)

Türk - Yunan dostluğu

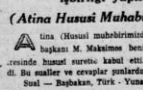
M. Maksimos geniş bir işbirliği teklif ediyor

Yunan Başvekili

Dostluğu, iktisadi ve kültürel sahalarda nasıl işbirliği yapılabileceği izah ediyor (Atina Hususi Muhabirimiz N. Zariotis'ten)

Tunan Başbakan M. Maksimos

Efthimios Zariotis

Bir emekli komiser karısının aşkını öldürdü

Katil; karısını Talâla yatmakta yakaladı. Kadın da ağır yaralı

Efthimios Zariotis

Tebliğin akisleri

Tebliğ, Pekerin günlük politika manevralarını ifade eden cevabını gölgede bırakmış bulunuyor

Peker, kararleri kesin ifade etmemekle beraber, ancak Meclis tarafından dışlanılmadığına şüphe belirtmemiştir.

Ankara, 11 (Arkadaşımız Altınay'ın Ankara'ya gidişi) - Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü'nün bugün saat 20.15'te Ankara radyosundan tebliği bizzat (Devamı Sayı 3 58: 4 de)

AKINTIYA KÜREK

Kenarına bakıp bezini alalım!

Sözün başına bakıp bezini alalım! Memleketin mahallileri karyâyı bir başa yaktılar! Bütün partiler eşit memleketi yönetmelidir!

Gözetil: İsmet İnönü! Çünkü Başbakanımızdır!

Fakat Anadolu Ajansı Başbakanımıza beyanatta sayılı şerh ve şerhler hakkında, sadece Celâl Bayar'ın hakkı vardır!

Başbu, Başbakanımızın beyanatta bir günün işi değil, bir hayatın işidir! Ya memleketin işi memleketi yönetmelidir!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil! Ya memleketin işi parti değil, parti değil!

EK- 11: İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesini Yayınlaması, Vatan, 12 Temmuz 1947, nr:2201.

